

Így láttam én a szemtanú

Kiss György

Évám emlékére...

1. fejezet

Bevezetés; előszóként

A minap egy nagyon piszkos, gyűrött kis naptár akadt a kezembe, amelyen az évszám: 1944. A fedele alatt ez áll: „dr. K. Gy. ksm. 706/1”.

Szórványos bejegyzések tarkítják a jegyzetrészt és amíg böngésztem e bejegyzéseket, felrémlettek előttem ezeknek a vészterhes napoknak az emlékei. Közel 30 esztendeje, hogy a „század” visszovonulásban volt. Századunkat Erdélyben, Gödemesterházán szeptemberben vagonírozták be. A magunk mögött hagyott síneket kis létszámú német alakulat azonnal felrobbantotta, hogy az előretörő Vörös Hadseregnek az útját akadályozza.

Mi telve voltunk optimizmussal, hogy útunk végre hazafelé visz és ebben a szovjet csapatok a segítségünkre lesznek. Hazafelé...? Dehát mi várhat reánk „otthon”? Hiszen – a század javarészt, az öregebb korosztály tisztántúliak, a fiatalok pedig pestiek voltak – amíg mi munkaszolgálatot teljesítettünk, otthonmaradt családunkat összehelyezték, majd gettóba zárták és júniusban csendőrségedlettel lezárt marhavagonokba préselve útnak indítottak, akkor még előttünk ismeretlen „táborokba”...

Mi is ilyen vagonokban utaztunk, a légitámadások miatt meg-megállva. Ilyenkor a keretlegények felügyelete mellett, menedéket keresve kirohantunk a pályatest előtti szántóföldekre és ahogy az ország belseje felé haladtunk, mindinkább kevesebben tértünk vissza onnan. Látva ezt a századparancsnok, a vagonok ajtajából a keretlegényekkel összetüzet zúdított a kukoricásban megúvó, szökött munkaszolgálatosokra... és a szerelvény haladt tovább...

találkoztunk a párhuzamos sín párokon álló, beszegezett ablakú, leláncolt ajtajú vagonokból összeállított szerelvényekkel is. Az ablak- és az ajtóréseken keresztül láttuk a síró anyákat, amint kis csöppségüknek legalább levegőt akartak biztosítani, – beszélni nem lehetett velük, mert mindkét vonatot a kakastollas

csendőrök vették körül.

A jajgatásokból, könyörgésekből kivehető volt, hogy vízért esengenek. . .

Első ízben találtuk magunkat szembe a náci kegyetlenségekkel, döbbenetünkben reménységeink megfogyatkoztak, de a viszontlátás lehetőségét még ezek látán sem adtuk fel.

2. fejezet

Előzmény

1944. október 15-én Horthy hadparancsa Királyházán érte a századunkat. Sajnos az örömünk csak percekig tartott. Másnap Szálasi Ferenc ragadta magához a hatalmat és ezzel újból „hadifogoly” státuszba kerültünk. A századparancsnok felhagyott barátkozást mutató magatartásával, segédtisztje, Tóth Zoltán zászlós, aki a kikötéseket rendelte el és a fákon kukorékoltatta az öreg fiúkat, szerencsére már nem volt a századnál, különben nehéz napok elé néztünk volna.

Erre az időre esett, hogy a század orvosa, dr. Sipos István békéscsabai fogorvos, miután egyik gyengélkedő bajtársunkat súlyos állapotba manipulálta, jelentette, hogy a beteg feltétlen kórházi ápolásra szorul, a beteg nem tud lábra állni. A századparancsnok hadnagy is szabadulni akart ettől a teherterheléstől, kiállította a szolgálati-jegyet sürgős jelzéssel a legközelebbi kórházba utalásról és Sipos doktor, bátyjával, Sipos Endre vegyész-mérnökkel egy hevenyészett hordágyon a beteget elszállította. Néhány nap múlva kétségtelenné vált, hogy egyikük sem tért vissza. . . Elment erről a jelentés. . . Több tényleges orvos nem volt a századnál. Az állam- és jogtudományi doktorok kösül – feltehetően azért, mert Sipos doktorral egy vagonban voltam, ahol az orvosi kellékek rendelkezésre álltak – a századparancsnok választása reám esett. A század „orvosa”, mint dr. juris, én lettem. Gyorsan a karomra került egy vöröskeresztes karszalag és a katonasapka, a derékszíjjal átfűzött bőrkabát, hadapród koromból most is viselt katonai lovaglónadrág szerelése adott ehhez valamelyest külszínt. (A későbbiek során ennek komoly jelentősége lett.)

Az egészségügyi szolgálathoz tartozott egy daliás termetű, elsőéves medikus a debreceni egyetemről, Blum Pubi, valamint egy bihari fogtechnikus, aki a században igen népszerű volt és nyilván mert „minden hájjal meg volt kenve” a Bivaly nevet kapta. . .

Október utolsó, november első napjaiban hosszabb időt töltöttünk el nyílt pályán, Bodrogolaszi határában. Vártuk a további irányítást. Szép, napsütéses őszi időjárás volt. Csabai kollégámat, akihez még a civil életben baráti szálak fűztek, igyekeztem rávenni a „lemorzsolódásra”. A kistermetű kenyérzsákban az erre a célra legszükségesebbek elő voltak készítve. A bodrogolaszi szőlők és az azokat művelő, szektáns bibliás parasztok ebben a segítségünkre lennének, de Bandi barátom az utolsó percben mindig visszalépett, egyedül pedig magam is túl kockázatosnak találtam a szökést. Kockázatosnak...? Igen, 22 éves, ragyogó tehetséggel megáldott, és júniusban szüleivel deportálásba elhurcolt feleségemet, a Vörös Hadsereg biztos győzelme után viszontlátni akartam!

Bivaly a fogorvosi fűrógépet a vagon ajtajában helyezte el. Eleinte a muszos bajtársak fogait tömte, majd a civilek is hajlandónak mutatkoztak egy-egy ilyen művelet elvégzésére és ez szolgáltatta a „bizalmat” ahhoz, hogy a század doktorához forduljanak, hiszen a községi orvos már hetekkel ezelőtt Pestre menekül és a falu orvos nélkül maradt.

Sipos Pistának jól felszerelt patikája volt. Valahol Erdélyben, egy elmenekült patikus gyógyszer-tárából kosárszámra hordtuk el a „különlegességeket” és a porcelántárákat a benne lévő menthol stb. anyaggal. Sipos „hagyatékában” volt két darab Müller féle receptkönyv is, az anamnézis (diagnózis) és a kiszolgáltatandó gyógyszer-dózisok feltüntetésével. Jöttek a faluból, főleg a nők... ez fáj, az fáj... „kérjük a doktor urat, tisztelje meg házunkat látogatásával”. Este összeállt az egészségügyi menet. Mögöttem a ruhakosárban Bivaly és Pubi hozták a dobozos gyógyszereket. Ennek lemérhetően nagy hatása volt a páciensekre, akik kitűnő gyógyszerellátásban részesültek. Persze a hölgyek fájdalmas testrészeit anyaszült meztelenségükben mutogatták és a doktor kellő kopogtatás, vagy hallgatódzás után, a Müllerbe pislogva, adagolta a gyógyszereket. A honorárium – és mi tagadás, ez volt számunkra a legfontosabb – nem maradt el. Szakajtóban hozták a tojást, a vaját, a szalonnát, néha egy jobb falatot is, és ezeket a bajtársak között testvériesen szétosztottuk. Az egészségügyi szolgálat népszerűsége tett így szert. Egy alkalommal még a „rendelési idő” előtt lehívtak a faluba. A szekérbe fogott lovak megvadultak és gazduramat a szekérral úgy a falhoz lapították, hogy a lába... bizonyossággal állapíthattam meg: eltörött. Léván és a „belgyógyász”, a gipsszel egyébként is bírni tudó „sebésznek”, Bivalynak engedtem át a „beavatkozást”, de azért a léceket hárman együtt helyeztük el gazduram lábára. A gipszet azonban nem vehettük le, mert néhány nap múlva a szerelvény tovább indult...

A kis naptárban november 14-i esemény van feltüntetve. Ennek megértéséhez volt szükséges az előzmények leírása.

3. fejezet

Putnoki epizód

A szerelvényünk néhány kilométerrel Sajólénártfalva (ma Lenartovcs CSD) állomás előtt vesztegelt. Nem tudott előbbre jutni, mert a visszavonulás következtében, előttünk végig katonai alakulatokkal megrakott szerelvények vártak az indulásra. Éjszaka volt. A szomszédos sínparra egy vonat futott be. Kis idő múlva abefutott szerelvény mellett nagy mozgolódásra, igen élénk beszélgetésre lettem figyelmes. A mi vagonunkból is a keret néhány tagja leugrott és csak nagy sokára tértek vissza. Hangoskodtak, nyilván ittak, ezután csend lett. Elaludtam. Amikor reggel felébredtem, a felvigyázó egyik keret, Varga Károly őrvezető (civilben békési kubikus) könyörög, kéri segítségemet, mert már csak alig lát. . .

– Mi történt őrvezető úr magával, hiszen az előző nap még kutyabaja sem volt?

Az éjszakai szerelvény tartálykocsikból állt. A szomszédos szerelvényekről a különböző alakulatok katonái, hogy a tartálykocsikban lévő szeszt fasszolják, Varga is lement, vitte a cimborák kulacsait is, és még az éjszaka, kissé felvizezve ittak, de ő a kávéjába is öntött ebből és most. . . Mutatom a kinyújtott kezemen az ujjaimat, de. . . ő már nem tudja megmondani, hány ujjat lát. . . Rögtön felötlött bennem, hogy az őrvezető nem szeszt, hanem faszeszt, metylalkoholt ivott és a mennyiséget is tekintve, válságos helyzetbe került.

Pillanatok alatt fellapoztam a Müller receptkönyvet és az olvasott ajánlás (natrium hydrocorum) alapján a századparancsnok útján elrendeltem, hogy a fellelhető szódabikarbónát gyűjtsék össze, majd az ebből készített oldatot nyomban leittam Vargával és egyidejűleg kértem a parancsnokot, hadd kísérjeljem meg itt Sajólénártfalván megkeresni a községi orvost, hiszen Varga életveszélyben lehet!

Varga a parancsnok kedvence volt (a bajtársakhoz túlon túl szigorú, éppen ezért

nem rokonszenveztek vele), ezért meghagyta, vigyem Vargát mindjárt magammal. El is indultunk a sajlólénártfalvai állomás irányába, de mielőtt még elértük volna az állomás épületét, feltűnt egy vöröskereszttel ellátott sebesültszállító kórház-vonat és így lépteimet – Vargát támogatva – arra irányítottam. Szerencsénkre a vonatnak is meg kellett állnia, így Vargát magam előtt tolvafelkapaszzkodtunk. A napos tiszt a kórház-vonat parancsnokához irányított. A törzstiszti rangot viselő parancsnok, külsőm után ítélve kollégájának nézett.

– Csak nem gondolod komolyan, – mondta – hogy én a frontról jövő kórház-vonat parancsnoka „ennek” a nyilvánvaló exitálásával rontani fogom a statisztikámat? Megtagadom a felvételét, de egy gyors gyomormosást elvégezhetünk. Gyere, – szólt a segéd tisztjéhez – majd hárman megcsináljuk.

És ebbe a „háromba” engem is beleértett. Lefektettük Vargát, majd csövet dugtunk a szájába. Közben előre–hátra kellett döntenünk, de már alig jött ki valami a szájából.

– Felszívódott! Vidd a legközelebbi PUP-hoz (pályaudvar-parancsnokság), hogy kórházba utalják.

– Igenis! – szabályos tiszteletadással.

Nem rontjuk a statisztikát, ez fontosabb, mint egy ember élet! Újabb jelentkezés a saját parancsnokomnál. Rövid tanácskozás a segéd tisztjével. Kiállítják a menetlevelet. A parancsnokom egy tizedes lesz (a Debreceni Egyetem Madártani Intézetének az altisztje). A fiúk kiállnak az országútra, hogy lestoppoljanak egy gépkocsit, én leakasztom a mindig készenlétben lévő kenyérsákomat. Az úttesten már emelik is fel Vargát egy tehergépkocsi platójára, mi ketten a tizedessel mellé telepszünk. Irány: Bánréve, az ottani PUP. Az őrzető feltápáskodik, öklen-dezni kezd, mi ketten visszük a kocsit hátsó falához és tartjuk a fejét. . . Itt közlik, hogy a putnoki leánynevelő intézetbe – mely szükségkórház – kell mennünk, ahol már a kórház tele van metylalkoholos mérgezetekkel. Kezünkbe nyomják a papírt, melyet a tizedes vesz át, és indulunk is kifelé. A PUP-tól néhány lépésnyire az útelágazásnál egy marcona német katona – mellén pléhtábla „Gendarmerie” – irányítja a forgalmat. Németül szólítom meg.

– Lebensgefährlich, . . . – legyen a segítségünkre.

És valóban, az első járművet, egy kis DKW-t leállítja. Hárman ülnek benne. A szabad hely is tele van szajréval. Reménytelennek látszik az ügy, de szemrevételezik Vargát, magával tehetetlen állapotában és kiintenek a kocsiból, az egyik feltartja a hüvelykujját, és így mutatja, hogy egy személyt elvisznek, és máris csinálják a helyet. Most az én tizedesem ura a helyzetnek.

– Nem lehet Vargát úgysem megmenteni – monjda – de menjen vele, üljön maga be és vegye Vargát az ölébe.

Közben átadja az iratokat is. Visszamegy a századhoz és mindent jelent ia hadnagy úrnak.

Elköszönünk egymástól.

Varga az ölemben ült a kórházig. Ebben a kényelmetlen helyzetben mintegy hat milométert tettünk meg, amikor a kis DKW vezetője hirtelen fékezett.

– Hier sind wir, also schnell, schnell heraus, wir müssen weiter gehn.

Nagy nehézséggel állítottam fel Vargát az ölemből, kezét előrenyújtva, botorkálva kereste az utat. Csak néhány lépést kellett tennünk és máris az országos hírű leányintézetnek a kerítésén belül voltunk. Az egyemeletes, tornyos kis fogadóépület alagsorába irányítottak, ahol fertőtlenítő tussberendezés ontotta a forró vizet. Néhány percet várnunk kellett. A gomolygó gőzben odaállították a szerencsétleneket, és azok, mint a collstock estek össze, eszméletüket veszítve, többé fel sem keltek. Hordágyon vitték el a hullákat. . . De Varga erős szervezete nem mondta fel a szolgálatot, ezt is kibírta. Eközben lefolyt az adminisztráció is. Tőlem elvették a menetlevelet és mint aki eleget tett a parancsnak, vissza akartak irányítani a századomhoz. Egy ismerős arc bukkant fel, a csabai kórház fiatal orvosa, dr. Sáró András, ide volt beosztva. Bár csak futólag ismertük egymást, most felismerve, a segítségemre sietett. Kértem, hogy tartsanak vissza és ha túléli az őrzetető úr az esetet, együtt hagyassuk el a kórházat és együtt mehessünk vissza a századhoz. . . (Természetesen – azóta, hogy elhagytuk a századot – ezzel ellentétes tervek foglalkoztattak.)

– Kevés a remény erre – mondta Sáró doktor – zsúfolt a kórház metylalkoholosokkal, nem áll rendelkezésre az antitoxin és így rengetegen exitálnak. A tartályvonat már hosszabb utat tett meg e vidéken és az utászok, tüzérek, gyalogosok nekiestek a könnyű prédának. . .

Aggodalmas arcomat látva dr. Sáró kieszközölte, hogy hivatalosan nem vesznek tudomást arról, hogy visszamaradok és az osztályán, a sebészetben, egy éjszakára a zsúfolásig megtelt kórházban ágyat is adott számomra. Vargát az épület másik szárnyán, egy emeleti tanteremben helyezték el, közvetlenül az ablak alatt. A helyiség padlózata szalmával volt fedve, itt és az alattunk lévő tornateremben is, kivétel nélkül metylalkoholosok fetrengtek. Üvöltöttek, belső részeiket marta a méreg, szájuk habzott és semmit sem láttak már. . .

Másnap kora reggel felkerestem Vargát. Az ágyszomszédja az éjjel kiszendvedett. Megmerevedett tetemét akkor vitték ki. Varga is el volt készülve a legrosszabbra, mert át akarta adni a „Brieftaschniját”, utolsó üzenetét feleségének, Jucikának és Családjának Békésre, a Kastélyzúgba. De azt ne mondjam el, hogy a faszsz áldozata lett. . . A látottak alapján nem volt könnyű Varga Károlyt biztatni, hogy az erős szervezete, a gondos orvosi kezelés visszaadja életerejét, de hogy is veszem áa a pénztárcáját. Feleségének pedig majd odahaza személyesen meséli el, hogy milyen veszedelmet élt át. Inkább arról faggattam, mire is lenne szüksége, megpróbálom előteremteni. Úgy látszik, mindez hatott, mert nagy nehezen kinyögte, hogy sok uborkát szeretne enni. . .

Hoztam a piacról uborkát és napjában többször is ott voltam mellette. A kórház nem volt felkészülve a tömeges metylalkoholos beteg gyógyítására. Napközben is azt a tájékoztatást kaptam, hogy egy entitoxin (rézszulfát) előállításán dolgoznak, mely semlegesíti a mérgezést. . .

Nekem szállás után kellett nézmem. Ebben a féllegalitásban ez nem volt könnyű feladat. A nyilaskeresztes párt itt is működött. Kapcsolat nélkül nagy körültekintéssel lehet csak szállásra szert tenni. A városba menet a főút egyik mellékutcájához érve, láttam, hogy az egyik ház kapujából egy tüzerhadapród hozza ki a holmiját. Kérdésemre készséggel közölte, hogy a szállása éppen felszabadult és ha a kórházban dolgozom, úgy Bariék nemcsak megtiszteltetésnek fogják venni, hogy a „doktor úr” náluk lakik, de kifejezetten örülni is fognak, mert a néni betegeskedik és így nem lesz gondjuk orvosra.

A hadapródra hivatkozva, az öreg házaspár barátsággal fogadott szoba–konyhás kis lakásukban. A szoba egy hálószoba garnitúra bútoraival teljesen megtelt. A két ágy előtt egy kis heverő.

– Itt aludt a hadapród úr is, – mondja Bariné – halljuk, mennyire nincs hely a kórházban, talán egy kis időre alkalmas lesz a doktor úr részére is? Aztán tetszik-e engem gyógyítani, mert nagyon heptikás vagyok ám. . .

Aztán a beszéd az akkori hadihelyzetre terelődött, miközben az öreg Bari kinyil-

vánította, hogy a csodafegyvereket Hitler csak ezután fogja bevetni, ő ezt onnan tudja, mert a fia, – aki egyébként Sajóecsegen vendéglős – nyilas pártszolgálatos...

Eközben a kórházban sikerült előállítani az antitoxint és azok, akik ezt az időt sok-sok szenvedés árán át tudták vészelní, az ismételt injekciózás után lassan magukhoz tértek, fokozatosan visszanyerték a látásukat is. A biztos haláltól menekültek meg. A betegek között határtalan volt az öröm. Még néhány nap és teljesen felszívódik a mérég. Épp jó időre esett ez, mert a kórház is cihelődött. Mozgásban van az egész kórházi apparátus, rövidesen tovább kell menniök. Csak a súlyos betegeket viszik magukkal, ezért már előre kijelölték azokat, akiknek el kell hagyniök a kórházat és vissza kell térniök az alakulatukhoz. Varga is az egyik reggel nagy, kitörő örömmel újságolta, hogy újra lát és egy-két nap múlva elhagyhatja a kórházat.

A rádió híreiből nem lehetett eligazodni, de a kórház áttelepüléséből azt szűrtem le, hogy közeledik a front, nem lehetnek innen messze a szovjet csapatok. A helyzet jobb felismerése érdekében betértem a Piac-tér sarkán lévő könyvesboltba, ahol egy térképet vásároltam. Egyik oldalán Magyarország hegy- és vízrajza, a másikon a megyék voltak feltüntetve, amolyan iskolai lap volt ez, csak a nagyobb helységekkel. Ettől sokkal okosabb nem lettem...

Putnoki tartózkodásunk hatodik napján, reggel a kórház irodájába rendeltek. Közölték, hogy készülünk fel a távozásra. Délben megkapjuk a papírokat, visszairányítanak a századunkhoz. Ezért az alakulat helye felől érdeklődtek...

Hat nap, a kényesertű útmegszakításokat is számításba véve, nagy idő... Amíg mi Putnokon időztünk, az alatt a század már biztosan elhagyta az ország határát és nem titkolt rendeltetési helye, Németország felé közeledhetett, Vagy már egy ottani lágér foglyai... Így hát a válasz nagyönis egyértelmű volt: „Biztos tudomásunk szerint Budapest-Kőbánya alsó pályaudvar”. A precíz (alsó pályaudvar) válasz hallatára az írök ezt jegyezte fel.

– Délben jöhetnek vissza a „nyíltparancsért”...

Varga visszament a kórterembe, készülődött az útra. Én dr. Sárótól vettem búcsút, kilátásba helyezve, hogy majd egyszer Csabán találkozunk és ott mindent megköszönök. Az alibi érdekében kértem még egy receptet, hogy a vásári pecsenyesütő Bari házaspárnak a patikából „üveges orvosságot” vihessek. Bari nénit elláttam jó tanácsokkal...

Már dél felé járt, amikor visszatérőben voltam a kórházba. A főúton egy menetelő utász századra terelődött a figyelmem. A menet baloldalán egy tartalékos,

idősebb főhadnagy haladt. A parancsnokunk volt. Egyszerre ismertük fel egymást. Székely Ferenc a Csabai Kereskedelmi Bank főnöke volt, régi ismerősöm.

– Hát te hogy kerülsz ide? – kérdezte és átöleltük egymást, ami nem kis fennakadást okozhatott a menetelő katonái és az utcai járőkelők előtt egyaránt. Gyors helyzetjelentésem után nyomban felajánlotta, hogy álljak csak be a menet végébe és ő garantálja nekem, a hajam szála sem fog meggörbülni, együtt megyünk haza Csabára. . .

– Igen, igen ne gondolkozzál semmit.

– Nem hagyhatom magára azt az embert a kórházban.

– Na majd visszatalál nélküled is az a keret a századához. Csabán egyébként is az oroszok már bent vannak! Vitéz Jánossy Gyulát, a németeket olyan odaadóan kiszolgáló polgármestert már láncra verve Aradra szállították. Nagybátyád, Szamek Osi, mint doktor Szamekiu, a román követség orvosa a Pannóniában, ott van a családja is. . .

Az nem volt kétséges, hogy Feri barátom kész a csapattestébe belopni, és fedezni is engem, de Vargát mégsem akartam magára hagyni, – azt azonban, hogy az én legközelebbi rokonaim nem kerültek deportálásra, és Pesten Vannak, sőt Oszkár fogorvos létére a román követség orvosa, optimizmusra hajló fantáziámat is túszárnyalta. . . Ez a Feri jól eldobta a sulykot. . .

– Csapd be az öregapádat Ferikém! – És néhány szóval még megköszöntem jóindulatát és a közeli otthoni viszontlátás reményében elbúcsúztunk egymástól.

Mire Varga a kórházat elhagyhatta, nagy utat járhatott be. . . és ezt a maga módján közölte is velem.

– Nagyon hálás vagyok magának, az életben nem felejttem el, amit magának köszönhetek. Alárendelem magam, bármit kérhet tőlem, hiszen ha a századnál magamra hagy, már rég a túlsó parton lennék. . .

Ez már nem a keretlegény hangja volt. . . A rend kedvéért a vasútállomásra baktattunk. A III. osztályú váróterem padjára kuporodtunk le. Kint szemerklélt az eső. Elmondtam, hogy a „Nyiltparancs” szerint Pest felé kellene tartanunk, de ha átáll „József apánk” oldalára, akkor az irányt úgy kell vennünk, – számításba véve az

igazoltatásokat is – hogy balkéz felé egy nagy kört teszünk, akkor mondhatjuk, hogy Pest felé megyünk, de nem vonattal és nem szekérrel, mert a rázkódtatást még a szervezete nem bírja elviselni a halálos betegség után, – hanem gyalogosan, és ha minden kedvez, szépen besétálunk a szovjet csapatok soraiba. . .

Varga Károly, a „kubikus” megértette a stratégiát, ráállt. . . Mire elállt az eső, a kora délutáni órákban el is indultunk, a sínek mentén vezető kocsiuúton és az első útelágazásnál bal felé fordultunk. . .

4. fejezet

Egy nap Héten

1944. november 21. A naplójegyzetem szűkszavúan e napon mindössze ennyit rögzít: „Hét. Lökös Györgynél vacsora, alvás, beteg vagyok.”

Mire Putnokról elindulva az első falut elértük, beesteledett. Mi tovább szándékoztunk menni, hiszen bosszú út áll előttünk. Itt a mázsáló előtt, az akkori községháza falánál, vonatos katonák álltak félkörben, a szakács a menázsit osztotta szét. Bár a kórházban, majd a putnoki PUP-nál „vételeztünk” és így hideg étellel el voltunk látva, a „vonatosok” invitálásának engedve, mi is beálltunk a sorba. Ekkor szólított meg bennünket egy tekintélyt parancsoló gazda:

– Sohase álljanak maguk sorba, hiszen egész sötét van már, hová akarnának menni, jöjjenek csak velem, tiszteljék meg a házamat, ellátom én magukat meleg vacsorával, most készíti a feleségem, együtt vacsorálunk és ott is aludhatnak mindjárt.

– Mostanában csodák történnek velünk. – mesélem hirtelenében Vargának, úgy hogy a gazduram is hadd hallja, mialatt kísértetjük magunkat a már Sötét utcában.

– Mióta elkerültünk a századtól, megmenekült a már-már elkerülhetetlennek látszott csúnya végtől, most meg jóságos vendéglátásnak nézünk elibe.

– Hát elég nehéz napokat éltünk át, – így az öreg – megvan mindenkinek a maga keresztje. Egyetlen fiam, 21 éves, a Donnál esett el, hősi halott. . . Mi már tudjuk, mi a háború. Segítünk, akin lehet. Jöjjenek csak, ez itt a házam. . .

Bevezetett bennünket egy, a tornácra nyíló tágas szobába, középen hosszú, széles asztal, viaszkos vászonnal borítva. Felesége úgy fogadott bennünket, mintha

rég nem látott családtagjai lennének. Megmutatta a fiúk utcára néző szobáját – ott lógott az ágy felett a hősi halált halt fiú berámázott életnagyságú katonaképe.

– Frisset húzok mindkettőjüknek és ehetünk is mindjárt, csak meg kell teríteni
– azzal máris tessékelt az asztal felé, ahol illemtudóan két leányka várt reánk. A nagyobbacska, Piroska olyan 14 éves lehetett, egy kissé zavarban is volt, de a kisebb, Etelka, annál beszédesebbnek mutatkozott. Most járja a III. osztályt.

A szíves invitálásra mi is asztalhoz ültünk. Bizony elszoktam az ilyen üléstől. Mikor is ültem nn széken utoljára. . . ? Éppen hét hónapja. Van min tűnődöm. . .

Április 22-én érkezett meg a hivatalos távirat a századhoz, hogy nevelőapám dr. Biró Emil ügyvéd 23.-i temetésére engedjenek haza. Akkor még a századunk Hajdúhadházán volt. Három nap szabadságot kaptam. Nagyváradon át, éjszaka utaztam. A temetést reggel fél 9 órában határozták meg. Az állomásról egyenesen a temetőbe mentem. Ott találkoztam feleségemmel, anyámmal, húgommal és a rokonokkal. Ez volt az utolsó lehetőség, hogy együtt lehessenek Évámmal. Már csak a hónap végéig maradhatott a lakásunkban. Súlyos napok elé néztünk.

A temetést követő napon táviratilag további három nap szabadság meghosszabbítást kértem. Másnap megjött az engedély! Három nappal meghosszabbodott az életünk.

Nem akartunk, nem tudtunk egymástól elszakadni. Kilátástalan volt minden. A három nap letelt és az egész világotól kellett búcsút vennem. . .

A gazdaasszony jó szívvel adott nekünk enni, tejeset, zsírosat, amitől a gyomrom elszokott. Velem szemben az asztalnál a kis Etelka ült, ő tartotta szóval a vacsorálókat. Dicsérte is az anyja, hogy az osztály első tanulója.

– Mi lesz, ha nagy lesz – kérdeztem.

– Hát vagy színésznő, vagy tanítónő – mondta mosolyogva.

A gazdaasszony pedig csak kínálta az ételt.

– Ugyan, tessék már otthon érezni magukat és egyenek, egyenek. . .

Még bor is került az asztalra. Beszédesebbek lettünk. Kérem is én Etelkától:

– Ha már olyan kis okos vagy, itt a ház mögött ezt a hegyet hogyan hívják? (Hiszen most már a másnapi útitervet kellett megközelíteni.)

– Hogy minek hívják, nem is tudom, de azt igen, hogy a hegy mögött van Királd.

– Királd? – kérdezi vissza Varga és felugrott a helyéről, mintha egy ódivatú kalaptűt szúrtak volna a fenekébe – ott van az én békési ángyomnak a rokona, nyugdíjas bányász a kolonián. Hadapród úr – Varga immár rövid úton vissza is helyezett a légvédelmi tüzérekhez, ahol az erdélyi bevonulás (1940. aug. 31.) napjáig szolgáltam – kérek egy napi „eltávozásra” engedélyt.

– Ugyan, (így a Lökös család előtt) nem hagyjuk mi egymást egy napra sem, majd elmegyünk oda, ha olyan közel van együtt.

– Igen? Akkor éljen – kiáltotta el magát Varga.

Miután asztalt bontottunk, Etelka megmutatta nekem a család büszkeségét, a Pesti Hírlap vaskos kötésű évkönyvét, ha netán elalvás előtt olvasni kívánnék. Ha nem vigyázok, én is felkiáltok, hiszen ez a kis angyali teremtés a helyzet kulcsát adta ide abban a könyvben. Ott sorakoztak a térképekben a megyék, a járások, jól kivehető léptékben. Nem lesz itt az éjjel alvás, legalábbis számomra nem, hanem a „felvonulási terv”-hez készítettem el a számításba jöhető vázrajzokat, különböző kombinációkban. Nem, alvásról nemigen lehetett szó, de nem a geográfiai elfoglaltságom akadályozott meg ebben, hanem a szokatlanul bőséges vacsora. Egész éjszaka kifelé kellett szaladgálnom és az a bizonyos hely jó messze, a baromfiólak mellett volt. . . Közben csúnyán visszaéltem a háziak jóságával, sorra kitépdestem a monográfiából a további úticélunkhoz szükségesnek mutakozó térképlapokat – és ezt el kellett hallgatnom előttük. Másnap a délelőtti órákban útnak indultunk. . .

5. fejezet

A királdi lebukás

November 22-én, Hétről, hogy ígéretemet beválthassam, Királdnak indultunk. Bánréve irányában haladtunk. Délben értünk oda. Szabályos lejelentkezés a PUP-nál, egyben vételezés is. A nyílt-parancsba beüttettük a körbélyegzőt, ez volt a további utunkhoz a legfontosabb legalizáció! Majd a vasútállomáson érdeklődünk a vonatok indulása felől. Nem, nincs menetrendszerű járat Ózd felé, de ha igyekszünk, most indul éppen egy üres tehervonat abba az irányba, talán még elérhetjük. Indíts!

Már rohantunk is kifelé. A vonat már elindult, de még utolértük az utolsó nyitott vagonot. A végében, a fékbódé előtt, egy fékező tekerte ki a féket, közben bennünket is felsegített. Ne legyen gondunk, majd ő megmondja, hol kell leszállnunk.

Gyönyörű tavaszias időben tettük meg a félórás utat Centerig. Itt leugráltunk és a síneken átvágva, egy hatalmas hegy lábához jutottunk el. Ennek a hegynek a túlsó oldalára kell kerülnünk, ott lesz a királdi bánya kolonia telepe. Az erős emelkedőknél többször meg kellett állnunk, különösen Károlynak esett neheze a hegymászás, eddig legfeljebb Körösök gátját mászta meg, hamarosan kifulladt. Vagy másfél órát tettünk meg így, egymást bátorítva. Nekem úgy tetszett, mintha csak kiránduláson vennék részt valahol a Bükkben. Amikor már a hegygerincen túlhaladtunk, bizakodó kedvvel, szinte lesétáltunk Királd felé...

Az volt az érzésünk, hogy ezen az Isten háta mögötti helyen jól megleszünk, s kutya sem fog keresni, de ahogy a hegy túlsó végére leértünk és az erdő bejáratánál egy szélesebb útra tértünk, szétszórtan katonákat pillantottunk meg. Az utat planírozták. Gyengélkedőknek való katonai elfoglaltság. De nem zavartathattuk magunkat. Úgy mentünk el előttük, mintha valami fontos megbízatásunk volna, meghatározott céllal, ügyet sem vetve rájuk, nem akartuk kiadni magunkat. Csak

amikor már biztosnak találtuk a talajt a lábunk alatt, odalent érdeklődtünk Czakoék felől. Egy kis dombra mutattak, az a Hatház, a koloniának az a része, ahol a nyugdíjas bányászok kis lakásai húzódnak meg a völgy felett. Újból síneken kellett átmennünk (ez az egri-putnoki vasútvonal), majd néhány lépcsőfok és ott álltunk a ház előtt. Károly felismerte őket, – Czakoék már Békésen is megfordultak. Ők a leányuk, Böske felől érdeklődtek. De Károly maga is régen járt utoljára Békésen. Keveset tudott mondani felőle. Egy picinyke szoba, melyben Czako néni szokott hálni és csöpp kis konyha, melynek egyik sarkában egy heverő volt.

Innen hurcolkodott be Czako bácsi, hogy azon nekünk helyet szoríthasson.

– Nyugodtak lehetnek, amíg nekünk van az elemózsiából, azt magukkal megosztjuk, krumpli van elég, tejet meg lehet kapni, egyszóval megleszünk, itt a front végét is megvárhatják, ne is menjenek tovább, hiszen mindjárt vége lesz ennek az átkozott háborúnak, mondja Czako bácsi.

Optimizmusát arra alapítja, hogy a szomszéd házak egyikébe két nappal ezelőtt jött vissza egy bányász, szakaszvezető. Szarvason esett a vörösök fogságába, de hazaengedték onnét. A csendőrök pedig vagy két hete eltűntek Királdról.

Károlynak – amikor magunkra maradtunk – megmondtam, hogy bizony ezek számunkra igen jó hírek, de nem lehetünk a házigazdák terhére egy-két napnál tovább, mennünk kell. Igen ám, de másnap lábra sem tudtam állni. Még mindig a Lököséknél elfogyasztott bőséges vacsora utóhatásai gyötörtek. Egész nap a vackomon feküdtem. Közben meglátogatott bennünket a Szarvasról elengedett szakaszvezető is, aki mindenben megerősítette a Czako bácsi által elmondottakat. Még egy-két hét, de lehet, hogy még hamarabb is, ideérnek az oroszok és akkor kaputt a németeknek, meg Szálasiéknak.

Czako néni. nagyon megsajnálta, fel akart erősíteni. csipkebogyó teát készített, abba csokoládét, kakaóport, meg paprikát hintett! Ezt kellett egész nap innom, de ez sem használt. . . Harmadnap péntek volt. Kedden és pénteken jön ki Putnokról a bányatársulati orvos Királdra. Épp kapóra jön, biztosan kapok valami Jó gyógyszert.

Károllyal előbb a borbélyhoz készültünk, hogy egy kissé rendesebb ábrázattal állhassak az orvos elé. Amint a vasúti síneken átvergődtünk, mér messziről feltűntek a kakastollas csendőrök. A Bóta felőli műúton ereszkedtek lefelé kerékpáron. Megnyúlt ábrázattal vettük tudomásul. Sietnünk kell, szaporítsuk a lépteinket – mondom Károlynak – ha már bejutottunk az orvoshoz, nem lehet bajunk, – maga most jött ki a kórházból, megvan a pecsét a bánrévei FUP-tól, hisz az csak két-napos, én meg megbetegedtem, ha az orvos megvizsgál, meg kell, hogy állapítsa,

menetképtelen vagyok. Nem lesz semmi baj. . . .

Így bátorítottam Károlyt. Mindjárt meg is változtattuk a menetrendünket, nem a borbélyhoz megyünk, hanem egyenesen az orvosi rendelőbe és majd ha túl leszünk a vizsgálaton, meglesz már a papírunk hosszabbítva, szép kényelmesen, a rendelővel szomszédos borbélyműhelyet is meglátogatjuk. Mire leértünk a főút melletti hosszúkás épületig, ahol az orvosi rendelő volt, a csendőröknek is nyomuk veszett. Hiszen van azoknak, hogy visszajöttek annyi idő után, más dolguk is, mint majd pont velünk „foglalkozzanak” . . .

A hatalmas várócsarnokban, hosszú sorban álltak a páciensek, akikben az úton planírozó katonákat ismertük fel. A gyengélkedőket. . . Olyan sokan voltak, hogy a várócsarnokban kialakult hosszú sor ellenére kigyüremlettek a sorból, még a padokon is ültek jócskán. És mi voltunk az utolsók. Órák fognak elmúlni, mire sorra kerülhetünk. Nagyon lassan, vontatottan gyérült a sor, fogytak a várakozók.

Már számolgattuk, hogy hányan is lehetnek még előttünk. Na, rövidesen reánk kerül a sor. . . És akkor nagy robajjal kicsapódik az út felőli üvegajtó és azon két csendőr ront be. Egyenesen felénk irányítják lépteiket és máris ordítják: „Te büdös zsidó szimuláns, már hadapróddá avanszáltál?” „Te büdös paraszt, zsidóbérenc lettél? Tedd le a pisztolyodat! Ne pofázz, elő a papírokat!” Még súlyosbította a helyzetet, hogy a papír, a „nyíltparancs”, nálam volt. Mire: „Nem szégyelled magad, őrzetető létedre, ez a zsidó munkaszolgálatos vezet az orrodnál fogva?” Megpróbáltam megmagyarázni, hogy egy samaritánus cselekedetet viszek végbe, amikor nem hagyom az őrzetető urat magára és a segítségére vagyok, hogy visszatérhessünk a századunkhoz, hiszen itt a bánrévei PUP bélyegzője, csak tegnapelőtt engedték ki a putnoki kórházból, de én itt megbetegedtem és ezt kívántam éppen itt az orvos úrral igazoltatni, ha beengednek, az orvos igazolni is fogja a betegségemet, menetképtelenségemet és gyógyszert is felír. . .

Elvették a nyíltparancsot, a Károly pisztolyát és egyiket sem adták vissza.

Kilökdöstek bennünket az ajtón és elvezettek a közeli csendőrőrsre. Amíg az egyedülálló kis földszintes házba értünk, azon gondolkodtam, miképpen találhattak reánk a csendőrök oly gyorsan az orvosi rendelőben? A kiindulási pontot ehhez ők adták meg. Károly cseveghetett rövid távollétemben Czakóéknak az útitársról „hadapród”-ként. Dehát Czakóékban százszázalékosan meg lehetett bízni. Ők nem adhattak fel bennünket, hiszen Károly szegről–végről a rokonuk volt!

A csendőrőrsön a parancsnok egy jó kiállítású, középkorú törzsőrmester volt, Feketének hívták. Mindjárt jelentést kért a bekísérő csendőröktől, majd bennünket is meghallgatott. A formális kihallgatásunkra azonban csak később került sor. Átvezettek a szomszédos szobába. A két helyiséget egy befüggönyözött üvegajtó választotta el, így a hangok átszűrődtek. . .

Nem voltunk egyedül. A helyiségben rajtunk kívül már nyolcan szorongtak. Mindannyian azonos cipőben jártunk. A pálmát egy próbacsendőr vitte el, aki ugyancsak megszökött az alakulatától és itt, Királdon fogták el a Bóta felől visszaérkező csendőrök. Fiatal volt. Elmondta, ha nem fogadják el a védekezésül felhozott igazolást, a katonaszökevényeket elrettentő példaképp, az útszélen akasztják fel. . . rá is csak ez vár. . . Az őrizetbe vettek legtöbbje levente volt, akik nem tettek eleget a bevonulási parancsnak, a többi katona, meg egy Földes János nevű ózdi munkás. Mire beesteledett, már tizenketten voltunk. . .

A szobából egyenként hívták át a másik helyiségbe a delikvenseket. A törzs úr megkezdte a kihallgatásokat. Áthallatszott, ahogy a rövidre fogott jegyzőkönyveket diktálni kezdte. . .

Bár Czakó néni kétnapos áldásos gyógykezelése eredményesnek mutatkozott, most, hogy ott váraoztunk Fekete törzs úr által megtartandó kihallgatásunkra, és az ezzel együtt eszközlendő motozásra, jól felfogott érdekemben állt, hogy a „bűnjelektől” megszabaduljak, de hogyan. . . ? Sürgősen kell cselekednem, nehogy a motozás közben megtalálják nálam a Lököséktől „kölcsönvett” Pesti Hírlap monográfiából a kitépdesett térképlapokat és az azok alapján elkészített, szökésünket elősegítő vázrajzokat. . . Szerencsére nem mindjárt került reánk a sor. Egy tartalékos csendőrőrmester szólítgatta a szomszédos helyiségbe a soron következőket. Amikor a legközelebbit hívta, feltápázkodtam a helyemről, és hogy ezzel is alátámasszam „gyengélkedő” állapotomat, megkérdeztem, hol végezhetem el a „szükségemet”? Mire újból bezárta az ajtót, majd feltűzött szuronyal megjelent egy öreg csendőr és kivezetett az udvaron magában álló budiba. jó ízlésére vall, hogy nem kellett az ajtaját nyitva hagynom és miután az ajtó résein át meggyőződhettem, hogy háttal őriz, a kompromittáló dokumentumokat a sötétben, a lyukon leengedtem. . . Fellélegezve, rnegkönnyebbülten tértem vissza a feltűzött szuronyú csendőr kíséretében társaimhoz.

Éppen az egyik járőr jelentése hallatszott át az üvegajtón. Nem találták meg a Szarvasról visszaérkezett bányász szakaszvezetőt. Nyoma veszett. . . Közben Károllyal megtanácskoztuk a mondandónkat. Egyeztettük, nehogy mást–mást mondjunk odabent. Ha engem hallgatnak ki előbb, az ajtón át figyeljen jól, mit mondok.

Már teljesen beesteledett, amikor Fekete törzsőrmester úr előbb engem hívatott.

– Maga civilben ügyvéd mondta így tisztában van milyen súlyos függelemsértést követett el. Nem is bajlódom magával, tényvázlatot veszünk fel, mondja el sorjában, hogy szakadt el a századától?

Így azután minden momentum az általam elmondottak alapján került jegyzőkönyvbe. Persze a dolog kissé sántított, hiszen mit kerestünk mi Héten és mit Királdon? Egyik helyen csak szállást, a másikon pedig csak az őrzető úr kívánságának tettem eleget, amikor itt Királdon rég nem látott rokonait látogattuk meg, ahol azonban beteg lettem, menetképtelen és épp ezért kerestük fel a doktort, ahová már nem juthattam be, mert a csendőr urak ahelyett, hogy beengedtek volna, mindennek lehordtak és elhurcoltak ide. Feltett szándékom, hogy a papírok szerint is rám bízott őrzető urat a parancs értelmében a századhoz visszakísérjem és a századparancsnok úrnál jelentést tehessek. Újból megismételtem kérésemet, hogy mód adódjék orvosi vizsgálatomra, hiszen ha menetképtelen vagyok és ez orvosilag igazolást is nyer, az adott helyzetben különösebb megrovásban nem részesülhetünk, sőt a századparancsnokom dicséretét érdemlem ki, hogy az életveszélyes, válságos helyzetből az őrzető urat a századhoz visszakísértem és a szolgálatot újból elláthatja.

Fekete jóindulatúan, minden előítélet nélkül hallgatta meg mesémet, már–már úgy látszott, hogy sikerült megingatnom, de anélkül, hogy bármiféle döntéséről tájékoztatott volna, Károlyt szólította kihallgatásra, aki megbeszélésünkhöz képest azonosan adta elő a történeteket.

Ezt követően egy csendőr felkísért bennünket a Hatházhoz, Czakóékhoz. Mielőtt betértünk volna, a csendőr megszólalt:

– Málházzák fel magukat, vegyék magukhoz a holnijaikat, de egy szót sem válthatnak a háziakkal!

Mindketten könnyes szemekkel fogadtak bennünket. Czakó bácsi megsúgta, hogy a szakaszvezetőt keresték a csendőrök és hogy nem találták odahaza, a felesége, a csendőrök kérdésére azt mondta, hogy talán Czakóéknál van vendégségben. . . Így tértek be hozzájuk is és az egyik sarokban a mi felszereléseinket látva, a csendőrök felszólítására el kellett mondaniuk, hogy mi ketten épp az orvoshoz mentünk le. . . Czakó néni még egy kis gyógyteát kínált, de a csendőr már menesztett is bennünket.

Felpakolva álltunk a csendőrőrs udvarán, ahol már társaink sorakozóban várakoztak reánk. Fekete kettős sorba állította a társaságot. Tizenketten voltunk. Indulás előtt figyelmeztetés: aki szökést kísérel meg, azt a helyszínen agyonlövözik!

Elöl és hátul két–két csendőr. Fogalmam sem volt, hogy a sötétben hová visznek. Az út rövidesen az erdőben folytatódik. Sehol egy lélek. Az idevaló társaink szerint Ózd felé megyünk. Csak a csobogásból lehet arra következtetni, hogy

a Sajó mellett haladunk egy darabig. A csendőrök nem engedik, hogy beszélhessünk egymással. Sok kedvünk nincs is hozzá. Rossz előérzettel közelítjük meg a vasgyáráról nevezetes várost. A főút mentén, egy emeletes iskolaépület előtt állnak meg a csendőrök. Hamarosan kitűnik: Megyei Csendőrlaktanya. Harásány vezényszavak. „Szakadozz!” „Egymástól két méter távolságra!” „Hátraarc!” „Kezeket tarkóra!” Ezeket hozzánk intézik. A bosszú folyosón a fal felé fordulva állunk. Közben lehordtak bennünket az akkori divatos szóhasználat mellett mindenek. hogy éreztessék velünk, teljesen ki vagyunk szolgáltatva a nyilas hatalom urainak. A próbacsendőr külön is a céltáblájuk volt.

Károly most is mellém került, de a kiadott vezényszónak megfelelően eléggé távol álltunk egymástól. Nagyon hosszúnak tűnt ez alatt az idő. Sokáig tartottak így fegyelmezve bennünket. Közben kisandítottam, hol áll a bennünket őrző csendőr és Károlyt megkértem, hogy egy alkalmas pillanatban közelítsük meg egymást. . . Még az utolsó bűnjelentől is, itt megszabadulni kívántam. Eszembe jutott, hogy Királdon „megkegyelmeztem” a Putnokon megvásárolt térképlapnak, amelyen Magyarország hegy és vízrajza, túloldalán pedig a közigazgatási beosztása van. Ezt itt őrzőink, nálam, a munkaszolgálatosnál, nyilván „félremagyarázzák”, nála pedig nem esik oly súlyosan latba. Károly dicséretére legyen egy alkalmas pillanatban át is vette tőlem az utolsó corpus delictit és köpenyének a hajtókájába süllyesztette. . .

Még mindig lidércnyomást érzek, ha visszagondolok az ezt követő percekre, kínos órákra. . .

A folyosóról betereltek bennünket az egyik földszinti tanterembe, amelyben csak a katedra volt a helyén. A padok a terem végében, a falnál voltak összehordva, ott tornyosultak. Az udvarra néző ablakokat csendőrök állták el. A katedrát 2–3 csendőr bottal a kezükben foglalta el. Ezek voltak a dirigensek. „Szökevény hazaárulók” „Bitang kommunisták!” „Büdös zsidó!” „Hazátlan zsidóbérencek!” Ordították és ezzel elszabadult a pokol. . . „Vigyázz!” „Feküdj!” „Fel!” pattogtak a vezényszavak egymást követően és aki már nem bírta, azt ütötték, verték, ahol éppen érték. Majd kiadták a parancsot, hogy mindenki vetkőzzék le. Uniformisából, ruhájából, hátizsákjából vagy a kenyérzsákjából szedjen ki mindent és tegye maga elé a padlóra. A bakancsokból a fűzőket is ki kellett oldanunk. Ott álltunk előttük anyaszült meztelenül. Majd berontott 6–8 csendőr, a katedra előtt egy kört alkotott és ide intették be a kiszemelt áldozataikat. Ott álltak a csendőrgyűrűben és a csendőrök nagy multságára egymásnak dobálták, rugdosták őket, miközben mindenek lehordták. Így került reám is sor. . . Kimerülten, „békaügetésben”, de inkább négykézláb vánszorogtunk vissza a helyünkre. Engem is kikészítettek. . . Mi következhet még ezután? Irtóztva gondoltam ennek a vekzetúrának az

esetleges folytatására. Aztán engem is elnyomott a jótékony álmom.

Még sötét volt odakint, amikor a hajnali órákban a földön fekve, az „Ébresztő!” felriasztott. Minden porcikám fáj, s minthogy a csendőrök szavaiból további menetelésnek nézhettünk elébe, úgy éreztem, hogy legyengült állapotomban erre nem leszek képes. A Szolgálati Szabályzatra hivatkozással az ügyeletes csendőrnél kihallgatásra jelentkeztem, mint „gyengélkedő”...

– Ne incselkedjék velem, mert még megkaphatja a magáét, a csendőrség nem szanatórium, itt nincs gyengélkedő!

Rövidesen ismét a folyosóra tereltek bennünket, majd nyílt a kapu és két lovas csendőr vágta el előlünk az utat.

6. fejezet

Útközben

November 25. Szombat reggel.

Úticélunkról megint csak semmit sem tudunk, de hogy lovas csendőrök kísérik a szállítmányt, bizonyos, hogy gyalog, hosszabb út áll előttünk. Elindulásakor a szokásos figyelmeztetés: „aki szökést kísérel meg, azt a helyszínen agyonlövük!” A menet élére és végére kerültek a lovas csendőrök. Megint csak az idevalósi társakra voltunk utalva. Ők úgy vélték, amikor Ózdról a hegyek felé tartottunk, hogy Hangony irányába megyünk. A menet hosszúra nyúlt, mert az előttünk járó lovas csendőrrel a menet élén haladók nem bírták a tempót, lemaradtak, így az a lovas csendőr vissza–visszavágtázott a menet egyik vagy másik oldalára és nógatta az embereket a gyorsabb iramra.

Ezek a lovas csendőrök nem az éjszakai alakulatból valók, emberségesnek látszottak, ezt igazolta az is, hogy hamarosan a menet végén elmaradókat küldték előre, az élre, és így ezek diktálhatták a továbbiakban a tempót. Így kerültem én is előre, közvetlenül az élen lovagoló csendőr mögé. Károly is velem tartott, rövidesen meg is szólalt:

– Ismerősnek tűnik nekem az az ember, alighanem békési lesz. – mutatott az előttünk járó jóképű lovas csendőrre.

Nekem is barátságosnak tűnt az őrmester, így hát megszólítottam. Nagyon jó húzásnak bizonyult, mert ő is félretéve a csendőrreglamát, beszélgetésbe kezdett velem. Szabó csendőrőrmester egy Szolnokon állomásozó lovas szakaszban teljesít szolgálatot, a családja is Szolnokon lakik, ő maga azonban valóban békési, sokszor megfordul Békésen. Akadt mindjárt közöm ismerős is, kollegám, a viri-

lista dr. Telegdy Lajos békési ügyvéd személyében, amin persze a csendőr nagyon elcsodálkozott és ez annyira felvillanyozta, hogy tüstént hátralovagolt és elmondta a társának is.

Lajos bácsi, sohasem tudni, még mire lehet jó, ha lelkiismeretesen látunk el egy ügyet, legyen az csak egy kis átírás is. . . Még Magdiról is, a Chamonixban nevelkedett leánya felől is érdeklődtem, aki dr. Hein Ferencnek a felesége. A Csabán ügyvédkedő Hein, a gerlai. Almássy és a csorvási Wenckheim grófoknak, 1944-ben pedig már Pesten a GYOSZ ügyésze volt. No, ez aztán csakugyan imponált Szabó csendőrőrmester úrnak, jóllehet sem Magdát, sem Hein Ferit még hírből sem ismerte. . . De megtört a jég, hamarosan azt is megtudtam, hogy Hangonyon át az úti cél: Feled. megközelítően 40 km-es utat kell Ózdtól Feledig megtennünk. Estére odaérünk. . .

Megállás nélkül hajtottak a lovas csendőrök fel a hegyre, le a hegyről. Egyik emelkedés a másikat követte. Amikor az egyik ilyen emelkedőhöz ért a kis csapat, sziklás, cserjés terep tárult elénk, apró kis fenyőkkel.

A mögöttünk járó civilruhás Földes János kereste az alkalmas helyet, ahol a hegyi ösvény kanyart vesz és a fák között megbújva, egy ilyen kanyarban leléphet. A közelünkben lévő partizánokhoz akart eljutni. Úgyes tervnek látszott, de a vállalkozás nagyon is veszélyesnek tűnt. Próbáltam is lebeszélni, de Földes már javakorbeli, a tapasztalt ember határozottságával kitartott terve mellett és csak arra kérte az előtte és mögötte menőket, fedezzék, hogy észrevétlenül lemaradhasson és reméli, hogy majd csak néhány kilométer után kerül sor a legközelebbi létszám számlálásra és akkor ő már messze fog járni, ismer itt minden fát és bokrot.

Ki is lépett már a sorból. Leguggolt, mintha a bakancsa fűzőjét kellene megkötnie, azután várt egy darabig, amíg alkalmas helyre kerülhet a tovább menetelő sorban és a legközelebbi kanyarnál letért az ösvényről. Lehasalt, futott, mint a nyúl, majd tovább kúszott. A csapatot csak néhány perc választotta el a hegytetőtől, de mielőtt felértünk volna, az egyik csendőr gyorsan megszámlolt bennünket. . . A társa is ellenőrzi. Nyomban megállapították az egy fő hiányt és a hiányzót is, Földes János ózdi munkás személyében.

– Nem juthatott messzire! – mondják a csendőrök és villámgyorsan intézkednek is. Az egyik csendőr, kézbe véve fegyverét, egy kupacba állított minket, a másik meg vágatva elrohant, végigpásztázta a hegyoldalt, majd eredménytelenül tért vissza. És akkor cseréltek, aki eddig ránk vigyázott, az indult el, ahogy mondta, biztos zsákmányra vadászva, bebiztosított pisztollyal.

Ismét néhány hosszú perc. . . majd a lovához kötve, vérző fejjel, szétszakadt ruhában, előkerítették a megkínzott Földes Jánost is. El voltunk készülve a leg-

rosszabbra, hogy a csendőrök beváltják fenyegetésüket: „szökés esetén agyonlövés jár”... De szerencsére ez nem következett be. Földest megbilincselve az élre állították, közvetlenül mögöttünk vánszorgott a sorban... Így folytattuk az utunkat étlen–szomjan...

Száraz idő volt, jó látási viszonyokkal. Még a szürkület beállta előtt a hegygerincen meneteltünk, a két lovas csendőr most a menet végén járt, onnan jól láthattak mindent. Károllyal elől lépkedtünk. Valahol messze előttünk, a látóhatár végén egy település tűnt fel. Lehet, hogy az lesz a végcélunk? És egyszerre csak feltűnt egy kis pont, amely az úton velünk szemben egyre közeledett. Az első ember, akivel ezen a hosszú úton találkozunk. Vajon ki lehet? Közeledünk egymás felé. Már–már ki lehet venni, hogy egyenruhás alak. Visszanézünk a csendőrökre, ők nem zavartatják magukat, egymás mellett lovagolva társalognak bizonyára az otthon maradt családjukról. Nem jönnek előbbre. Károllyal kilépünk, hogy alkalmunk legyen jobban is szemügyre venni a már egyre közeledő katonát. Katona? Tiszt a javából! A rangjelzését is alig lehet kivenni, a tisztibekecs eltakarja. És mi mindennel van felszerelve! Bőrtokos térképtartó, bőrtokos messzelátó, az oldalán is kitömött bőrtáska, a fején bundabéléses sapka. Már egészen megközelítjük egymást. Kivillan a rangjelzése: vadászhadnagy.

– Honnan jöttök?

– Ózdról.

– Messze van az innen? Bent vannak már az oroszok? – kérdezte túlfűtött hangon

– És ti?

– Feledre.

– Nem irigyellek benneteket. Katonai tábor és az újvidéki véreb, Hubay ales a parancsnok.

A névre kissé megborzongtam. Csak kis híja volt, hogy 1941-ben, egy ügyvédi megbízatásom teljesítése után Újvidékről nem tudtam visszautazni. Akkor kezdtek az újvidéki „hideg napok”... Eközben a lovas csendőrök is odaértek, ahol a tiszttel a beszélgetésünk folyt. Bennem elhűlt a vér. A próbacsendőrünk később megmagyarázta. Tisztet csak tiszt igazoltathat. A csendőrök csak tisztelegtek a hadnagy úrnak és útjaink elváltak... Valóban, már nem jártunk messze Feledtől,

ahová késő este érkeztünk meg halálfáradtan.

7. fejezet

A feledi tábor

A lovas csendőrök bekísértek a palánkkal körülvelt táborba és annak udvarán sorakoztunk fel, várva a további eligazítást. Nagy sokára előkerült a hírhedt parancsnok, aki ordítva tudomásunkra hozta, hogy csak ideiglenesen fogadja be ezt „a rohadt szemét népséget” és gondja lesz rá, hogy mihamarabb méltó helyre kerüljünk.

A lovas csendőröket szedett–vedett katonákból álló őrség váltotta fel, szó sem volt itt már drillről, mindjárt emberi hangon szólaltak meg, „nem eszik olyan forrón a kását”... Már kísértek is „hálótermünkbe”, egy nagy hodályba, ahol a jobb helyek már foglaltak voltak, de azért nekünk is jutott egy–egy priccs. Alig lehetett megkülönböztetni az őrség tagjait a foglyoktól. Demoralizált katonák látták el az őrszolgálatot, akik nem itt, hanem már odahaza szerettek volna lenni, csak a kurázi hiányzott belőlük. Társaink pedig egytől–egyig csellengők voltak, akik így, vagy úgy, de nem találtak vissza a századukhoz, lemaradtak. A legénységi állományban nem egy őrmester is akadt és ez volt az, ami leginkább volt demoralizáló az őreinkre és bátorító az őrizettekre...

Így indult meg a beszélgetés, az ismerkedés, a már ott találtak és a most újonnan érkezettek között. A téma természetesen az oroszok előnyomulása, a békevágy, a háború mielőbbi befejezésének és az új világ kialakulásának a latolgatása volt. Még egy–két hét és az oroszok itt lesznek!

A foglyokat az őrségtől mégis az különböztette meg, hogy megfosztották őket szolgálati felszereléseiktől, elvették pisztolyukat, még a derékszíjukat is és így a laza ellenőrzés ellenére, nem tudtak a táborból kiszökni, mert a derékszíj hiánya nyomban feltűnhetett a táboron kívül vizslázó csendőröknek, készültségnek, vagy az állomásparancsnokság tisztjeinek.

Bár az egész napos menetelésünktől teljesen kimerültek voltunk, sorstársaink-

kal szívesen beszélgettünk el. Közelemben volt a hálóhelye egy honvédőrmesternek, Molnárnak hívták.

Megunta a fogságot, – mondta – ki tudna menni éjszakára, ha odaadnám az „extra” derékszíjamat, egy kicsit felöntene a garatra, meg volna is itt, akit meglátogathatna. Reggelre itt van, ki is, vissza is biztosítva van az útja. Persze odaadtam. Másnap reggel hűlt helye volt. A napos a létszámlálás után jelentette, egy fő hiányzik. Akadt mindjárt a „bajtársak” közül, aki beköpte, hogy a munkaszolgálatos segítette a szökésben, mert odaadta az extra derékszíját.

Hát ez a nap is jól kezdődik. Nem elég, hogy Molnár őrmester úr elvitte magával megboldogult karpaszományos múltam egyik utolsó emlékét, de még engem vesznek mindjárt elő, hogy a szökését én segítettem. Fel is írják mindjárt a nevemet. Az állomásparancsnokságra visznek kihallgatásra, egyidejűleg beosztanak az aznapi menázsit hozó részlegbe.

Visszük a kondérokot a község egyik házába, ahol a tábor konyhája van, majd visszajövet a főutca egyik kanyarulatánál, a kis menet élén haladó tisztes megállítja a szakaszt, és engem kivezényel a sorból. Vele megyek be a házba, ahol az állomásparancsnokság székel. Az asztal körül, ahová benyitok, csupa pirosparolis tüzértiszt ül. Fiatalok. Mosolyogva hallgatták meg, mint adtam „kölcson” a derékszíjamat, plauzibilis lett előttük, hogy meg sem váltam volna a derékszíjamtól, ha tudom, hogy az akkor megismert Molnár őrmester nem fogja azt visszahozni. Ezzel már végeztek volna is velem. Közben egy tiszti járőr parancsnoka jelentést tesz, hogy X. Y. hadnagyot előtte való nap 16 órájától a szálláskörletében nem találják, nyoma veszett. . . Persze nagyokat hallgattam, a vadászhadnagyról lehet szó, akivel Feledre jövet az Úton összetalálkoztunk. Már a partizánoknál lehet. . . Gondoltam, felhasználom az alkalmat, ha már idekerültem, elmondhatom a „panaszomat” is. Erre kértem engedélyt.

Élénken ecseteltem a tüzértisztek előtt a királdi, ózdi csendőratrocitásokat – mondom – ahelyett, hogy biztosították volna, hogy Varga Károly őrvezetővel a századomhoz visszakerülhessek, ide Feledre hurcoltak el. Láttam, hatott a műfelháborodásom, mert az egyik fiatal tüzér hadnagy az iránt érdeklődött, hogy mint katona, munkaszolgálatra történt bevonulásom előtt hol szolgáltam?

– A légvédelmi tüzérségnél – mondtam.

– Mi volt a rendfokozata?

– Címzetes tűzmester.

Ezután még néhány keresztkérdés. Mikor, hol teljesítettem szolgálatot? Mint a karikacsapás, Úgy fújtam: 1931–32-ben tényleges voltam a Nádasdyban a légvédelemnél, 1938-ban ágyús a Citadellában, majd a figyelőknél a Kissvábhegyen és a Lóversenypályán, november 9-én a bevonulókkal Kassán, 1939-ben iskolán Pétervásárán, 1940-ben Debrecenben, mint lőszertiszt az ottani Ellónál, ahol az erdélyi bevonulás napján, augusztus 31-én szereltem le.

Bármilyen naivan is hatott a tisztek szájából, de egyszerre ketten is kérdezték tőlem, és hogyan kerültél ide? De engem csak az izgatott, mi lesz velem és Károllyal?

– 24 órán belül indul egy transzport Losoncra, – mondta az egyik tiszt – majd abba ti bekerültök és majd ott döntenek a további sorsodról.

Hát ilyen emberségesen végződött a kihallgatásom.

Vittem is a jó hírt Károlynak, „megyünk innen rövidesen”.

Újabb fogolyszállítmány érkezik, rengetegen benyomulnak a szálláskörletünkbe, nagy a zsivaly. Köztük már egy főtörzsőrmester is, hozzánk hasonló sorsban, de megadással várja a további fejleményeket. Curilla János, az Ózd mellőli Csépanyról. Egy muszos bajtárs is akad a 2018-as századból. Bennfentesnek játssza meg magát, írnoknak hívogat a századához. . . Egy borbély is akad, itt az alkalom végre, hogy a Királdon elmaradt hajvágásra sor kerüljön. . .

Az éjszaka rövidnek bizonyult. Már hajnalban névsorolvasás. Mindenki fent van, figyeljük, kire kerül a sor? A királdi kis csapaton kívül még vagy húszan készülődünk. Odakint megint a kakastollas csendőrök állítják az embereket sorba. Fázunk, amíg a szürkületben Feled kacskaringós utcáin kiérünk a vasútállomásra. A csendőrök kíséretében szállunk fel a vonatra, mely Fülekig vitt. Itt átszállás a már ott álló losonci vonatra. Itt érezzük első ízben a front közelségét. Vöröskezesek hordágyon sebesült katonákat hoznak–visznek. Feltűnik néhány szovjet katona is, bepólyált fejjel, felkötött karral. . .

8. fejezet

A losonci zárkában

Még a kora reggeli órákban érkezünk meg Losoncra. A pályaudvaron csendőrgyűrű vesz körül minket. Hármassorokba állítanak fel a pályaudvar előtti téren. Az utasok, a járókelők szeméből rokonszenvet érzek, egyik–másiknak könnyes a szeme. Később értettem meg aggodásukat. A főutcán, az akácfaon emberek csüngenek. Halottak. A zubbonyukon nagy tábla hirdeti: „Így járnak a katonaszökevények!”, „Hazaáruló”. . . Ott, ahol a menetünk elhalad, az emberek a járdaszélen állnak, van aki letérdepel és keresztet vet. . . Ekkor sejdült fel bennünk, tulajdonképpen hová is hurcolnak a csendőrök. . . ? A hatalmas épületet, a lakatanyát, vasrács vette körül, bent a tágas udvaron egy lélek sincs. A csendőrt katonai őrszemélyzet váltotta fel. Ezek rövidesen a kapubejárattal szemközti emeletes hátsó épületbe irányítottak minket. Ezen a hátsó traktuson, csigalépcsőn haladtunk fel. Az emeleti folyosón szétválogattak bennünket. Nyikorgott a cella vasajtaja és tizenkettőnket tuszkoltak be. A többiek más cellákba kerültek. A szűk, egy méternél alig szélesebb zárkában úgy fértünk el, hogy a fele ült, a fele állt. A sarokban, az ajtó mellett egy kőlap, valaha vaskályha állhatott rajta, azon álltam, vagy ültem. Várakoztunk. Arról, hogy mi történik körülöttünk, fogalmunk sem volt. A cellának az udvar felőli oldalán, a falon oly magasan volt egy résnyi nyílás, hogy azt el sem érhattük. Elképzelhetetlen volt, hogy itt sokáig kibírhatjuk. Szerencsénkre rövidesen nyílt a zár, egy lilaparolis őrzető lépett be, hogy személyi adatainkat felvegye. Amikor ezzel végzett, kihívott a folyosóra.

– Hol vagyunk tulajdonképpen? – kérdeztem az írnoctól.

– Gyűjtőtábor ez. Az utcai fronton a „Személyi irányító”, itt hátul pedig a statáriális bíróság működik – mondta – nem kis szörnyűködésemre.

Ezt látva, egy kis rokonszenv támadhatott benne:

– Egy kis szerencsével megúszhatja.

Elmondja, hogy nem kenyere a cirkusz, ő színházhoz van szokva. Váradon a színház zenekarában hegedül, már elege van ebből, már Váradon szeretne újból a zenekarban játszani! Viszonzásul ott a folyosón én is Éváról, a feleségemről beszélek, Szegedi Ernő, Faragó György tanítványa, gyönyörűen zongorázik, művészképzőbe készül a Zeneakadémiára. Kész volt a barátság. Mindjárt ki is engedte a zárkánk lakóit, hogy megmosakodhassanak és arra tett ígéretet hogy a mi cellánkat üríti ki legelőbb, hogy a déli órákban a „Személyi Irányító” elé kerülhessünk. De a mosakodás után előbb szépen visszacsukta a társaságot. Egy százpengőst, melyet bakancsom talpbetéte alatt őrizgettem, minden eshetőségre számítva, most neki akartam adni, ha az ígéretét beváltja, de a zárka ajtajában újból oly gyorsan jelent meg, hogy erre nem is kerülhetett sor.

– A doktor úrnak köszönhetik, – így mondta – hogy nem kell mindannyiuknak itt éjszakázni és még ma, sőt máris sorra kerülnek kihallgatásra!

Hát nagy lett az öröm, a hálálkodás, amikor a többieket megelőzve, lekerültünk újból az udvarra, ahonnan átkísértek a „Személyi Irányító” helyiségébe. . .

Károllyal még a cellában kezdtem meg az oktatást, ha sor kerül a kihallgatásunkra, mit, hogyan mondjon el. Valahogyan azt kell elérnünk, hogy megint csak előbb rám kerüljön a sor és akkor nagyon figyeljen oda, nehogy ellentmondásba keveredjünk, hanem a védekezésemhez képest, a lényegét szóról–szóra ismételve meg.

A zárka lakóit az írnok az udvaron keresztül, az utcai fronton lévő épület földszintjére irányította. Itt egy tágas helyiségbe vezetett, ahol kacskaringós kettős korlátok voltak. A terem végén, jól megvilágított helyen, hosszú asztal állt. Az írnok jóvoltából, a korlátok között, legelőll álltam. Mögöttem Károly. Egyenként hallgatnak meg. Az első voltam. Egy százados ül az asztal közepénél, tőle jobbra és balra rangban alacsonyabb tiszték, meg egy törzsőrmester. A százados száma, utolsó ismert tartózkodási helye és úti célja felől faggatott a százados.

– 706/1, Bajólénártfalva, Budapest–Kőbánya alsó – volt a határozott válaszom.

A százados halkán odaszólt az asztal vége felé ülő zászlósnak, hogy ellen-

őrízze a válaszat. Hallom mögöttem Károlyt, amint sóhajtozik, hiszen pillanatokon belül kiderül, hogy a századunk Németországba és nem Kőbánya alsóra van irányítva. A zászlós a lajstromok közül előbb az egyiket, azután a másikat lapozza végig, keresi a század számát, majd suttogva jelenti a századosnak: nincs adat. Ezek után a lemaradás körülményei felől vallatnak. Elmondom, hogy a századparancsnok parancsára át kellett vennem az egészségügyi szolgálatot és hogy az itt jelenlévő őrzető úr életét megmentsem, őt egy német katonai személygépkocsi igénybevételével a putnoki kórházba szállítottam s minthogy a szolgálati papírokat a kísérelő rendelt tizedes nekem adta át és ő a századhoz visszament, kötelességemnek tartottam, hogy kitarssak az őrzető úr mellett. . .

Mialatt mindezt elmondom, látom, hogy a rendelkezésükre álló iratok alapján ellenőrzik az általam elmondottakat és mindössze a putnoki kórház nyíltparancsa, és egy jegyzőkönyv fekszik előttük és ez utóbbi a tűzértisztek által felvett feledi jegyzőkönyv lehet, anélkül, hogy a királdi lebukásunkról felvett csendőrségi tényvázlat csatolva lenne! Hála a tűzértiszteknek! De még mindig faggatnak. Kérdéseik azonban átlátszóak voltak: valóban a századhoz igyekeztünk-e vissza, avagy szökést kíséreltünk meg? Ilyesmit feltételezni egy keretlegényről és egy szamaritánus cselekedet véghez vivő, volt karpaszományos tűzmesterről? Hiszen mindketten „égtünk a vágtyól, hogy Hazánkat szolgálhassuk” . . .

A körülmények, az előadottak, láthatóan megtették a kellő hatást. Magam sem akartam elhinni, hogy befejeződött a kihallgatásom. Károly következett.

Mögöttem állt, mindent hallhatott, csak arra nem figyelmeztethettem, hogy én miért hallgattam el Czakóéknál tett látogatásunkat Királdon, meg hogy a csendőrségi tényvázlat nincs az iratoknál. Most helyet kellett cserélnünk. Úgy látszott, Károly kihallgatására már szükség sincs, de az ő jelenléte nélkül, az én helyeztem, megítélésem nem lenne rózsás. Valóban csak formális kérdések hangzanak el, és Károly tartja is magát a megállapodásunkhoz, csak annyit mond el, amennyit előtte én mondtam el a bizottságnak és már adnák is ki az írásos irányítást, amikor Károly már „páholyban” érezhette magát, mert megszólal:

– Alázatosan kérem, a pisztolyomat hol vehetem át?

Varga Károly őrzető kérdése detonációként hatott a bizottság valamennyi tisztjére, meg az eddig hallgatag törzs őrmesterre.

– Ahá, itt valami nem stimmel! Persze ezek letartóztatott foglyok. . . – hallatszik innen is, onnan is.

Pillanatokon belül összeomlik minden, nem kerülünk ki már innen – suhan át rajtam a gondolat. De máris jelentkezem.

– Százados úr! Alázatosan jelentem, a putnoki kórházban maradt az őrvezető úr pisztolya, ahová az őrvezető úr eszméletlen állapotba került, távozásunkkor a kórház kiürítés előtt állt, abban a mozgósításban elkerülte a figyelmemet az őrvezető úr pisztolya.

Károly csak most érthette meg, hogy milyen hatalmas baklövést csinált, rám nézett, fülig elpirulva. A százados:

– Őrvezető, máskor jobban vigyázzon magára, meg a pisztolyára!

Néhány másodperc... és a kezünkben a szabadságunk, életünket jelentő „Nyílt parancs”, az irányítás: „Vissza a századhoz, Budapest–Kőbánya alsó pu.”

– Elmehetnek!

És mi boldogan tisztelegtünk le. Az ajtót betéve, Károly szólni akart, de én sürgettem, majd ha a kapun is túl leszünk... Szinte futva tettük meg az utat a laktanya kapujáig, ahol az őrségnek a körbélyegzővel frissen ellátott papírt megmutatva, szabad utat kaptunk.

9. fejezet

Útban Pestre

A kora délutáni órákban sietve igyekszünk Losonc főutcáján a vasútállomásra. Ott tudjuk meg, hogy a legközelebbi vonat Balassagyarmat–Budapest felé csak az esti órákban indul. Pontos időt nem tudnak közölni. Van időnk, a nézelődésre. A váróterem színültig megtelik. Katonák, menekültek. Keressük, vajon érkezik-e még egy bajtárs a közös zárkánkból? Senki sincs ott közülük. . . Vajon hogy végződött az ő kihallgatásuk?

Károly most már legszívesebben Békés felé tartana, de én mit keressek Csabán? Feleségemet és családját még júniusban deportálták. Csak a kis sógorom, Tibor lehet kivétel, valahol ő is munkaszolgálatos lehet. . .

Előveszem Éva utolsó, négyrét összehajtott, május 25-én kelt levelét, könnyezve olvasom:

„Drága Életem, nem akarom, hogy hiányozzanak Neked az én leveleim, én fogok, amikor csak szabad lesz írni Neked, hiszen ez az egyetlen – külső – összekötő kapocs most köztünk. A többi belül van, mélyen és igazán eltemetve, s az megmarad, érzem, míg csak élni fogok, ugye Szívem?! Írj drága Életem gyakran, légy egészséges és erős testben és lélekben egyaránt. Kísérjen minden utadon az Isten áldása és az én végtelen nagy–nagy szeretetem! Bárhol is vagy érezzed, hogy én minden körülmények között Veled vagyok, Téged kereslek és várlak vissza hozzám. . . És bármit mérjen is rám a sors, én is erős akarok lenni és, bírni fogok minden nehézséget Érted, Drágám! Ne aggódj értem! Drága Életem mindig Veled lesz a Téged oly nagyon szerető: Asszonykád

Ezt a kis cenzúrázott levelet tettem 1944-es naptárnoteszomba, ezek az érzelmek

adták az éltető erőt ezekben a sötét napokban. Ő volt a mindenem. . . Mindent ki kell bírni, mindent el kell viselni, hogy viszontláthassuk egymást!

A balassagyarmati állomást elhagyva, hajnalban a nyílt pályán vesztegelt a vonatunk, amikor a szomszéd sínpárra velünk egy irányba haladó vonat futott be. A fülke ablakából kitekintve, a szemben lévő kocsi ablakában ismerős arc bukkan elő, munkaszolgálatos századbeli bajtársam. A századunk már Németországban van - újságolja – ő útközben szökött meg. Pest felé igyekeznek. . . Közben a mi vonatunk már indul is. . .

A délelőtti órákban Vácra érünk. Megérkezésünkkor a vonatot Árpádsávos karszalagos nyilasok veszik körül. Razzia. . . Kivétel nélkül mindenkit leszállítanak a szerelvényről. Hatalmas csődület. Az állomás épülete előtt kordont vonnak és az utasokat egyenként igazoltatják. Van, akit félre állítanak és ezek egyre többen lesznek. . . Mi Károllyal, ismét a vonatra szállhatunk és az elindul velünk Pest felé. Útközben megbeszéljük most már a programot.

Előbb a Katona József utcába megyünk Zoltánékhoz. Ha sikerül, ott maradunk. Zoltán Magda volt Éva tanárnője. Ott akarták tartani Évát, ne menjen vidékre, le Csabára, innen nem kerülhet sor a deportálásra. De Éva március 19-én, vasárnap, amikor Hajdúhadházán látogatási nap volt, már előzőleg lejött a századhoz, hogy együtt lehessünk, és bár a visszaindulása után, a vonaton megtudta, hogy a németek már Pesten vannak, Pest helyett, Szolnokon át Csabára utazott, mert a szülei mellett akart lenni.

Mi még a vonaton Pest felé utazva semmit sem tudtunk, mi történt Szálasi uralomra jutása óta Pesten. . .

10. fejezet

„Pannonia”

November 28-án, délután fél kettőkor érkezünk meg a Nyugatira. A Westend épület mögött kiléptünk a Váci útra és egyszerre mindent megértettünk. . .

Végláthatatlan sorokban üldözöttek, sárga csillaggal., kis motyójukat cipelve, meneteltek nyilas fegyveres pártszolgálatosoktól körülvéve – most már tudjuk, a Bécsi úti Téglagyár felé. Ekkor rémlett fel bennem, hogy a losonci „Személyi Irányító” nyílt parancsa sem fog itt Pesten nekünk néhány óránál hosszabb ideig tartó biztonságot nyújtani. Addig lesz jó, amíg nem kerül sor az igazoltatásunkra, mert mit keresünk mi itt Pesten, nekünk Kőbánya alsón van a kijelölt helyünk, ott kereshetjük a századunkat. . .

A Katona József utcai lakásban a Zoltán családot már nem találtuk meg. A következő stáció: Csalogány utca 38. Borongós volt az idő. A Hollán utcából fordultunk ki a Körútra és a Dunapart irányába mentünk. Földbegyökeredett a lábam. A Margit-híd felrobbantva egészen a Szigetig. Az utászok építhették ezt a kis kiegészítő hidat. Előtte tábori csendőrök állnak, mindenkit igazoltatnak. Az igazoltatást megúsztuk, el is jutottunk a Csalogány utcába. Ott a ház kapuja zárva, a zsalugáterek becsukva. Hosszabb dörömbölésünkre az egyik utcai ablak kinyílik és két német katona dugja ki a fejét az ablakon. Kérdésemre, hogy a háziakat keresem, felmutatnak az égre:

– Sie sind schon oben in Himmel – és nagyokat röhögve újból becsukták a zsalugátereket. . .

Nem, az lehetetlen! Dr. Révész Géza, a Révai Könyvkiadó ügyvédje, a galamblelkű lélek és Hanna, a felesége, a csillaghegyi kölcsönkönyvtár tulajdonosa, sokkal óvatosabbak, semhogy a németekkel szemben bármit is elkövethettek

volna és máris gyorsított menetben kerültek volna az égbe. . . Dehát végül is, nem állhattunk itt a Csalogány utcai ház előtt sem. És ekkor hirtelenében visszaidéztem a putnoki találkozásomat Székely Ferivel. Mit is mondott? Szamek Oszkárék a Pannoniában laknak? Az utca túlsó oldalán, a végigbombázott házsorok között, még egy postahivatal működött. Kikerestem a telefonkönyvben a szállók közül a Pannonia számát és néhány tantuszt is vásároltam, majd a biztonságosabb utcai fülkét választottam a beszélgetésre. Putnokon egy percig sem hittem, mesének tűnt, hihetetlennek hangzott, amit Székely Feri elmondott, de itt a lehetetlent is meg kellett kísérelnem. Izgatottan léptem be az üvegablakoktól megszabadított Csalogány utcai telefonfülkébe és feltárcsáztam a Pannoniát! A portás jelentkezett. Dr. Szamekiu főorvos urat kértem a telefonhoz.

-Rögtön – volt a válasza, és én alig tudtam magamhoz térni. Már–már azt hittem, hogy mégis csak egy rossz tréfa áldozata vagyok, mert bizony a „rögtön” helyett hosszú percek teltek el anélkül, hogy beleszóltak volna a készülékbe, de azután jelentkezett egy női hang. Vera, orvos unokahúgom volt.

– Gyurikám, hogy kerülsz ide?

– Ha lehet, majd személyesen elmondom.

– Na, az elég körülményes lesz, de próbáld meg, gyere el az Astoriáig és hívj fel onnan újból, addig meglátom, mit tehetek.

Károllyal rövidesen a Kiskörút-Rákóczi út kereszteződéséhez értünk. A Pannonia előtt terepszemlét tartottunk. A szálló homlokzatának erkélyein transzparensek hirdették: „összetartás”, „Egyedül vagyunk”, „Magyarország” – a nyíleskeresztes párt, a szélsőjobbaldali lapok szerkesztőségei székelnek itt.

– A szálló tolóajtós bejáratán át nehéz lesz bejutni, de az utcáról egy melléklépcsőházhoz is van bejárat. . .

– Igen, igen azon gyere fel, majd a 315-ben várunk – volt újabb hívásomra Vera útbaigazítása.

Károlyt elkápráztatta a forgalom, nemigen járt korábban Pesten, így hát az Astoriával szemben, a Múzeum körút elején, egy padon jelöltem ki a harcálláspontját a nézelődésre, amíg vissza nem érkezem.

A melléklépcső néptelen volt. De amint elértem a III. emeletre, rendőr őrszemre bukkantam. Ott állt a folyosón az egyik szoba ajtaja előtt és nem vett rólam tudomást. Rövid kopogtatás után beléptem a 315 számú szoba ajtaján. Négyen voltak a szobában. Közeli hozzátartozók. Hét hónapja – amikor Csabán jártam utoljára – nem láttam őket.

– Éva? – volt az első kérdésem, de annál többet nem tudtak mondani, mint hogy szüleivel, hűgával együtt deportálták.

- És ti?

– Minket, akik a csabai összeköltözésnél együtt laktunk a Haán utca 8-ban: anyáddal, nagymamával együtt a csabai rendőrségi fogdába szállítottak, onnan a Gestapó a Kolumbusz utcai táborba hozott fel, mi onnan a nyár folyamán, a Lakatos kormány idején kerültünk ki, amikor apa a román követség orvosa lett. A román követ ugyancsak itt lakik, azért áll a folyosón rendőr – adja tudtomra Vera visszafojtott, suttogó hangon.

– És ezt a nagy Újságot nem mondtad mindjárt a telefonba?

– Hát hol élsz, itt a falnak is füle van!

– Ó nagy ég, hát édesanyám, nagyanyám él! És itt vannak Pesten! – Persze rögtön látni akartam őket.

– És Zsuzsáról, a húgomról mit tudtok?

– Az egy kész regény – mondta mosolyogva Jolán, aki a kis unokáját, Jánoskát tartotta az ölében. Szőnyi Péter hozta fel és azóta is náluk lakik.

Csak ámuldozom. . . De miért nincs itt Éva is. . . ?

Cicus, Oszkár kisebbik leánya, férjével, Vasas Mihály, a csabai leánygimnázium rajztanárával, mint menekültek, a Ráday utcában laknak.

Ezek után praktikus tanácsok következtek. Kézzel fogható segítséget mindekelőtt Oszkár nyújtott, amikor gyorssegélyként 300 pengőt csúsztatott a markomba. Majd Vera Szőnyiékhez telefonált, akik a Baross utcában laktak és a beszélgetése eredményeként, néhány perc múlva KISKA egyenruhában, katonasapkában, lebilincselő mosolyával a szállodai szobában Péter megjelent. Kész is

volt mindjárt a haditerve, vele együtt hagyom el a Pannoniát, felvesszük a lent várakozó Varga Károlyt. Előbb engem kísérnek majd a Kolumbusz utcába a 67-es villamossal, majd Péter átadja házi őrizetre Károlyt a Vasas házaspárnak a Ráday utcában.

A villamos peronján a korlátra támaszkodtunk. A fiatal, akkor érettségizett Pétert néztem, aki még a villamosra való felszállás előtt biztosított, hogy jó kezekbe kerültünk, – de egyébként is meddig tarthat még ez? Ne tévesszen meg az öltözete, a KISKA uniformis, ő is a többi társával együtt „szabályszerű”, de valójában hamis iratokkal van ellátva, olyan alakulathoz tartozik, amelyikhez – ha elkapnák – „vissza is küldhetik”, mert pusztán csak papíron létezik.

A nyár óta, hogy jórészt ugyanazon korosztályokat hívják be egyre kategorikusabban, mindig újabb és újabb keletű papírokra van szükség. Rengeteg a katonaszökevény, a menekült, az üldözött... ezeket segíti... és nincs egyedül, az iratgyártást specialisták végzik, olyan körbélyegzőket használnak, hogy mikroszkóppal sem lehet megkülönböztetni sz eredetitől. A szakma „művészei” készítik ezeket...

Még a Rákóczi Úton jártunk a villamossal, amikor Károlynak odaszóltam, most még egy kis darabig „egyenesben” járunk, mert „Kőbánya-alsó” irányába megyünk. Azután, hogy a Mexcoi utat elhagytuk, Péter intésére előbb én, azután a következő megállóban ők szálltak le és a két megálló között az Erzsébet királyné úton a sötétben találkoztunk össze. Péter ismerte a járást. Egy mellékutcába fordultunk be. Csak néhány lépést kellett tennünk.

11. fejezet

A Nemzetközi Vöröskereszt táborában

Egy palánkkal körülvett épülettömbhöz érkeztünk. A Vakok és Süketnémák Intézete volt. Csak ekkor tudtam meg Pétertől, hogy a kapun át nem közelíthetem meg, mert ott szigorú őrség van, se be, se ki nem lehet menni, sőt a deszkakerítésen belül is zsidó munkaszolgálatosok látják el az őrszolgálatot, de ha belül vagyok már, nem lehet bántódásom. Néhány napig ott maradhatok és azután Péter számomra is hozza a papírokat. Nem volt idő a további magyarázkodásra. És Károly? Ne legyen rá gondom. Már Károly is nyugtatott. Felkapaszkodtam a kerítésre. Mindketten átemeltek. Leugrottam. Pillanatokon belül zseblámpák villogtak felém. Rohanó lépésekben közelítettek meg és közrefogtak. Valóban munkaszolgálatosok voltak.

– Hogy merészkedsz ide behatolni? Mit keresel itt? – támadtak rám ketten is.

– Anyámat, nagyanyámat akarom látni, azután megyek is tovább!

– Hogy képzeled, hogy azért csak ide így be lehet ugrani?

Már vittek is az "Irodába". Ott az Intézet gondnoka, Kanizsai Úr fogadott.

Szabályszerűen leigazoltatott. Ellenőrizte az általam elmondottakat, a névsorból kikereste anyám, nagyanyám nevét és még kikérdezett afelől is, miképpen tudtam meg, hogy ők itt vannak?

Azután a fiúk kíséretében az alagsori irodahelyiségből felvezettek a földszinten lévő tornaterembe.

Stern Oszi, csabai, jóvágású fiatalember látott meg és kiáltotta el a nevemet, mindjárt vállalkozott, hogy vigye a hírt édesanyámhoz, nehogy a váratlan öröm végzetes legyen számára.

A terem emeletes faágyakkal volt zsúfolt. Egy–egy rekeszben négy számára volt hely. Ketten fent, ketten lent aludhattak. A terem közepe táján, egy ilyen alsó rekeszben találtam meg mindkettőjüket. Odaborultam anyám, majd nagyanyám vállára, csókokkal halmoztuk el egymást és a nem várt nagy örömiünkben csak sírni tudtunk anélkül, hogy szót válthattunk volna egymással.

Anyám 57, nagyanyám 79 éves volt. A biztos halálból menekültek meg, hogy elkerülhették a deportálást. . . Nincs idő most hosszabb beszélgetésre. Az emeletes faágy felső részén is ismerős arcok mosolyognak rám. Kedves barátom, kollegám, az 1942 óta munkaszolgálatot teljesítő dr. Fischer Ferenc csabai ügyvéd felesége, Brüll Böske és lánya, Ica nyújtják felém a kezüket. 9 óra. Leoltják a villanyokat. Böske intézkedik, nekem is szorítanak valahol egy kis helyet. Boldogan fogadom a figyelmességét, látom ő itt otthon érzi magát. Halálos fáradt vagyok. Az előző két éjszaka is alig hozhatott álmot a szememre. Hiszen hétfőn már hajnalban felverték: indulás Füleken át Losoncra, a hétfőről keddre virradó éjszakát a vonaton töltöttük el és ez a mai nap azóta, hogy a déli órákban megérkeztünk a Nyugatira bővelkedett izgalomban, bár ezek az órák felejthetetlenek maradnak számomra.

November 29. Szerda.

A hajótöröttek szigete ez. Megmenekültek a viharos tengeren az elsüllyedéstől és most várják a szabadságukat hozó hajót, mely felveszi őket. . . A kivételezettek tábora ez, akik a szent földért, Izrael állam fennmaradásáért már eddig is jelentékeny támogatást nyújtottak. Elsősorban a vidéki rabbik és azok családtagjai, de sokan mások is. . .

Ez utóbbiak közé tartoznak anyámék is. Dr. Hein Ferencné – akiről már korábban is említést tettem – nagynénjét Békésről hozták be a csabai Dohánybeváltóba, ahonnan a deportáltakat útba indították. . . Az őrangyal szerepét Magdi töltötte be, aki férje összeköttetései révén egymaga megszervezte és jelentékeny összegeket sem sajnálva, megtalálta az utat a Gestapóhoz, hogy menekítse anyja hűgát és annak lányát – és ha már benne van a mentési akcióban, barátjukról, a család fogorvosáról, dr. Szamek Oszkár és annak családjáról sem feledkezett meg. Dr. Heinné elérte célját. . . A Dohánybeváltóban a Gestapo pribékjei, a csabai Péli Lajos és más volksbundisták és a nyilasok segédlete mellett, embertelenül kegyetlenkedtek. Az inkvizíció eszközeivel kényszerítették vallomásra a kiszemelt áldozatokat. Nem volt elég számukra, hogy elűzték őket otthonaikból, de a visszatérés lehetőségének a gondolatától is megfosztották őket. Aranyat, ezüstöt,

értéktárgyakat kinél dugták el, hová rejtették? „Itt döglessz meg, ha nem köpöd be. . .” és bizony volt, aki már itt elvérzett.

Oszkár is túl volt már a verésen, a „személyi motozás” már véget ért, amikor egy Sturmführer név szerint hívatta. Oszkárnak már ezek után fogalma sem volt, mi várhat még rá, mit követhetett el, hova viszik és nem könnyítette helyzetét az sem, hogy felhívták, nevezze meg név szerint családtagjait is. . . Oszkár szűkebb családján kívül így került sor anyámra is – aki sógornője –, nagyanyámra – aki anyósa volt és akikkel együtt a csabai rendőrkapitányság zárkájában kellett két éjszakát eltölteni és a harmadik reggel „kitoloncolták” őket Csabáról, vonaton Pestre, a Nyugatira érkeztek. Innen gyalogmenetben tették meg az utat a Kolumbusz utcáig.

Ha Oszkár sejthette volna, hogy a Sturmführer megjelenése a színen nem valami extra kínzást jelent, hanem – Magdi révén – a szabadulásukat hozza, akkor megmenthette volna unokahúgát Lillykét és annak kisebbik fiát is. És így maradt ott szüleivel, feleségem Éva is. . .

Zsuzsi húgom egy régóta ismerős családnál, Almássy grófék erdőkerülőjénél, Nagy Sándor bácsiéknál bújt meg a remetei erdőben. Jóllehet teljesen egyedül álló kis tanya volt ez, de a szomszéd erdőkerülő figyelmét mégsem kerülte el, buzgalmában feljelentette, rászabadította a csendőröket, akik Zsuzsit a nagyváradi Gettóba hurcolták. Néhány nap múlva ott a deportáltak bevagonírozására került sor. Zsuzsit a lélekjelenléte nem hagyta cserben.

A véletlen a hullakamrába sodorta. Ott rejtőzött el és bár a gettó likvidálásakor oda is benéztek, nem fedezték fel. Ezt követő éjszakát a megürült csendőrőrszoba egyik ágyában töltötte, de felriadt, mert a csendőrök visszajöttek, lefeküdtek és a helyiségben lévő oszlopok mögé rejtőzve várta be a csendőrök eltávozását.

Másnap megjelentek a fosztogatók, a tolvajok, akik kirabolták a gettót és ezekkel együtt távozott, egy széket fogva a kerítésen átmászott.

Gyalog indult vissza Sarkad irányába. Útközben egy cigánylánnyal találkozott, vele cserélt ruhát. Az utat ezt követően részben már vonattal tette meg, az éj leple alatt érkezett vissza a remetei erdőbe, ahol Nagyék közelében lévő tisztás egyik szénakazlába fészkelte be magát. Onnan adott jelt Nagyék kisebbik fiának, Jóskának, amikor az reggel a kazal mellett elhaladt. Nagyék titokban hozták ide számára az élelmet, majd Zsuzsi által megszerkesztett táviratot adtak fel a gyulai postán a Mesternek s így jelentkezett halált megvető bátorsággal Péter, hogy Gyulán át Csabára, majd onnan az éjszakai vonattal Pestre csempéssze.

Böske itt a táborban már Schutzpasst is szerzett számomra, így legalább a táboron belül legalizálva lettem. Jó volt tudnom, hogy ez a közösség befogadott. Már alkonyodott, amikor hírül hozták, hogy odakintről, a városból látogatóim ér-

keztek, menjek a kerítéshez. Zsuzsa és Péter... A kerítés peremén át láthattuk egymást. Fiatalok, csupa derű, mosoly. Rajtuk nem látszott, hogy milyen időben is élünk... Péter elkérte a személyi irataimat, hogy felkészíthessen a tábor elhagyására, illegális életre. Másnapra ígérte a „Menekültügyi Hivatal” igazolását arról, hogy az udvarhelyi alispáni hivatal irattárosaként menekültem Pestre... A születési bizonyítványomban majd az átja mivoltomon felül az is kitűnik, hogy a korosztályom túl van az akkori bevonulási korhatáron.

Péter kedvesen biztatott:

– Olyan „mesteri” kezektől kapod majd ezeket, hogy nincs az a tábori csendőr, aki azokat a szabályszerűtől megkülönböztethetné, csak épp 15 évvel idősebbnek kell magadat maszkírozni... .

November 30. Csütörtök.

Már állandó jegyem van. Így nem vagyok rászorulva a „vendéglátásra”. Reggel, délben, este részt vehetek a közétkeztetéseken. Polgárjogot nyertem. De ezt még meg kell szolgálnom. Tábori őrszolgálatra osztanak be engem is. Abban reménykedem, hogy nem kerül erre már sor, a papírok kisegítenek innen. Este azonban a megbeszélte időben hiába várom Pétert. Keresem a kerítésen túl is. Sehol... Hát csak ígéret volt?

December 1. Péntek.

Péter ma sem jelentkezett. Csak nem történt valami baja? Este gyertyafényben ragyognak az ágyak. Mindenütt meggyújtják a gyertyákat. Péntek este van.

December 2. Szombat.

Éva tanuló társával, a gyulai Lindenfeld Jenővel találkozom, akit eddig Csak hírből ismertem. Ragyogóan zongorázik, nagyon tehetséges. Vakon született, neki ez az Intézet az otthona volt. Járt Csabán is, ő is Bacher Joli – a Csabai Akkor-dok szerkesztőjének – a tanítványa volt. Megfordult Éva szüleinél is, boldogan emlékszik vissza az utolsó csabai házi koncertjére. Elmondja mit játszott és kik ülték körül a zongorát. Oly elevenen számol be minderről, mintha csak tegnap történt volna. Bemutatja sorstársát is, a fiatal újvidéki zongora szakos Schlesinger Lacit. Fogják, szorítják a kezemet. Boldogok, hogy van, aki meghallgatja őket. Reménykednek, hogy ők is kijutnak ebből a pokolból... .

Az éjszaka rövid lesz, hajnali 4 órára osztottak be az első őrszolgálatra.

December 3. Vasárnap.

A váltótársam már jóval 4 óra előtt felkeltett. Még sötét éjszaka van. Csillagos az ég. Megkezdem az őrszolgálatot. A számomra kijelölt helyen, belül a kerítés mellett járok fel és alá. Reggel 8 óráig tart a szolgálat. Alig pirkad, amikor a tábor kerítésén rendőrök ugranak át. . .

– Ez védett terület! – kiáltom el magam, de az egyik egyenesen felém tart és felszólít, tüstént hagyjam el az „őrhelyemet”, ők veszik át a szolgálatot, mert megszűnt a védettség, megszűnt a tábor!

– Legjobb, ha nekem adja át az óráját, arany értéktárgyait, pénzét is, mert egy órán belül itt lesznek a nyilas pártszolgálatosok és kifüstölik az egész tábort mindenes-tül. . .

A lélegzetem is elállt. A M. kir. rendőrség közegei nem rémiszthetnek alaptalanul. Eközben a rendőrök a kerítésen belül, puskájukat kézben tartva, körülfogták a tábor egész területét. Menekülésről szó sem lehetett, de különben is, figyelmeztettek, ne csapjunk lármát, mert fegyverüket használják. . .

A tábor lakói minderről semmit sem tudtak. Észrevétlenül sompolyogtam vissza a tornaterembe, ahol még mindenki az igazak álmát aludta. Előbb anyámat, majd Böskét ébresztettem fel. Csak nehezen – miután többször is elismételtem az udvaron átélteket – értették meg, hogy tulajdonképpen miről is van szó és azután is csak hitetlenkedve fogadták a hírt: „az nem létezik, hogy ezt a táborat feloszlat-hassák, ez a tábor a Nemzetközi Vöröskereszt védelme alatt áll”! De unszolásomra – „ezzel is egy kis időt nyernek” – mégis csak hozzákezdtek az öltözködésükhöz és a legszükségesebb néhány holmi összecsomagolásához is. Ez alatt a „rémhír” lassan bejárta az egész épületet. És a hír - sajnos – valóban bizonyult. . .

Pontosan 6 óra volt, amikor a tábor kapuján egy nyilas felfegyverzett pártszol-gálatos csapat tódult be. Negyven-ötven fekete egyenruhás, simlisapkás, árpád-sávós, mindenre elszánt hóhér. De akadt köztük hat-nyolc KISKA egyenruhát vi-selő is. Előbb parancsot adtak, hogy senki el nem hagyhatja a helyiségeket, majd az újabb parancs szerint, mindenkinek értéktárgyaival együtt az udvaron kellett sorakoznia. De ez már nem ment simán. Az épület legfelső traktusán felfegyver-zett munkaszolgálatosok percekig megakadályozták a nyilasok behatolását. Az udvaron, az irodaépület körül a nyilasok nyomban tüzet nyitottak, ott halt meg a tábor gondnoka, Kanizsal is.

Mi ezalatt a termet el nem hagyhattuk, csak dermedten vártuk sorsunkat. Egy KISKA egyenruhás fiatal tűnt fel jóindulatával, emberségével. Sorra járta a ter-meket és az öreg, magukkal tehetetleneket nyugtatta, hogy rájuk nem vonatkozik

a parancs, nem kell elhagyniuk az épületet, ők visszamaradhatnak.

Akkor felfoghatatlan volt számomra a kegyetlenségnek és a méltányosság-
nak egy azonos időbeni gyakorlása, csak később tudtam meg, hogy zsidó fiatalok
befészkeltek magukat nyilas rohamcsapatokba, hogy ilyen vészes esetekben, a ve-
szélyt vállalva, ott, ahol erre alkalom nyílik, segíthessenek. . .

Nagyothalló nagyanyám is így maradhatott az épületben vissza.

Ilyen előzmények után végül is kitudszkoltak bennünket az udvarra. A meg-
félemlítés megtette a hatását. Az emberek minden ellenkezés nélkül teljesítették
a nyilasok parancsait. Valahol a tábor távolabbi részéből még hallatszott néhány
puskaloövés, de itt a nyilasok csak ordítottak, miközben egy hatalmas gyékény-
koffert helyeztek el és mindenkit agyonlövés terhe mellett hívtak fel arra, hogy
abba dobják be megmaradt ékszereiket, aranytárgyaikat, pénzüket, „mert azoknak
már amúgy sem vehetik hasznát”. . . Anyámon még volt egy vékony aranylánc,
emlék a régi időkből. Ott állt mellettem, nem szívesen vált meg tőle. Láttam,
hogy szépen megtelik a gyékénykoffer az ő lánc nélkül is, hát visszatartottam.

Azután szétváltunk, mert felállították a menetoszlopokat. Külön a nőket, kü-
lön a férfiakat és ezen belül a fiatalabb és az öregebb korúakat, és a sugárzó fény-
ben elindult a menet. Fogalmunk sem volt, hová irányítanak bennünket. . .

12. fejezet

Menekülés a gettóba

Hosszú, vészterhes órákat töltöttünk állva a KISOK pályán. Mi úgy láttuk, mintha alkudozások folynának. Talán mégis van valami remény... Az már nyilvánvalóvá vált, hogy az SS rendelkezik velünk. Voltak, akik felismerték az SS Obergruppenführer Winkelmann generális helyettesét, az SS Ohersturmbahnführer Kurt Bechert. És valóban őt várhatták ide, mert megérkezése után a fiatal nőket, férfiakat újból oszlopokba állították, így alkalmam nyílt anyámat is szemmel tartanom. Hosszadalmas várakozás után elindultak az oszlopok... Emlékezetem szerint nemcsak a Kolumbusz utcaiak voltak ezen a napon a KISOK pályán. Voltak menetoszlopok, amelyek innen valamelyik pályaudvar felé Indultak el. A Kolumbusz utcaiak közül is egyes menetoszlopok célja a Józsefvárosi pályaudvar volt. Én is ezek közé tartozhattam.

Valahol az Aréna út – Demjanich utca táján jártunk, amikor az utcakereszteződésben a menetből hirtelen kiugrott és a járókelők tömegében elvegyült Lányi doktor (vajon mi lett a sorsa?), és amikor a Klauzál téren haladtunk át, az öregek oszlopa került mellénk. Egy alacsony, élteskorú rabbira lettem figyelmes. Botját a vállára helyezte erről lógott le az egész cókómókja, meggörnyedve járt alatta. Egy másodpercen múlt és észrevétlenül átléptem a másik oszlopba, ott természetem mellette és átvettem a botját, kezembe véve a motyóját. Belekaroltam, együtt mentünk tovább. Meghatott, hogy még ő hálálkodott nekem.

A Sors kifürkészhetetlen, ha ez a lépésem elmarad, talán utam a bergenbelseni haláltáborban ér véget előbbi társaimmal együtt... Most már csak néhány lépés és az Akácfa utca néptelen házai előtt állítják meg a menetet a nyilasok. A gettóban vagyunk.

Ennek a menetoszlopnak két szomszédos házat jelölnek ki. A házmester kinyitja a lakásokat. Teljesen kifosztva, üresek. A házban mindössze egy-két la-

kásban maradtak bent az eredeti bérlők. Ezek is várják a jobb lakásokba történő átköltöztetésüket. A rabbi bácsival egy második emeleti utcai lakásba kerülök. Ott már mások is vannak.

A közös sors gyorsan megnyitja egymás irányában a szíveinket. Telve vagyunk egymás iránt segítőkészséggel, jó szóval, jóindulattal és igyekszünk reménységet önteni egymásba. Velem egy szobában van még a Drechsler házaspár és 17 éves lányuk, Vera. Hamar összebarátkozunk, segítjük egymást. Drechsler papa terménykereskedő, a Vaskapú utcában van háromszobás lakásuk. Majd egyszer meghívnak oda. . . De most azon töprengünk, miképp tudunk a csupasz padlón éjjel elaludni. Terepszemlére indultam. A ház kapuja zárva. Az utca teljesen kihalt, de a szemközti telefonfülkében néha–néha mégis bedobnak a telefonálókat egy–egy tantuszt. Valami légós őrség teljesít az utcában őrszolgálatot. Hírlik, hogy egyszer egy nap meleg ételt fogunk kapni. A ház pincelejárójánál néhány kimustrált rekamié, nyugágy volt. Egy ilyet felvittem a rabbi bácsinak, Drechsleréknek, meg magamnak is rekamiépárnákat szereztem. Persze felmerült a kérdés, meddig maradhatunk itt, meddig bírjuk ki és egyáltalán mi lehet a tervük a nyilasoknak itt velünk? Innen deportálnak, vagy innen visznek kivégzésre, vagy talán felgyújtják az egész gettót? A KISOK pályán, a déli órákban ragyogó napsütés volt, de este már hideg volt a fűtetlen szobában, csak a bőrbekecsemet teríthettem magamra. Hosszú nap volt és. . . Talán anyám is itt van valamelyik házban. . .

December 4. Hétfő.

Reggel egy fejkendő munkásasszony hozott némi csekélyke enivalót nekünk, ő is ebben a házban lakik, Csepelre jár dolgozni. Készséges, amit tud, segít. Drechslerék a Vaskapú utcába küldték, én a Pannoniába, hogy hírt vigyen és a hír Péterhez is eljusson. Olyan igazolványa volt, mely szabad be- és kijárást biztosított a gettó területén.

Délelőtt az udvaron gyűltünk össze, belopódzott oda néhány napsugárnyaláb. Nemsokára kolompoltak, a kondérból híg levest osztogattak. Jól esett, hogy nem feledkeztek meg rólunk, meg hogy egy kis meleget kaptunk, de bizony annak semmi tápértéke nem volt. Szerencsénkre a csepeli munkásasszony estére visszaérkezett egy nagyobbacska csomaggal. Így Drechslerék még befőttel is megvendégelhettek bennünket. De ami Számomra most még ennél is fontosabb volt, járt a Pannoniában is, legyen türelemmel. . .

A kis naptárban nem találok több bejegyzést, mely támpontul szolgálna a továb-

biak leírásához. A lebukástól tartottam, ezért nem akartam már eleve magam és mások ellen adatokat kiszolgáltatni.

Még napokig éltem a gettóban. Nem adtam fel a reményt, hogy kiszabadulunk onnan. És egy nap, a kora délutáni órákban belépett Péter. Megint csak mosolyogva kért elnézést a pár napos késedelemért, dehát nagy „megrendelések” voltak, előbb azokat kellett a Mester vezetésével elkészíteniük. Most mindent elhozott és mindent megszervezett ahhoz, hogy még az esti órákban elhagyhassam a gettót!

A táskájából egy valaha kékszínű öltöny, fekete kabát és kalap került elő, zsebéből a megígért papírok. ezek szerint kb. 16 évvel idősebbnek kellett lennem, mert nem tartózhattam a még behívandó korosztályba. Ennek érdekében Péter egy színházi maszkmester ügyességével, – miután zsírt és lisztet is előkerített – a megkívánt életkorhoz képest – 52 éves, de már megöszült embert varázsolt belőlem. És ez fontosabb volt, mint az iratok. . . Dehát tulajdonképpen mit is gondol, miképpen kerülhetek ki innen? Még egy sétabotot is adott a kezembe, a másikkal pedig a házban lakó és már eddig is sokat segítő nénibe karoltam bele, amikor elérkezett az idő a gettóból való távozásomra.

Péter már elment, magunkra hagyott. Egy feketekeretes szemüveg is előkerült még, „mert bizony nem jól látok és most, hogy bejöttem a csepeli ismerősömet meglátogatni, egyedül már nem talalom meg ezt a fránya bejáratot.” Ezt a dumát kellett gyakorolnom, amíg a kihalt utcán a gettó hatalmas palánkkal elzárt bejáratáig nem értünk. Vaksötét volt. Szorosan egymásba karolva mentünk, amíg a palánkig értünk. Ott azután vakító reflektorfénybe kerültünk.

Igazoltatás. Rendőrök és egy nyilas pártszolgálatos vettek körül bennünket. Remegve szedtem elő a papírokat, de a néni szóval tartotta őket.

– Nem hagyhatom az öreg urat egyedül, menekült, ki sem ismeri itt magát, meg alig lát, engem volt meglátogatni

Alig kukkantottak a papírjaimba.

– Rendben van. Kísérje csak el a villamosig az öreg urat – mondta az egyik rendőr, és már kint is voltunk valahol a Dohány utca – Blaha Lujza tér tájékán. Elvegyültünk az utcai járókelők tömegében.

Hálás szívvel vettem búcsút ettől a nagyszerű, máig is ismeretlen asszonytól. . .

13. fejezet

Újból a Pannoniában

A gettóból kiszökni halálos veszedelemmel járt, mégis némi biztonságot adott, hogy „erdélyi menekült” vagyok. A valóságos menekültek foglalták le a szállókat, persze csak olyanok, akiknek bőségesen volt pénzüik. Megtelt a Pannonia is menekültekkel, de ezek sem voltak megkímélve a nyilasok, a rendőrök igazoltatásaitól. A Pannoniában egyébként nem volt tanácsos hamis papírokkal vendégeskedni, hiszen – mint már említettem – ott székeltek a nyilas lapok szerkesztőségei az I. emeleten.

Ebben az időben már gyakoriak voltak a légiriadók, amikor kivétel nélkül, mindenkinek a légópincébe kellett „lefáradni”. Éppen a légiriadók alatt nézték át a szállót és nyitották fel a szobák ajtajait, nem maradt-e fent a szobákban egy gyanús vendég, aki a dilemmát úgy oldotta meg, hogy inkább a légi–, mint a nyilas-veszélynek teszi ki magát. . .

A közeli Szentkirályi utcában lévő román követségről, Dajanó a követ, feleségével együtt ide költözött át és a III. emelet Szentkirályi utcára néző traktusát foglalták el. Itt helyezkedett el a követség tanácsosa is feleségével, továbbá a m. kir. rendőrség részéről a követ és személyzete testi épségéért szavatoló fiatal rendőrfelügyelő ugyancsak a fiatal feleségével. És itt volt a követség orvosa, a csabai származású, megbízott követségi titkárnak, Iritz Lászlónak is nagybátyja, dr. Szamek Oszkár fogorvos , mint „dr. Szamekiu román állampolgár”.

Oszkáréknak két szobájuk volt, az egyikben Vera aludt kétéves kisfiával, Jánoskával. Ebben egy kis heverő az ágy előtt. Ezt foglalhattam el. Mielőtt még elfoglaltam volna a magam részéről is átmenetinek tartott hotelszobát, Oszkár – Erdélyből menekült régi barátjaként – bemutatott a fiatal rendőrfelügyelőnek, sőt a folyosón silbakoló Horváth nevű rendőrőrmesternek is. Majd néhány ajtó mellett elhaladva benyitott az egyik szobába. Gyászruhás, sűrűn lefátyolozott hölgy

ült az ablak előtt, kezében a Biblia, láthatóan abban volt elmélyedve. Csak amikor megfordult és érdeklődve nézett a belépőre, emelte fel fátylát: az édesanyám volt! Őt is Péter hozta ki a gettóból, őt is Péter látta el papírokkal és ekkor szereztem tudomást arról, hogy anyám és én „testvérek” vagyunk. Mindketten vizsgáztattuk egymást, láttam ő már kitűnően megtanulta a „vére menő” leckét. . . De azért hős-ködni, reszkírozni mégsem volt tanácsos. A papír – különösen a keleti rítusban részesült férfiak számára – csak balzsamnak hatott, addig, amíg arra komolyabb szükség nem volt.

A szálló vendégei – és így a román követség itt lévő dolgozói és azok családtagjai is – mint bejelentett szállodai vendégek, a szálló éttermében étkeztek. Én nem, vagy csak egész kivételes esetben hagyhattam el a szobát, Vera olykor Jánoskát nem vitte magával az étterembe és azzal, hogy a gyerekeknek visz fel ételt, kapott egye egy kis adagot külön, így jutottam én is meleg ételhez. A légiriadók miatti razzíáktól, az igazoltatások várható szerencsétlen következményeitől azonban félttem. Egy–egy légiriadó alkalmával én is lementem a légópincébe. Láttam, vannak itt olyan szállóvendégek is, akik állandóságra rendezkedtek be. Fel sem mennek. Itt várják be a fordulatot. Közöttük olyanok is, akik még [135–136. oldal]

. . . ismeretessé Hitler és Szálasi hadparancsai. . . „Az utolsó töltényig meg kell védeni a magyar fővárost”! A parancs szerint az előnyomuló, és már a főváros pereméig eljutott Vörös Hadseregnek egy talpalatnyi földet sem adhatnak fel. Az utcákban házról–házra folyik a harc. . .

A Pannoniában is különböző hírek keringenek. Három oldalról máris körülkerítették a várost. De Székesfehérvár újból a nácik kezén van. És ujjongva fogadjuk a felejthetetlen hírt: „Debrecenben megalakult Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya” . . . Fegyverszüneti tárgyalások folynak Moszkvában. . . Nem akarunk hinni a fülünknek. . . a kormányt Dr. Gyöngyösi János külügyminiszter és Balogh István – szegedi plébános – miniszterelnökségi államtitkár képviseli. Felcsillan a szemünk. Hiszen Gyöngyösi ismert, csabai baloldali politikus. 1919-ig magyar–latin szakos tanár, de miután politikai elvei miatt nem kapott katedrát Pesten, hazament Csabára, ahol könyvkereskedő, majd a Kereskedelmi Csarnok főtitkára, a helyi Békásmegyeri Közlöny főszerkesztője, később a Kisgazdapárt bal szárnyának képviselőjelöltje. A legutóbbi országgyűlési képviselőválasztás alkalmával (amikor a szocdemek részéről Szeder Ferenc visszalépett) bár választóinak egy részét a rendőrség az urnákhoz sem engedte, csak néhány szavazattal maradt le Bud János volt pénzügyminiszterrel szemben.

Amikor december 22-én Debrecenben megalakult az Ideiglenes Nemzetgyűlés, megcsap a felszabadulás első szele. Magunkban ismételtetjük a debreceni

református kollégiumban elhangzott szózatot: lesz magyar ujjászületés, lesz magyar felemelkedés...

Eközben a front közeledett. Újabb hírek szivárognak: már Kispesten vannak a Vörös Hadsereg előőrsei! Valahol a Kerepesi úton a Vörös Hadsereg magyarul, hangszórón szólítja fel az értelmetlen harc abbahagyására a katonákat... Mialatt némi készülődés folyik karácsony szerény megünneplésére, elnémulnak a szirénák, halálos csend... A rendőrfelügyelő biztos értesülésből közli, holnap bezárul a gyűű Budapest körül.

– Nem maradhat itt – tanácsolja – hiszen vittek már innen is a nyilasok a Dunaparra igazolás után embereket, legutóbb egy kisiűt is az apjával...

14. fejezet

Bujdosásom Budán

Reggel elindulok innen, de hová? A megoldás csodával határos. Másnap kora reggel két elegáns hölgy jelent meg rejtekhelyemen, a Pannoniában: anya és lánya, Vali és Loli, csabai, elég távoli rokonaim. Évekkel ezelőtt kerültek fel Csabáról, a Pasaréten laktak, de onnan a német katonák kiebrudalták őket. Mindketten sürgettek:

– Azonnal velünk jössz, kész a terv, nyomban indulnunk kell!

Kérdézősködéssre sincs időm.

A Rákóczi út néptelen volt, csak néhány katonai gépkocsi száguldozott a Kosuth Lajos utcában.

A Vadászkürt szállóban laktak, mint Erdélyből menekült „grófnők”, történelmi névre szóló papírokkal. Ott tudtam meg, hogy a Rózsa domb lejtőjén, eldugott kis utcában van egy magában álló kis villa, melynek a Corvin Áruház szőnyegosztályának vezetője a tulajdonosa. Iritz Laci küldi ide a kocsit értünk és ők kísérik el a villa tulajdonosához, Krüner úrhoz, aki Vali néhai férjének üzletfele volt.

Néhány perc múltán a porta jelentette: „a követségi kocsi megérkezett”.

A két hölgy között, az autó hátsó ülésén teszem meg az utat anélkül, hogy bárhol is feltartóztatnák a kocsit. Még a reggeli órákban érkezünk, Krüner úr azonban már türelmetlenül várt (talán a Corvinba kell sietnie?). Csak néhány perce van a számunkra. Szükszavúan tájékoztat.

– Ez a sarokszoza lesz az Öné. Ha a WC-t használja, az öblítőt nem húzhatja meg, mert az emeleten mások is laknak és azok nem tudhatják meg, hogy rajtam

kívül más is a lakásban tartózkodik. Élelmezéséről nem tudok gondoskodni, mert magam is szűkében vagyok de néhanapján krumpli még akad a kamrában. A cserépkályhába csak este, amikor hazajövök lehet befűteni. Így másnap is tűrhető a szoba, nappal a kémény nem füstölhet. . .

Magamra maradtam. Csak a tüllfüggönyön át bámultam a szürke égre, amelyet már hetek óta nem láttam. Az utca teljesen kihalt. Korán besötétedett. Krüner úr pontosan, az általa előre megjelölt időpontban megérkezett és mindent rendben lévőnek talált. Befűtött a cserépkályhába, ahová később a parázsba sütnivaló krumplikat helyezett el. Megkínált egy csésze teával is. A karácsonyt megelőző napon, úgy alkonyattájt Vali és Loli újból megjelentek és a kis kosarukból konzervek, édességek, almák kerültek elő. Odatelepedtek a cserépkályha elé és beszámoltak a nap izgalmas eseményeiről. Szorul a hurok. . . A szovjet csapatok körülfogták a Budapestet védő német, igen jelentékeny haderőt. Az ünnepekre hazalátogató magyar katonák sem tudnak majd visszatérni egységeikhez. Latolgatjuk, meddig tart még? És Pest bizonyára hamarabb szabadul fel? Vissza kell kerülni a pesti oldalra. . .

Későre jár. Tanácsos, sőt elkerülhetetlen, hogy Vali és Loli elfogadják éjszákára Kürner úr oltalmazó vendégszeretetét. A villának a Rózsadombra néző egyik szobáját foglalták el. Másnap reggel a szobámban teáztunk, miközben szokatlan zajra, német beszédre, lépésekre lettünk figyelmesek. A szűk kis utca visszaverte a német katonák bakancsainak zaját. Az ablakok előtt német szuronyok vonultak el. Pillanatok alatt emgértetem, hogy a front került ide, az ablakok alá és akkor még Krüner urat is kifüstölik a németek a villájából. Sürgősen, míg nem késő, menekülni kell. Vali és Loli már el is indultak. Megbeszélésünk szerint a Szabadság tér 12- t jelöltük ki célpontomul. Megkísérlem a szinte lehetetlennek lennek tűnőt. Átmenni Pestre, Iritz Lacihoz. . .

Most is szürke volt az ég, a Duna felől hideg szél fújt. Száraz levelet, szemetet sodort a járdára és az úttestre. A környék, tereptarka kezeslábasukban német katonáktól nyüzsgött. Minden tíz méterre egy-egy géppuskafészek. Néhol csak most mélyítik ezeket. Igyekeztem, hogy feltűnés nélkül kerüljem ki a németeket. Ez sikerült is.

Amíg leértem a Szép Ilonáig, végigpásztáztam előbb a terepet és hol az egyik, hol a másik kis közön szaporáztam lépteimet, míg végre a Szép Ilonáig eljutottam. De hol van még innen a Szabadság tér? Ki is fulladtam. Egy pad támlájában kapaszkodom meg, amikor a legnagyobb csodálatomra egy szóló sárga villamoskocsi érkezik be a megállóba. Ez most végállomás. Lekászalódnak az utasok. A vezető máris helyet cserél, indul vissza Pest felé. A villamos nem jut el az első megállójáig sem, mikor fegyveres nyilas pártszolgálatosok megállítják és a

kocsi mindkét lejárátát elállják. Igazoltatás! Kevés az utas, közöttük öregek, kis motyójukat szorongatják, de nincs kímélet, mindenkinek le kell szállnia a kocai-ból, egyenként igazoltatnak, és aki túl van rajta, újból felszállhat. Kínos percek. Előkerül a menekült igazolványom, – és végre fellélegezhetek – ezen is túl vagyok. . . A peronon a vezető mellé állok, amikor megszólal:

– Budakeszi már az Oroszok kezén van és ezek még mindig razziáznak.

Ahogy a hidat elhagytuk, nyomban leszálltam.

15. fejezet

„Idegen érdekek képviselése”

A Szabadság tér 12. az Amerikai Egyesült Államok követségének háza . Miután azonban a Horthy klikk hadat üzent és az USA-val is megszűnt a diplomáciai kapcsolat, az amerikaiak svájci követséget kértek fel állampolgáraik védelmére. De az amerikaiak követségén nemcsak a svájci, de a nagy-britanniai, a francia, a belga, továbbá a különös jogállású jugoszláv követség is helyet kapott.

Hivatalosan: Idegen Érdekek Képviselése cím alatt. Itt kapott helyet az exterritoriális joggal felruházott és még a nyilas kormányzat által is elismert palesztin küldöttség is. A svájci követség látta el ennek a kolóniának a védelmét és gondoskodott élelmezésükről is, egyébként mindegyik

Követség önálló életet élt. Ez tehát amolyan svájci ház, vagy svéd „védett” ház volt, ahol az elhelyezés – sajnos – eleve lehetetlenné vált az üldözöttek számára, mert a forgalomban lévő védlevelek többszörösen meghaladták a hivatalosan kiadott és engedélyezett védlevelek számát és ahonnan a nyilasbandák összeszakítva, szemébe dobva a védleveleket, az üldözötteket elhurcolták. Ez s ház relatíve, ebben az időben, maximális biztonságot nyújtott, nemcsak az említett követségek tagjainak, dolgozóinak, de néhány üldözöttnak is. . .

Éppen ezért ide bejutni, szinte c lehetetlenséggel volt határos. A kapun belül különlegesen kiképzett, vállas fiatalemberek (akik nyilván még nemrég munkaszolgálatosok lehettek), a svájci követség emblémás egyensapkájában látták el a kapuőri szolgálatot (úgy gondolom farzsebükben, minden eshetőségre számítva, pisztolyuk is volt). Csak nagy nehézséggel kerültem a kapun belülre, az előtérbe azzal, hogy a követségi titkár úrnak, Iritz Lászlónak hoztam üzenetet. . . Néhány perc múlva a lépcsőn feltűnt Laci robusztus alakja és a tőle megszokott energikus hangon utasította a svajci sapkásokat, engedjenek fel. . .

Reménykedve mentem Laci után a lépcsőn felfelé, de még fel sem érünk

az első emeletre, ott a lépcsőkön, amikor magunkra maradtunk, Laci nekem támadt...

– Mi jutott eszedbe, hogy ide merészkedtél, nem súlyosbíthatod az én helyzetemet, nekem is életveszélyes lehet, ha megtudják kilétedet!

Erélyes szavai mögött azonban ott bujkált, hogy nem fog magamra hagyni. És valóban, már ott, a szavamot vette, hogy senkinek nem fogom elárulni kiléteimet, változatlanul erdélyi menekült vagyok, aki a közigazgatásban dolgozott, mint irattáros. Valóságos kilétemről csak egy hivatalos személynek kell tudnia, és ez Fischer úr lesz, a svájci követség gondnoka.

Rövidesen Fischer úr elé is kerültem, aki bemutatkozásom során tartotta magát ahhoz, amit az irataimból megtudott és a beszélgetésünket is úgy irányította, hogy ne tehessek említést üldözött voltomról. Altiszti minőségben alkalmaz a követség, ha ehhez a konzul úr a hozzájárulást megadja. Fischer úr ilyen értelmű írásbeli előterjesztést készít a konzul úr részére, mivel az ünnepek előtt az ilyen beosztásban dolgozók hazautaztak és az adott körülmények között nem várható visszaérkezésük... Közvetlen főnököm Fischer úr lesz. Bizalmi munkakör. Máris ellátott utasításokkal... és egy svájci követségi sapkát választhatok az itt hagyottak közül, és természetesen arcképes követségi igazolványt is kapok, mert szükség esetén, házon kívül is kell szolgálatot teljesítenem. Reméli, hogy Lutz konzul úr mindehhez másnap hozzájárul.

Lacival az egyik gazdátlanul hagyott szobában találkozom újra és most közli, hogy ettől fogva teljesen idegenek vagyunk egymás számára. Nincs meg a kinevezése, csak megbízott követségi titkár, összekötő a svájci és a román követség között. Várja a kinevezését, vigyázzak tehát, ne rontsam el a sanszait... Lassan átlényegülök. Legbelül ujjongok – hiszen a fejemen már svájci követség sapkája – talán sikerül is végigjátszanom ezt a szerepkört, kifelé azonban nem szabad mutatnom az ujjongást, csak udvariasnak, fegyelmezettnak kell lennem. Mintha Csontos Gyulának „Hyppolit a lakáj”-beli alakítása felelne meg ennek. Az első „fellépésemre” a harmadik emelet előcsarnokában került sor.

Az amerikai követség visszahagyott I. osztályú altisztje, Weisz úr trónolt itt egy íróasztal előtt. A kölcsönös bemutatkozás után elmondta, hogy az USA követe, a legnagyobb sérelmére, őt hagyta itt, hogy vigyázzon az épületre, minthogy felvidéki és magyarul is tud.

– Most mondja kollegám, mi értelme volt ennek, hogyan védjem én meg ezt az épületet és a benne lévő vagyontárgyakat a nyilas brigantikkal szemben? Már ré-

gen New Yorkban kellene a családommal együtt lennem és mert nem hagytuk el egymást, ők is itt maradtak!

Képzhető mennyire megörültem ennek a kis Weisznek és amikor bemutatott a családjának, ott volt a felesége, az anyósa és a fia is. A magyart felvidéki akcentussal beszélt. Azután rám irányult az érdeklődése.

– Menekült? És nem kellett bevonulnia?

– Túl vagyok az ötvenen és így nem kellett.

Weiszné összecsapta a kezét.

– Ilyen fiatalos – látod Józsi – pedig nálad is idősebb és milyen jól tartja magát!

Weisz ezután eddigi munkaköröm, majd fizetésem felől érdeklődött és amikor informáltam alacsony irattárosi, illetményeimről, kihúzta a mellét és elmondta, hogy milyen fényes fizetést élvez és mennyit takarított meg dollárokból. Mindkettőnknek megvolt a publikuma és ezzel napirendre is tértünk. Informált arról is, hogy milyen sok amerikai állampolgár keresi fel ezekben a napokban is a konzulátust, mindegyik menekülni kíván Pestről, és mennyit lehet ezektől naponta keresni. Na majd megegyezünk – mondtam rejtélyesen.

Másnap Lutz, a konzul hívatott. Barátságosan fogadott. Leültetett. Németül közölte, hogy jó információkat kaptam rólam és ezekben a napokban ennek milyen nagy fontosságot tulajdonít. Harminc nap után dönt a véglegesítéséről. . . Mosolyogtam, hol leszek én már harminc nap múlva. . .

Valóban, egy-két napig még tartott az „ügyfél” forgalom. Jöttek a reménykedők, a mindent feláldozók az adakozók, akik abban bíztak, hogy útlevelükkel mihamarabb elhagyhatják Szálasi „birodalmát”. . . Ez alatt a bentlakók ellátása is biztosítva volt, de az intézményes kosztolásnak hamar végeszakadt, amikor a főváros ostroma megindult.

Nincs élelem, nincs villany, nincs víz, az utcai fronton a légnyelés összezúzta az ablakokat. Egymásra vagyunk utalva, segítünk magunkon, ahogy tudunk. . . El kell hagynom nekem is az egyik emeleti helyiségben kialakított hálólhelyemet és másokkal együtt biztonságosabb helyet kell keresnem. Így jutok el a földszinten lévő, eddig előttem ismeretlen igen tágas helyiségbe, ahol nem kis meglepetésemre egy-egy jól berendezett hálószobára bukkanok. Csodálatos stílbútorok, ágyak, szekrények, budoárok. . . és ellenséges pillantások. Ki is utasítottak

volna, ha a többiek nevében is nem emelem fel a hangom. Be kellett látniok, hogy nem élvezhetik tovább elszigeteltségüket és néhányunkat be kell engedniök éjszakára. . .

Hiába is protestáltak ez ellen, a szükség megfosztotta „előjoguktól” ömértóságáikat. Dr. Wilhelm Károly ügyvéd, kormányfőtanácsos, a Zsidó tanács korábbi elnöke volt ott a nejevel. Nem szívesen hagyta magát zavartatni és egy felsőházi tag, báró – ha jól emlékszem – Splényi (?) Béla ugyancsak a neje ömértóságával. A későbbiek során bebizonyosodott, hogy ez az udvarra néző terem majdnem bombabiztosnak tekinthető és ezért egyre jobban megtelt az ott alvókkal. . . A másik ilyen felfedezésem az óvóhelyen volt. Az alagsor valóságos labirintus és ennek vége a szomszédos épület, a Hold utcai Postatakarékpénztár alatt volt, számtalan kis pincehelyiséggel. Az egyik ilyen kis lyukból hangos beszédre lettem figyelmes. Benyitok. Fiatal katonákat, karpaszományos gyalogosokat pillantok meg. Fegyverük is ott lógott a fogason. Riadtan néztek rám, honnan a csodából kerülök ide? Ők ugyanis az „összekötőjüket” várták, ellenállók. . . Nagyon fiatalok voltak még. . .

Az orromat disznótoros vacsorák illata lebegte körül, persze arra vettem az irányt. Ez már a Postatakarékpénztár konyhája volt. A szakácsnők fiatal lányok voltak többnyire. Kedvesek, szívesek. Nemcsak jószóval, de hamarosan jó falatokkal is traktáltak. Az egyik lány „ugyancsak” Erdélyből, Csíkből jött, hát nekem is hamarosan vizsgáznom kellett, dehát nem hiába voltam Maroshévíz közelében még a nyáron vasútépítő, sikerült hetet–havat összehordanom és, hogy „altishti” becsületemen se essék csorba, hát egy kicsit meg is paskoltam. Így nyitva volt az út a konyhához. Erzsike előtt olyan hitelessé váltam, hogy további terveket is szőtt, Erdélybe történő biztos visszatérésünk esetére.

És ha már annyi év után itt botorkálok a sötét szuterénben, be kell nyitnom egy másik szobáskába is. Itt őrizte hét lakat alatt Iritz László szépséges fiatal feleségét, az eddig csak kis szerepeket játszó színésznőt, Adriennét. Hermetikusan elzárva a világtól, Laci parancsa szerint egyáltalán nem mutatkozhatott. Így várta a felszabadulás óráját. Csak a kislányáért aggódott minden idegszálával. Ott maradt a nagyanyjánál, valahol a Bécsi úton. Egyébként a tükör előtt ült, olvasott, szerepeket tanult és ebből a biztonságból menekülni szeretett volna. . .

Odafent nem volt ilyen idillikus az élet. Az V. kerületi nyilasház vezető „testvérenek” a látogatása volt Lutzhoz bejelentve. Ilyenkor gondoskodnunk kellett, hogy a magas vendég látogatása alatt senkise csellengjen a folyosókon. Leeresztjük a folyosón a vastag drapériákat. A függöny mögül hallottam döngő lépteiket, amint jöttek és nem kis megkönnyebbüléssel, amikor eltávoztak.

Vajon miről tárgyalhattak? Mi lehetett az alku tárgya? Azt Lutzról és a svájci

követségről feltételezni sem lehetett, hogy valami atrocitáshoz járult hozzá, mégis itt kell megemlékeznem arról a szörnyűséges hírről, mely mindannyiunkat megrázott, és ez a svájci követség „védelme” alatt álló Vadász utcai üvegháznak, a nyilas brigantik által történő megtámadása volt. Behatoltak és lövöldöztek! Sebesültek és halottak. . . Másnap elhurcolták a ház parancsnokát, Weisz Arturt és a Nemzetközi Vöröskereszt egyik vezetőjét, Komoly Ottó mérnököt. A svájci követség sem tudta megakadályozni a meggyilkolásukat. . . Vajon Lutznak fogadnia kellett a vezető testvért? Hiszen akkor mi sem vagyunk itt oly nagy biztonságban! Egyébként Herr Lutz odáig ment el az üldözöttek megmenekítésében, hogy a követségen bújkló Grausz Sándor nagy aggodalmát enyhítse, a feleségét „személyes védelme” alá vette, majd ezzel az asszonnyal december utolsó napjaiban Pestről el is menekült és a későbbiek során, Svájcban – miután Grauszék törvényesen elváltak – a menekített asszonyt feleségül vette. Most már tudjuk, hogy Lutz a nyilasokkal szemben megközelítően olyan bűntudásról tett tanúbizonyságot, mint Raoul Wallenberg, a svéd követségi tanácsos, aki személyesen állt ki a svéd védett házakba Schutzpassal menekített zsidókért. Lutz a háttérben maradt, de ezerszámra kaptak a svájci követség védett házaiban oltalmat az üldözöttek. Wallenberget a nyilasok lőhették agyon, nyoma veszett. . . Lutzot e vészterhes időkben szerzett érdemei elismeréséért Nobel díjra terjesztették elő. . .

Igen, meg kell említenem, hogy Fischer úr, az altiszti felvételem előtt azt is tisztázta velem, hogy házon kívül is kell szükség esetén szolgálatot teljesítenem. Ez érthető volt, hiszen annak idején a svájci követség a Stefánia úton székelt, így hát számolnom kellett azzal, hogy valami úton-módon el kell majd oda jutnom.

Fischer úr élt az alkalommal, sőt még „kísérőről” is gondoskodott. . . Az utca elég zavaros képet mutatott. A Tőzsde palota Szabadság téri főbejáratánál a lépcsők felett és a Bank utca sarkán tüzérsergi lövegek tüzelőállásban és nekem a Vigadó tér – Türr István utca sarkán lévő ház egyik III. emeleti lakásába kellett egy hölgyismerősének egy kis csomagot felvinnem.

– És ha már úgyis sétál, vigye magával ezt az aranyos kis kutyát is, hiszen hetek óta nem volt levegőn. . .

Svájci altiszti sapkában, pórázon vezetve a fekete pincsit, kezemhen a kis csomaggal, borzongva, de háborítatlanul tettem meg ezt az utat is.

Már 1945. január első napjaiban jártunk, amikor a véletlen úgy hozta, hogy Varga Károlyról végre hírt hallok. Dr. Böszörményi Imre debreceni kir. ügyész is bebocsátást kopott a követségre. Nem vonult be és nem is teljesített a Szálasi uralom alatt szolgálatot. Apja református lelkész volt, így került Debrecenből a Kálvin téri református lelkészi hivatalba, de onnan is meg kellett lépnie. A

Ráday utcában találkozott össze régi ismerősével, Vasas Mihály tanárral, akinek az invitálására felment hozzájuk.

Így érdeklődhettem Károly felől is.

– Károly, mint tüzelőfelelős tevékenykedik, fát vág Vasaséknál. Ők hárman jól megvannak – nyugtatott meg Böszörményi.

Ómaga azonban nyugtalan volt itt is. . .

Egyik éjszaka, amikor abban a „közössé” nyilvánított nagy teremben aludtam, ahol Wilhelmék oly szépen berendezkedtek, álmomból azzal keltettek fel, hogy a kapunál két vak fiatal dörömböl és a nevemet kiáltozva bebocsátást kérnek. A két zongorista volt a Kolumbusz utcából, Lindenfeld Jenő (a későbbiekben: Lényei) és Schlésinger Laci. Halálra váltan, mocskosan, kiéhezetten könyörögtek, engedjem be őket, különben a Dunának mennek. Az eddigi búvóhelyüket el kellett hagyniok, mert minden élelem nélkül maradtak, magukról pedig nem tudnak gondoskodni. Persze saját szakállamra beengedtem őket és másnap reggel hozzá kellett látnom a csutakolásukhoz. Volt mit hallgatnom Iritz Lacitól. Élelmünk már alig volt. Az egyik raktárban egy bádoghordóban málnadzsemet találtam teljesen megfagyott állapotban, ebből ettettem őket. Azután minden nap a megmosdatásukkal kezdődött.

A követségen ezidőtájt kapcsolódtam bele egy bizalmas beszélgetésbe, melyet Krausz úr, a palesztinai (cionista) – a svájci követség védelme alatt szervezett kivándorlási akció vezetője – folytatott Weisz Aladárral (Erzsébet téri volt, textil nagykereskedő) és annak feleségével. Közefeldésemre Krausz Miklós más irányba akarta terelni a beszélgetést, de megütötte a fületem „Waldsee. . .” Innen kaptam az utolsó életjelt Évámától. Még a nyáron egy előnyomtatott levelezőlapon tudósított: „Egészséges vagyok”, de a címzésemre keze nyomát fedezhettem fel!] Krausz Miklós épp azt magyarázta, hogy a „Waldsee” a legocsmányabb náci hazugságok egyike, mert ez csak egy fedőnév, melyről nyugaton már tudják, hogy egy volt lengyelországi városka, Oskiecim, német nevén Auschwitz. Hírhedt haláltábor, ahol az öregeket, a munkaképteleneket, gyermekeket a megérkezésükkor egy „Fürdő” épületbe terelik, az ajtókat hermetikusan elzárják, és a tussberendezésből halálos ciklongáz áramlik, majd a hullákat krematóriumokban elégetik. A kémény állandóan füstöl, a tábor lakói tudják, milyen sors vár rájuk. . .

Halálra dermedtem, nem tudtam elhinni, hogy ez valóság lehet. . . De Krausz úr kapcsolatai és a Szálasi brigantik rémtettei ismeretében, alig lehetnek Hitlerék felől kétségeim. . . Meg kellett kapaszkodnom az ajtófélfában, hogy végig ne zuhanjak. De még mindig reménykedtem, hiszen Éva mindössze 22 éves, fiatal,

egészséges, kisportolt, bírja a megterheléseket, nem semmisülhetett meg a megérkezésekor. . . De a szülei! Imre, aki már itthon komoly beteg volt és Margit a törékeny fizikumával, a mindig mosolygó kis húga, Lilike, aki alig múlt el 17 éves, őket nem látom viszont? Nem, az lehetetlen! Nagyon fájdalmasan érintett. . .

Még rettenetes napokat éltünk át. Őrületos detonációk. Csak később tudtuk meg, hogy a Margit híd után a Lánchidat és az Erzsébet hidat is felrobbantották a németek. A Vörös Hadsereg osztagai már a szomszédos kerületekben vannak. Halljuk a nyugati pályaudvar felől felállított hangszórót. Magyarul és németül, változatlanul az értelmetlen harc abbahagyására szólítja fel a katonákat, és a lakosságot nyugalomra inti, de mindez hasztalan, tovább folynak a harcok. . .

Még egy-két nap és itt lesznek!

Már napok óta nagy pelyhekben hullt a hó. Aludni sem tudtunk már. Pedig a környék csendes volt. És akkor hajnalban – január 18-án – a kapuban feltűnt az első vörös katona. . .

Leírhatatlan volt az örömünk! Hiszen ez már nem is álom, ez a színtiszta valóság! Felszabadultunk! Felszabadultunk a már évek óta tartó lidércnyomás alól, vége a megaláztatásoknak, a bujkálásoknak, az idegeket tépő szenvedéseknek, szabadok lettünk! Egy új élet hajnala ez, új világ épül Magyarországon. . .

Az egy szál vörös katonát mindannyian körülvettük, ölelgettük, de ő nem sokáig hagyta magát ünnepeletetni. Feljött a lépcsőkön, felment az emeletre, folyosón hol itt, hol ott nyitott a szobákba, „Nyemec soldat?” – kérdezte és csak amikor megnyugtattuk, hogy ez a svájci követség épülete és ide német katona a lábát nem tehetette be, nyugodott meg és hagyta el az épületet. De nem telt el egy óra sem, már újból ott voltak négyen-ötven és a férfiakat leparancsolták a bejárathoz azzal a szándékkal, hogy elviszik őket. Meglepődtem amikor engem is beállítottak a sorba, bizony akkor nem tudtam, hogy miről is van szó, így kézzel-lábbal ellenkeztem, különösen, hogy az egyiknek a karóráj is megtetszhetett. Megint csak a kapuórségbeli fiúknak köszönhettem, hogy visszahagytak, nem kellett ismeretlen célból (talán csak „rabot”-ról volt szó?) velük mennem és az óráj is (melyet utolsó együttlétünk alkalmával szeretett apósom, Imre – áldást mondva – kapcsolt a kezemre) megmaradt. A fiúk, kitűnt, oroszul is jól tudtak. Persze jelentettük az „incidenst” Lutz utódjának, Herr Vonrussnak, aki nyomban intézkedett, hogy megfelelő orosz-nyelvű fényképes igazolvánnyal lássák el a követség alkalmazottait.

Ezen a reggelen a Szabadság térre és az Aulich utcára néző ablakokból figyeltük az eseményeket. A tér csendes volt. Az ablakban mellettem állt Évike, Weisz Aladár fiatal, 18 év körüli lánya, akivel eddig mindössze köszönési viszonyban voltam.

– Magának csak gratulálhatok – szólalt meg – édesanyámmal együtt megállapítottuk, hogy ezt a szerepet a Vígszínházban Törzs Jenő sem játszhatta volna el különben. Dehát kicsoda maga tulajdonképpen?

Az így megkezdett beszélgetést röviddel később egymásba karolva, lent az utcán folytattuk. Mindketten nagyokat szippantottunk a már annyira áhított friss levegőből. Szabadok voltunk! Nem zavart bennünket a Budáról áthalló ágyúzaj, a havas úttesten heverő lótetemek, elsétáltunk így egész a Bazilikáig és a Vilmos császár úton jöttünk visszafelé. Nekem további utam volt.

Mire visszaértünk a követségre, ott várt már az ezen a napon kiállított fényképes igazolvány: „Schweizerinche Gesandtschaft In Ungarn” felirattal magyar, orosz és angol nyelven. (Írás közben került a kezembe, a hitelesség kedvéért itt közlöm magyar szövegét:

Hivatalosan igazolom, hogy: K. Gy. a svájci Követség Angol, Amerikai és egyéb Idegen Érdekek képviselőjének alkalmazottja. Az összes polgári és katonai hatóságok ezennel felkéretnek, hogy őt mindenmű támogatásban részesíteni szíveskedjenek. Svájci Követség Idegen Érdekek Képviselője m. b. dr. Zürcher sk. hivatalvezető.” A szovjet katonai parancsnokság láttamozásával.
P.H.)

A Városliget felé vettem az irányt. Rohanva tettem meg azt az utat, hiszen december 2. óta semmit sem tudtam felőle. Reszkettem, féltem attól, mi ott rám várhat. . . Kihalt volt a Kolumbusz utca tájéka. Itt–ott feltűnik egy–egy alak. És bent, ugyanabban a hálóteremben, egy ablak melletti ágynál, háttal nekem, ott találok nagyanyámat, amint éppen rendezkedik. Talán még nagyobb volt most az örömöm, mint amikor először találkoztam velük itt. Csoda, Isteni csoda. . . Csak néhányan maradhattak vissza, amikor anyámmal együtt a nyilasok elhurcoltak. A visszamaradottak közül is voltak, akik a nélkülözéseket nem bírták ki, nem várhatták meg felszabadulásukat. Némi élelmük volt, mert ott maradt valaki, aki egyszeri étkezésükről gondoskodhatott. Egy ízben egy katona hozott be részére egy kis csomagocskát étellel, de nem értette meg a katonát és így nem tudta meg, hogy ki az az áldott szívű, aki nem feledkezett meg róla ezekben a rémséges napokban. Sok kellemetlensége volt. Süketsége folytán nem érthette meg a körülötte folyó eseményeket, sokszor azt hitte, most ütött az utolsó órája. Puskatussal kergették le légi veszély idején a pincébe és alig hihette, hogy még megláthatja

a napvilágot. Süketsége megkímélte az ágyúzajtól, nem tudott az elesett munkaszolgálatosok hősi haláláról sem, talán teljes egészében fel sem fogta, hogy valójában ki volt szolgáltatva a nyilas hóhéroknak. Csak értünk aggódott teljes szívvel. . .

Anyám a Pannoniában már várt rám. Ő – Laci révén – mindenről informálva volt. Oszkár és családja is, mert már a Szabadság térre készülődtek. Anyámnak kész haditerve volt. Egy távoli, elmenekült rokona a Vörösmarty utcában lakott, ennek udvari lakásába költözködünk. Már egy szánkót is szerzett, erre tettem fel kis motyóját és ezzel fordultam meg nagyanyámért is, ezen vittem a Vörösmarty utcába. Itt babot, borsót, zsírt, lisztet találtunk, meg egy kevéske kristálycukrot is. A tüzelőre valót a közeli Nyugati pályaudvar külső pályatestén talált hulladékfából szedtük össze. Zsuzsi húgom még a Mester vendégszeretét élvezhette egy darabig – ezt személyesen köszöntem meg a Baross utcai lakásban – majd a Mester és felesége beleegyezését kértem, hogy én gondoskodhassam Péterről is. Így egy ideig ők is a Szabadság tér lakói lettek.

Károly január 18-án, miután vonat még nem indult Békés felé, gyalog indult útnak. Határozott célja a Kastély utca 10. alatti háza volt, ahol felesége Jucika és gyermekei – miután nagyon rossz híreket kaptak Károlyról – kétségbeesve várták haza az ismeretlen helyen „eltűnt” családfőt.

A Szentkirályi utca végében, a Mikszáth Kálmán téren egy földszintes lakásban székelt Puskin követ, ő képviselte, mint nem katonai hatóság a Szovjetuniót. Hozzá kellett mennem egy tolmácsunkkal a követség megbízásából az ellátásunk, élelmezésünk érdekében, de nemigen bíztatott. Mégis némi segítségét élveztük. Nagy szó volt ez akkor. De már az első alkalommal kijelentette, hogy magunknak kell ezt megoldanunk.

Az Idegen Érdekek Képviselétét legelőbb a jugoszlávok hagyták el. Sietve távoztak, miután az egyikük már megjárta az utat hazafelé és onnan kedvező hírekkel tért vissza. Rám hagyták a „raktárkészletüket”. Egy-két tucat barchet ing volt az egyik szekrény tetején. Vegyem el és akinek szüksége van rá, adjak belőle. Előbb a két vak zongoristát szabadítottam meg a feltűnően piszkos ingeiktől, de másoknak is juttattam az ingekből, amíg a készlet tartott. Vittem az Izabella utcában lakó nagybátyámnak, Miska bácsinak, egy nagy kenyeret is a hátizsákba dugva. Akkor érkeztek oda a rokonok a gettóból, rejtekhelyeikről. Ilyen „kenyér ünnepre” nem számítottak. Unokaöcsém, Vörös László akkor még hiányzott a családból, ő hosszú utat tett meg Mauthausenből. . .

Néhány nap múlva, hogy Vas Zoltán lett Budapest közellátási kormánybiztosa és polgármestere, intézkedései nyomán megindult az élet Pesten. A legfontosabb élelmicikk, a tej volt és ezt már a Hold utcai csarnokban árulták is. A követség

egyik alkalmazottja, Nagy Sándorné ennek hírére kis szatyrában egy tejes üveggel sietett bevásárolni, – és többé vissza sem jött. Nem messze tőlünk, a Vécsey utca sarkán ott feküdt egy vértócsában, az összetört tejes üveggel. Budáról a németeknek egy gránátszilánkja végzett vele. . .

Lassan újból megkezdte a működését a követség. Sokan fordultak meg, akik nem tudták elképzelni, hogy itt még normalizálódhat az élet. A pusztulás, a felrobbant hidak és a hosszú ostrom okozta romok láttán nem hittek abban, hogy 50 éven belül újjáépülhet fővárosunk. A látvány valóban lesújtó volt. A házak kiégve, félbe vágva, a Nagykörúton a lakások keresztmetszetükben, ég és föld között lebegtek, a Deák Ferenc téren az Adriai Biztosító épülete még mindig füstölgött.

A követség látogatói között találkoztam megmentőimmel, Valival és Lolival, ezzel a két csodálatos humanitású, bátor, emberi mivoltukban kimagasló egyéniséggel, kik kockáztatva saját életüket is, mentettek emberéleteket s ebben segítette őket ragyogó szépségük, elegáns megjelenésük, mely a grófi rang viseléséhez is elegendő lett volna. A pasaréti elválásunk óta eltelt időt nekik sem volt könnyű átvészelni. Soha nem tudom leróni hálámat irántuk. . . Most Párizsba készülődnek. . .

A követség vezetői előtt most már nem maradhatott titokban, hogy papírjaim hamisak voltak, mégis arra kapacitáltak, maradjak velük, felterjesztenek a berni kormányhoz, és státuszt kapok, svájci állampolgár lehetek. Megköszöntem a jóakaratot, de egy percig sem gondoltam arra, hogy elhagyjam hazámat, amikor végre felszabadultunk a Horthy–Szálasi fasiszta rémuralom alól. De még rendelkezésükre álltam. Mikor megtudták, hogy közeli ismeretségben vagyok az Ideiglenes Nemzeti Kormány külügyminiszterével, Gyöngyösi Jánossal, arra kértek, utazzam Debrecenbe és járjam ki, hogy a kolónia számára az élelmezés egy időre biztosítva legyen. Úgy éreztem, ennyivel tartozom ezekért a napokért.

16. fejezet

Az első személyvonat

A követség kérelmére, Csernisov városparancsnok utazási engedélyt adott élelmszer felszállítására. Útitársam dr. Szatmári László ügyvéd volt (Szatmári Jenő, a 8 órás Újság munkatársának a testvére), vele indultam el február 13-án (kedden) este fél hétkor, a Nyugati pályaudvarról indított első személyvonattal. Csernisov által kiállított úti okmányok megtették a kellő hatást. Tiszti futárkocsiban helyezkedtünk el és szovjet tisztak társaságában tettük meg az utat Szolnokig – ez volt a vonat végcélja – ahová másnap reggel 7 órakor érkeztünk meg. Itt tudtuk csak meg, hogy a legelső vonat Debrecenbe majd csak a következő nap indul, így az éjszakát Szolnokon kell töltenünk. Szolnokot vasúti csomó pontjára tekintettel, a legtöbb légitámadás érte. A lakosság elmenekült és még nem térhetett vissza. Csend honolt a városban. Csényi Dezső vasutasnál (Pozsonyi út 51.) kaptam szállást.

Útitársammal felkerestem a századunktól két munkaszolgálatos bajtársamat, dr. Pécsi Zoltánt és dr. Radnai Lászlót, Pécsi ekkor már a szolnoki ügyészség vezetője volt, Radnai pedig a még távollévő atyja ügyvédi irodáját vezette. Itt tudtuk meg, hogy Pestről történt elindulásunkkal egyidőben a budai Vár is felszabadult, nagyon sok német katonát ejtettek foglyul és így most már egész Budapest a Vörös Hadsereg kezén van, de a Dunántúlon még komoly harcok folynak. . .

Február 15-én (csütörtökön) kora reggel már kint voltunk a teljesen rombadőlt, kiégett állomáson. Az állomásparancsnok a Csernisov által kiállított útiokmányok láttán biztosította az elhelyezkedésünket a tiszti kocsiba. A magyar–orosz kis zsebszótár kézről–kézre járt és így megtudtuk, hogy az egyik tiszt a matematika tanára valahol a Kazah Köztársaságban, a velem szemben ülő kapitánynak viszont a munkaszolgálatomat is végigkísérő kis öngyújtóm tetszett meg és „emlékül” el-tette. Késő este volt, mire Debrecenbe érkeztünk. Nagy volt a meglepetésünk,

amikor a főutcára kerültünk. Szinte nyoma sem volt a háborúnak. Pest után valószínű oázisnak tűnt a szemünkben az utca tiszta képe, rendezettsége. . .

Az előírásoknak megfelelően, első utunk a városparancsnokságra vezetett. Meg voltunk győződve, hogy igazoltatásunk merő formalitás lesz. De nem így történt. Az eljáró tiszt szemében igen gyanús elemek lehettünk, talán kémek is, mert hiába mutogattam a követség fényképes igazolványát Csernisov dokumentje mellett, ki se engedtek bennünket.

Próbáltam telefonon Wiener Bandi, debreceni tekintélyes polgár, ugyancsak volt munkaszolgálatos barátom segítségét kérni, de nem jelentkezett a száma, s így reggelig ott tartottak bennünket. Reggel az ügyeletet más vette át, aki előtti percek alatt tisztázódott a helyzetünk és utunkra bocsátottak a zöldsapkás szovjet katonák. . .

17. fejezet

A felszabadult Debrecen

Bennünket már az éjszakai . kép is nagyon meglepett, de arra azután egyáltalán nem voltunk felkészülve, ami fényes nappal a debreceni utcákon fogadott. A járókelők szépen felöltözve, mondhatnám feltűnő eleganciával, az üzletek tárva-nyitva és bennük minden kapható! Itt nyoma sincs a háború okozta sebeknek. Az első dolgunk volt cigarettát vásárolni, a „Magyar” kitűnőnek bizonyult. És tükörfényes kirakatok, cukrászdák, vendéglők. Az Arany Bika szálló, a Gambrinus étterem mind üzemel. . . Hát ezeket bizony nehéz kihagyni. Faltuk a krémeseket, a tortákat, ittuk a feketét és pénzzel (volt belőle bőven) fizethettünk. Nem győztünk csodálkozni, hiszen ez valóságos Kánaán! És ezek a derék címisek el sem tudták képzelni, mi történt Budapesttel!

Az Arany Bikában találkoztam össze egyik kedves muszos barátommal – Radó Pistával – aki az elsők között szökött meg a századtól valahol Királyháza körül, a vonatról leugorva a kukoricásban bújt meg és a keret hiába tüzelt rá. A kormány félhivatalos lapjának, a Néplapnak a szerkesztője. Együtt egyeztetjük a névsort, kinek sikerült megszöknie, ki maradt meg a századunkból? A debreceniek közül a „beosztottam”, a fiatal, nyúlánk, mindig segítőkész bajtárs, a medikus Blum Pubi végig kitartott a századdal: nincs meg. Nem érkezett vissza Debrecenbe a mindig „majrés” Werner Emil sem, pedig mennyire szeretne volna még a kislányát látni. Még most is hallom, ahogy éjszakánként mellettem aludt és állandóan a fogait csikorgatta. Áldott jó fiú volt. A két Blayer sincs meg. Fisch Feri megszökött, de nincs hír felőle. Viszont dr. Vitál Zoltán, a Pénzügyi Palotában székel, ahol az egyik szobát a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium foglalja el és ő ott – mint volt postahivatalnok – miniszteri tanácsos. A Horthy közigazgatásban, rangja után, méltóságos úr lenne! És Wiener Bandi is megtalálható a saját házukban, a „Wiener Palotában”, de már magyarosította nevét Kádárra. Végül

szerencsésen visszaérkezett Erdei Miska is, újból kinyitotta az üzletét. Ezt hallva, természetesen felkerestem a bajtársakat. Wiener Bandi tüstént ott tartott ebéden is, a feketét már a miniszteri tanácsos úrnál fogyasztottam el a Pénzügyi Palotában. Zoli persze mindjárt megragadta az alkalmat, hogy beszervezzen a kormány szolgálatába, mint jogász, az igazságügyi tárca alkalmazna. Végigvezetett az emeleten és megmutatta, hogy mindössze egy–egy szoba áll egy–egy minisztérium rendelkezésére.

A következő stációm Erdeiek lakása volt. Miska saját házában lakott, jól szituált kereskedő volt. Jó pár évvel nálam idősebb. Felesége „árja”, s így amíg Miska munkaszolgálaton volt, az asszony a keresztény társsal a háború alatt is tovább vezethette az üzletet. Az asszony, amíg századunk Hajdúhadházán dolgozott, minden alkalmat megragadott, hogy a férjét meglátogathassa. Miska is sűrűn kapott „eltávozási engedélyt”. Mielőtt a század 1944. május 25-én Hajdúhadházáról Gödemesterházára indult, Miska felajánlotta, hogy a felesleges téli, stb. holmimat – mely egy kis gyékénykosárban volt velem – ne cipelgessem magammal, hanem adjam át adandó alkalommal a feleségének, majd ő megőrzi. Akkor kaptam az alkalmon és ezért most előre örültem, hogy lesz majd néhány váltásra való fehérneműm, de Erdeiné nyomban azzal fogadott, hogy előbb kellett volna jönnöm (?), mert az oroszok, amikor bejöttek, mindenüket, és így az én holmijaimat is „elzabrálták”. Üsse kő, sebaj, fő hogy megvagyunk!

Barátságossá vált a hangulat és Miska kedvesen felajánlotta, hogy debreceni tartózkodásom idejére legyenek a vendégük. Na a szállást el is fogadtam – Szatmári dr. a sajátjáról maga gondoskodott – remélik, – mondták Erdeiek, nem inkomodál majd az, hogy a szomszéd szobában egy szovjet orvos–kapitány, meg egy ápolónő van bekvártélyozva. Dehogysis!

18. fejezet

Személyes találkozás az Ideiglenes Nemzeti Kormány tagjaival

Emlékezetem szerint négy nap állt rendelkezésemre, hogy Debrecenben a feladatomat végrehajtsam. Az első nap szombatra esett. Legelőbb Gyöngyösit látogattam meg a lakásán.

Meleg fogadtatásban részesültem és Gyöngyösi számos kérdést tett fel, mi van Pesten, tudok-e valamit a feleségemről, családomról, jó barátjáról, dr. Szamek Oszkáról, miben állhat a segítségemre és mik a szándékaim a jövőt illetően?

Kérdésemre, röviden elmondta külügyminiszteri kinevezésének történetét. Amikor 1944. október 6-án a Vörös hadsereg Békéscsabáról kiűzte fasisztákat, lapjában, az október 11-én erre az alkalomra megjelenő Alföldi Népújságban magyar, francia és szlovák nyelven vezércikkben hálával és „hódolattal” köszönte meg Malinovszky marsallnak, hogy Békéscsabát, Békés megyét felszabadította a Horthy uralom alól. Megértést és könyörületet kért a város békeszerető népe számára, mert ez a nép még a háború sodrában is részvétet és megértést mutatott minden ellenfelével szemben és utálattal fordult el minden embertelenségtől. Apellált a túlnyomórészt szlovák ajkú lakosságra, melynek nyelve és lelkilete olyan sok hasonlóságot mutat az ugyancsak szláv, orosz néppel. . .

Nem telt el két nap sem, amikor Békéscsabán, a lakása előtt megállt egy katonai gépkocsi és egy vezérkari tiszt szállt ki belőle. Azzal a határozott utasítással érkezett, hogy Gyöngyösit azonnal a 2. Ukrán Front parancsnokságára vigye. Nem tudta ezt az intézkedést mire vélni. A felesége rémülten fogadta a hírt, de a tiszt feltűnő udvariassága mindkettőjüket némileg megnyugtatta. Csak Debrecenbe történt megérkezésekor tudta meg, hogy arra kéri, vegyen részt az Arcvonal Politikai Osztályának magyar nyelven megjelenő tájékoztatójának a szer-

kesztésében. Ez október első felében történt. Ezekben a napokban találkozott első ízben Békéscsabán Vas Zoltánnal, majd Szentesen Nagy Imrével. Ekkor felmerült már, hogy a megalakulandó Ideiglenes Nemzeti Kormány székhelye ne Horthy Szegedén, hanem Kossuth Debrecenében legyen. Jelentékeny része volt a koalíció létrejöttében is. A kormányalakítás idején pártja, a Független Kisgazda Párt külügyminiszterként delegálta. Vörös János és Balogh István társaságában ment Moszkvába, ahol is egy hónappal ezelőtt (1945. június 20.) írták alá a fegyverszüneti egyezményt. Elmondta, hogy a szövetséges hatalmak részéről egyedül Vorosilov marsall, Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányának meghatalmazásából pedig ők hárman írták alá ezen történelmi jelentőségű okmányt. És ezzel egyidejűleg máris hadat üzentünk a hitleri Németországnak.

Érdeklődésemre, hogy mi a kormány legközelebbi programja, mely megvalósulás előtt áll, arról tájékoztattott, hogy Valentinyi Ágoston igazságügy miniszter és ugyancsak két szegedi ügyvéd barátom, Burger Béla és Koch László, akik most már magyarosított nevükön: dr. Bojta Ernő Béla és dr. Réczei László néven szerepelnek és miniszteri tanácsosok, készítik elő a várva-várt földosztásra vonatkozó jogszabályt, mely a nincsteleneket végre földhöz juttatja a nagybirtokok megszüntetésével. Ez már a második ilyen nagy horderejű kormányintézkedés lesz, mivel néhány héttel ezelőtt jelent meg egy miniszterelnöki rendelet, melyet ugyancsak ők terjesztettek elő a népbíráskodásról, a népbírói eljárásról.

Minderről semmit sem tudtam, így érthető, hogy milyen nagyfokú érdeklődéssel fogadtam Gyöngyösi tájékoztatását. Gyöngyösi azt hitte, hogy engem politikai ambícióim hoztak Debrecenbe, és így, amikor rá kerülhetett a sor a tulajdonképpeni küldetésemre, készséggel jelentette ki, hogy szívesen áll rendelkezésemre, de most Csabára készül, pártja számára beszámolót tart ott, ahonnan csak hétfőn érkezik vissza. Így hétfőre beszéltük meg a találkozásunkat.

Így már nem voltam annyira meglepve, amikor a Gambrinus előtt összeláloztam szegedi barátaimmal, Bélával és Lacival. Mindkettőhöz meghitt, régi kapcsolatok fűztek és különösen Béla volt az, aki a Horthy időkben igen kellemetlen szituációból mentett ki, de Laci is patronált engem, mint „gólyát” a szegedi egyetemen. Nagyon megörültünk egymásnak. Már mint jól informált, gratuláltam a „miniszteri tanácsosoknak” történelmi küldetésük teljesítéséért. Ebédidő volt. Betessékeltek a Gambrinus különtermébe, ahol az asztalnál közrevettek és onnan mutatták meg nekem a kormány tagjait. Balogh páternek, a miniszterelnökségi államtitkárnak – aki a hosszú asztalnál velünk szemben foglalt helyet – be is mutattak mindjárt. Ebéd után – szombat délután lévén – már nem kellett visszamenniök a Pénzügyi Palotába, így együtt sétáltunk, betértünk egy feketére a Pénzügyi Palotával szemközti jóhírű cukrászdába és folyt belőlünk a szó. Minde-

gyikünknek volt mit mesélnie az átélt izgalmakról. Engem Laci merészsége hozott lázba.

Egy évfolyamtársam a szegedi járásbírószágon telekkönyvi bíró volt. Együtt regattáztunk a Tiszán, „Bütyökkel”. Őt sem kerülhette el a sorsa, SAS behívót kapott. A hadnagy úrnak egy Miskolc melletti hadiüzem parancsnokságát kellett átvennie, de inkább illegalitásba vonult, előbb azonban felajánlotta Lacinak a behívóját. Amikorra Lacinak munkaszolgálatra kellett bevonulnia, már mint Réczei Dezső hadnagy, a szóbanforgó hadiüzem parancsnoka volt és mint régi „szocdem” együtt dolgozott ott pártjával. Mire a Vörös Hadsereg Szegedre ért, már ő is otthon volt. Kitörölhetetlen emléke maradt, ezért vette fel a Réczei nevet. . .

A következő napon, vasárnap, egy ebédmeghívást kaptam, majd Lacival kísértünk a Péterfia úton a Nagyerdőig. Ismerős tájék volt ez számomra, hiszen 1940. augusztus 31., az „Erdélyi bevonulás” napja Debrecenben ért. Éva segítségével aznap szereltem le, mint a Debrecenben állomásozó légvédelmi tüzérség „ellátó tisztje”. Valahol a periférián, a Kaszagyárban volt az állomáshelyünk és itt a Péterfia út végében volt a kinti lakásom. Nem messze tőlem egy ügyvéd családnál volt beszállásolva Szamek Oszkár és barátunk – a minden szépért rajongó – Révész Sanyi, ugyancsak csabai fogorvos, akik már akkor igen méltatlan beosztásban voltak kénytelenek a „fegyvergyakorlaton” részt venni.

Hétfőn délelőtt a Pénzügyi Palota két–három egymásba nyíló szobájában a Külügyminisztériumot kerestem fel. Ott készítettem el egy előterjesztést a svájci követség meghatalmazására hivatkozással, minthogy a kormány részéről a „diplomáciai kapcsolatot” a normális idők gyakorlata szerint a Külügyminisztériumnak kell a külképviseleti hatóságokkal fenntartania. Gyöngyösi a maga részéről néhány sorral a kérelmet támogatta és a „szolgálati út” betartása érdekében a Közellátásügyi miniszterhez küldött vele. A Közellátásügyi Minisztérium a Pénzügyi Palota földszintjén volt néhány szobában. Gyöngyösi soraival egy–kettőre bekerültem Faraghó Gábor Közellátásügyi miniszterhez, volt altábornagyhoz, a csendőrség felügyelőjéhez. A kormány elnökéről, az 1. magyar hadsereg átállt parancsnokáról, Miklós Béláról már ekkor hallottam. Tudtam azt is, hogy még Horthy meghatalmazásából a különbéke megkötése érdekében Moszkvában járt. Arról azonban, hogy Faraghónak milyen szerepe volt a fegyverszüneti tárgyalásokon, továbbá, hogy Dálnokival és az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi miniszterével, Vörös Jánossal, – a Horthy hadsereg volt vezérkari főnökével együtt – ő tárgyalta első ízben a Szegeden megalakult MKP Ideiglenes Központi Vezetősége két tagjával, Gerő Ernővel és Nagy Imrével, amikor felkerestem, még nem volt tudomásom. Hihetetlen volt számomra, hogy Horthy altábornagya, a csendőrség felügyelője az új demokratikus Magyarország felépítésével egyetért, azt céljául

tűzi ki és célkitűzése őszinte lehet. Ezt az ellenérzést nem tudtam, de nem is akartam magamban leküzdeni. Néhány kérdést tett fel:

– A kolónia ellátásának biztosítására a kormány az adott helyzetben nem vállalkozhat. Hány alkalmazottja van a követségnek?

És a választ jóformán meg sem várva, már nyúlt is az íróasztalán lévő blokkhoz, melyre feljegyezte az adatokat.

– Majd meglátom mit tehetek, egy-két nap múlva jelentkezzék nálam.

Ezt a kronologikus felsorolást most annak köszönhettem, hogy írásom közben előkerült az ugyanolyan formátumú kis naptár, mint az 1944-es, 1945-ről is. A noteszban mindössze 4 sornyi hely van egy-egy nap megjelölése után, de ez elég ahhoz, hogy a már-már feledésbe ment napok eseményei, ha szürkén és fátyolozottan is, de újból előtörjenek.

Az 1945-ös kis noteszban az első bejegyzés február 13-ról van. Vagyis az a keddi nap, amikor a Nyugatiról kiinduló első személyvonatra felszálltam. A noteszen kívül még két dokumentumot is találtam, amelyek a debreceni tartózkodásom idejére esnek. Pontosabban február 21. napjával vannak összefüggésben.

Ezek közül elsőnek az alábbiit közlöm:

„Igazolom, hogy dr. K. Gy. budapesti, Szabadság tér 12. sz. a. lakos, követségi tisztviselő 1945. február 21-től a mai napig a Debrecen Hatvan u. 6. sz. a. kórházban volt ápolás alatt bronchitis és colitis betegség miatt. Debrecen 1945. III. 7. Perényi sk. gh. tisztviselő. Debreceni M. Kir. Tud. Egyetem Sebészeti Klinika (körbélyegző)”.

A másik pedig:

„Közellátásügyi minisztertől.
10.552 szám/1945. K. M. Vásárlási és szállítási engedély. Engedélyt adok a budapesti svájci követségnek, hogy tisztviselői élelmezésének biztosítására Békés vármegye területén 80 kg lisztet, 60 kg burgonyát, 60 kg zsírt és húsneműt bevásárolhasson és azt Budapestre szállíthassa. Fentiekről Békés vármegye közellátási kormánybiztosát, valamint Budapest közellátási kormánybiztosát és polgármesterét értesítem. Debrecen, 1945. febr. 21. Faraghó sk. közellátási miniszter. Svájci követségnek, Budapest Szabadság tér 12. Magyar Közellátási Minisztérium” (körbélyegző: középen a Szentkorona címerével).

Szervezetem a munkaszolgálat éveiben, a szökésem idején, a gettóbeli napokban és az azt követő bujdosásomban az éhezést megszokta, a felszabadult Debrecenben minden átmenet nélkül egyszerre a normális étkezés örömei közé csöppentem. Nyilván erre reagáltam, amikor az akkori járványos ukrán betegséget megkaptam. A magas láztól az éjszaka aludni nem tudtam. Reggel már az ágyból felkelni sem bírtam. Másnap Erdeiek előszobájában összeestem. Lázam 39–40 ° között volt. De arra még világosan emlékszem, hogy egy alkalommal, amikor a lakásban börtorkáltam Erdeiek távollétében, az egyik szekrény polcon megtaláltam monogramozott zsebkendőimet, melyeket Erdeiné szerint ugyancsak „az oroszok zabráltak el”.

A szovjet orvos–kapitány nézett be hozzám, megvizsgált és azonnal intézkedett, február 21-én kocsin vittek de a Hatvani utcai kórházba. Ezzel egyidőben útitársam, dr. Szatmári visszautazott Pestre a Faraghró engedélyével szerzett élelmiszerekkel.

Lázam a kórházban sem hagyott alá. Réczei Pici mindjárt az első nap meglátogatott és másnap is ott volt a kórházi ágyam mellett. Mindennel ellátott, ezen felül vállalta, hogy anyámnak szóló levelem mellé egy kis csomagot is tesz és gondoskodik annak Pestre küldéséről. A harmadik, negyedik nap már egy kissé jobban voltam, csak anyámék sorsa aggasztott. Úgy számítottam, hogy március elseje körül, elhagyhatom a kórházat és akkor Pest helyett előbb Csabára megyek, hogy lássam, mi történt a saját és anyámék lakásával?

Négy nap múlva a vasárnapi beteglátogatók között ott volt Réczei Laci mellett Bojta Béla is, aki elérkezettnek találta az időt most már arra is, hogy megkérdezze, mik a további terveim? Mint az igazságügyi tárca képviselője biztosított arról, hogy mint népfőügyész, bíró, különösen a Népbíróságok Országos Tanácsának szakbírájaként – mely az akkor szervezett népbíróságoknak volt a második és egyben utolsó fóruma – vehetek részt a demokratikus újjáépítésben. Mindezt nagyon megtisztelőnek tartottam, de ezeket a tisztségeket akkor elhárítottam.

– Ha akartok velem valamit kezdeni - mondtam – akkor a németekkel szembeni represszáliák témaköre az, ami engem érdekel.

– Dehát az nem tartozik az igazságügyi tárcához!

– Hát melyikhez, csak nem a Népjóléti Minisztériumhoz?

– Belügyi kérdés lesz az.

– Hát akkor rendőr leszek.

Ezen Bojta is, Réczei is meglepődött.

– Ilyen harcias lettél egyszerre? És mit értesz represszáliák alatt? A kormány eddig nem foglalkozott ezzel a kérdéssel.

– Hatályos megtorló intézkedéseket a hitlerista, volksbundista, megszálló német csapatokat támogató, egyszóval a hazaárulókkal szemben, utoljára, de nem utolsó sorban azok ellen, akik valamely fegyveres német alakulatnak (SS, SA) tagjai voltak, vagy akár német hangzású nevet vettek fel a második világháború alatt.

Érdeklődéssel hallgatták felsorolásomat, majd megkérdezték, mit tennék velük?

– Az újjáépítésben kötelező, tevékeny részvételt írnám elő, a munkaképtelenek meghatározott időre szóló internálásukat rendelném el, esetenként a Németországba való áttelepítésüktől sem riadnék vissza.

Béla megpróbált még egyszer meggyőzni arról, hogy mint ügyvédnek, az igazságügy szolgálatában lenne a helyem, miután azonban – nem kis meglepetésemre – magam is tűzbe jöttem a váratlan ideától és kitartottam hirtelenében megfogalmazott terveim mellett.

– Ez Erdei Ferenc belügyminiszter hatáskörébe tartozik, ezt neki kell szóvá tenni. Erre legalkalmasabb persze Gyöngyösi, aki egyébként is meglátogatni készül.

Csak elmenetelük után próbáltam magam beleélni a felvázoltakba. Hogyan is lenne az?

Másnap még mindig rossz közérzetem volt, de már szabadulni szerettem volna a kórházi ápolás alól. Kedden, február 27-én a szabadulási, vagy méginkább a tettekészség vágya olyan erős volt bennem, hogy engedély nélkül kislisszoltam a kórházból.

Végre újból szabad levegőn! Délfelé járt az idő, a Gambrinusba igyekeztem. A véletlen úgy hozta, hogy ott Gyöngyösiékkel találkoztam össze. Gyöngyösiné már akkor azt újságolta: hallotta, hogy rendőrfőtanácsos lesz belőlem. . .

A következő nap, szerdán, Gyöngyösivel azt a korábban megkezdett izgalmas beszélgetést folytattam, mely a deportáltak soronkívüli hazahozatalára vonatkozott. A kormány nem tehet semmit, ezt a kérdést a szovjet fegyverszüneti tárgya-

lások során sem érintették, mert ezt a szovjet tél magának tartotta fenn, de tud arról, hogy egy ottani állami bizottság foglalkozik a kérdéssel. Katowice és Krakkó környékén mintegy tízezer magyarországi deportált várja a hazaszállítást.

Csak Éva is közöttük legyen! Legjobb volna most mindjárt Csaba helyett odautazni de azt mondják ez lehetetlen, abban a térségben még harcok folynak. . .

Gyöngyösi lehetővé teszi, hogy Molnár Erik népjóléti miniszter figyelmét a deportáltak ügyére felhívjam.

Furcsa, a kommunista miniszter előszobájában bőbitás szobalány fogad és azt mondja, mindjárt bejelentem a „kegyelmes asszonynak”. . . Molnárné átkísér férje dolgozószobájába. Valamikor Kecskeméten ügyvéd volt és így „kedves kollégának” titulál a miniszter elvtárs. A feketekává mellett megtudom, hogy Gyöngyösivel beszélt az általam felvetett kérdésről, sőt a „represszáliákról” is, de a deportáltak soronkívüli hazahozatalának a problémája még nem időszerű, majd ha a kormány Pesten lesz.

Már március elseje is elmúlt. Még mindig a kórház ápolója vagyok. Felmerül, talán sárgaságom van? Munkaszolgálatos bajtársam Faluhelyi György látogat meg. Ő már Németországból szökött vissza a századtól. Hány fiatalot gyilkoltak meg a Hitlerjugendek! Le kell ezekkel visszavonhatatlanul számolni!

Március 3. Szombat. Újból Gyöngyösinél. Közli, hogy Erdei hétfőn fogad. Anyámnak levelet, egy kis ajánlott csomagban élesztőt, vaját küldtem. Hétfőn végre a kórházat elhagyhatom. Vasárnap meghallgatom Balogh páter előadását: „Mit láttam Moszkvában?” A fegyverszüneti tárgyalások idején szerzett tapasztalatairól, élményeiről. Nagyszámú a hallgatóság, de az előadás felszínese.

Március 5. Hétfő. Erdei a délelőtti órákban fogad. Sötétkéék öltöny van rajta, de olyan tükörfényes, hogy akár megláthatom magam benne. Igen barátságos. Hallott már rólam, de hát mondjam el, mit is értek ezen: „német represszáliák”?

Őszintén megmondja, eddig nem szerepelt a minisztérium tervében ilyen intézkedés, de igen helyes felvetésnek tartja, felkér, dolgozzam ki a javaslatomat. Rendőrfőtanácsosként felvesz a minisztérium státuszába, de erre csak néhány hét múlva kerülhet sor. Újabb szervezeti intézkedéseket most már csak akkor hajt végre, ha a kormány felkerül Pestre. Itt most még egy széket sem tudna ehhez az egységhez biztosítani, a kormány áttelepítésével egyidejűleg keressem fel a minisztériumban.

Miután ezzel az audiencia is tulajdonképpen véget ért, fesztelenül mondom el, hogy az a megoldás nekem éppen kapóra jön, mert anyámék ezidő szerint még Pesten vannak és az ő hazajövetelüket is elősegítendően megyek most Békéscsábára, ahol néhány napot szándékozom maradni és utazom vissza Pestre, hogy őket Csabára lekísérjem. Ehhez még majd a kitelepítési kormánybiztos engedélyét is

meg kell szereznem. Erdei mosolygott.

– Persze gondolhattam volna, L. Gyöngyösi ajánlotta hozzám, hogy Csabai! De hát ez kitűnő. Egy baráti szívességet kérek.

– Parancsoljon miniszter Úr.

– Hangsúlyozni kívánom, hogy ez egy baráti szívesség és semmit sem változtat az iménti megállapodásunkon. Nekem végtelenül kellemetlen, ami Békéscsabán folyik. Van ott egy Filipinyi nevű rendőrkapitány, aki egyáltalán nem respektálja a központi kormányzat intézkedéseit. Túl balosak a csabai elvtársak. Úgy néz ki, hogy ott egy független tanácsköztársaság akar lenni. Ha Ön ott ügyvéd volt, akkor bizonyára rendelkezik olyan összeköttetésekkel, hogy ezekről az anomáliákról tudomást szerez és elérheti, hogy ezt a Filipinyit leváltsák, elmozdítatják a rendőrség éléről. Persze a legszívesebben venném, ha erre az átmeneti időre Ön venné át a kapitányság vezetését. Ismétlem, ez egyáltalán nem érinti az Ön minisztériumi kinevezését. Azért hangsúlyoztam, hogy baráti szívességet kérek, mert ehhez a jelenlegi szituációban semmiféle hivatalos iratot nem adhatok ki és lehetőség szerint kerülnie is kell annak hangoztatását, hogy erre a belügyminiszter kérte fel. Ez nem lenne tanácsos. Szobek elvtárs, Békés megye főispánja, jó barátságban van ezzel a Filipinyivel, aki meg nem engedhető dolgokat visz végbe. Persze, ha ez Önnek – nyilván az ottani adottságok miatt, amivel számolnia kell – nem sikerülne, nem írhatom az Ön terhére, hanem várom, hogy elfoglalja a helyét a minisztériumban. . .

(Ide kívánczik: Még az 1946-ban megtartott Magyar–Szovjet Társaság első kongresszusán, mint küldött vettem részt és e minőségemben, a többiekkel együtt Rákosi Mátyás is fogadott. Amikor meghallotta, hogy Békéscsaba küldöttje vagyok, komoly szemrehányósokkal illetett: „Mit csinálnak ott maguk, baloldalt frakciók, tanácsköztársaságot?”)

Talán itt fejezhetném be az emlékezéseimet és kedves Olvasómra bízhatnám, hogy miképp is fejeződött be az utam Csabán, átvettem-e a rendőrkapitányság vezetését, vagy megvártam a kormánynak Pestre történő áttelepülését és a Belügyminisztériumban foglaltam el a kijelölt helyemet. . . Rendkívüli idők voltak ezek, nem lehetett előre semmit sem tudni, és így talán nem lesz érdektelen, ha ott folytatom, ahol abbahagytam.

Visszamentem Gyöngyösi Jánoshoz és beszámoltam Erdeivel folytatott beszélgetésünkről. Gyöngyösi rosszallását fejezte ki, hogy Erdei ilyesmire kíván felhasználni.

– Nem vagy te párttag, nem ismered a csabai helyzetet, ha nincs Erdeitől hivatalos megbízatásod erre, szóba sem fognak állni veled.

Kapacitált, hogy másnap újból keressem fel Erdeit és kérjek tőle írásbeli felhatalmazást, különben eleve sikertelen marad az akció. Egyébként megpróbál még itt Debrecenben összehozni Szobek Andrással, aki a hét elején mindig bejön autóval Debrecenbe és akkor majd együtt utazhatok vele Csabára és útközben diplomatikusan szóba hozhatom az Erdeitől hallottakat.

Mielőtt elbúcsúztam volna Gyöngyösitől, még egyszer a deportáltakat hoztam szóba, de változatlanul úgy informált, hogy ezidő szerint ebben a kérdésben még semmit sem lehet tenni.

Erdeit másnap reggel újból felkerestem. Vázoltam előtte a Gyöngyösi aggályait, de álláspontja mellett kitartott.

Most már indulhattam. – Még Gyöngyösinét megkértem, hogy a megvásárolt szép veknimet juttassa el anyám pesti címére.

Szobek mégsem jött be Debrecenbe, így hiába vártam az autójára is. Március 7-én Várad – Csaba között a vasúti forgalom nem volt biztonságos, így Szajol felé indultam el.

19. fejezet

Otthon

Előbb csak pelyhekben szállingózott a hó, majd erősödött. Nagyon vidám társaság utazott velem. Francia hadifoglyok, most térnek vissza hazájukba. Délben érkezünk Szajolba, innen még mindig nem volt menetrendszerű járat Csaba felé. De jön egy tehervonat. Az egyik vagonba én is feltápászkodom.

9 óra után érkezem meg Csabára. Az állomás épülete is teljes sötétségben van, csak később, amikor már az Andrássy út torkolatához érek, gyullad fel néhány percre a villany. Amit láthatok, számomra döbbenetes, minden letarolva. A vasút melletti kis Kakas szálló a földdel egyenlő, a Horthy Miklós út felé az épületek romokban hevernek. A városra ismét sötétség borul. . .

Utam a Haán utcába visz. Oszkár és családja Pestről történt elindulásomat követő nap tervezték visszaköltözésüket Csabára.

Haán utca 8. Valóban, február 14-én Indultak el Pestről és ahhoz képest itt már minden a helyén van, de nekem nincs maradásom, nem is akarnak visszatartani. Sietek az Apponyi utcába. Az 5. szám alatt volt az irodám és egy kis fészek, a lakásunk. De nem tudok bemenni. Nincs is lelkerőm, hogy szembetaláljam magam boldogságunk kis szigetével. Milyen kép fogadhat ott most engem. . . ? Szemben, a 4. szám alatt van anyámék lakása, még kint is a tábla: Dr. Bíró Emil ügyvéd irodája. A lakás zárva.

Az udvarban amolyan házmesteri, udvari szoba–konyhás lakás van. Az öreg Mariska néni lakik itt lányával és a szép kis unokájával. Oda kopogtatok be. Alig ismernek meg.

Nem tudnak semmiről, nem tudták eddig, hogy anyám és Zsuzsi Pesten várják hazajövetelüket. Szinte hihetetlennek tartják beszámolómat. A szobában csinálnak nekem helyet, ők a tágas konyhában hálnak úgyis, mert a szobát kiadták Murányi Jánosnak, aki eddig mázolósegéd volt, de most rendőr és éppen szolgálatban

van.

– Majd megosszák egymás között a szobát, ameddig erre szüksége lesz az ügyvéd úrnak...

Hát így kerültem vissza Békéscsabára 1945. március 7-én.

Másnap kora reggel elindultam. Ismerős arcok. Kollegám, dr. Varga Géza a polgármester helyettese, főjegyző. Nagy örömmel fogad. Stratégiát dolgoz ki a számomra. Másnap van a Nemzeti Bizottság ülése, melyen Szobek, a főispán elnököl. Tagjai a pártok képviselői. Tanácsolja, viziteljek le az egyes tagoknál. Előbb azonban bevisz a polgármesterhez, dr. Lukács Pál volt rendőr tanácsoshoz, aki baloldali érzelmeiről még a Horthy rezsim alatt is ismert volt.

Gézát a Városháza emeleti tornácai között Éva öccséről faggatom. Ki, és mit tud róla?

– Tibor a munkaszolgálatból többedmagával szökött meg, valahol Gyoma körül – ez még októberben volt – az oroszok gyűrűjébe kerültek, hadifogolyként Aradra, majd onnan Ploestiba szállították őket.

– Zsidó, sárga karszalagos munkaszolgálatosokat? Ez RH lehet Géza! Hihetetlenül hangzik... (pedig így volt).

Az is hihetetlennek hangzik, hogy az ügyvédi irodámba, a lakásunkba csak a Lakáshivatal engedélyével költözhetek majd he, mert kiigénylés alatt áll... (?)

Lukács Pali jöttömre felugrik a székéből és átölelve tart, sugárzik az arca, amikor Géza sejteti velem, milyen küldetéssel érkeztem Debrecenből. Talán éppen ő informálta Erdeit? Kemény dió lesz... Elmondják, milyen összetétele van a Nemzeti Bizottságnak. Előbb Kocziha Mihályt keressék fel, ő az MKP-t képviseli a Nemzeti Bizottságban, majd Fock Károlyt, a Polgári Demokrata Párt NB tagját, – mint hangadót – ajánlották a figyelmembe. Mindkettőt még aznap felkerestem és bizalmas beszélgetéseink során egyetértésükről biztosítottak, hogy a Nemzeti Bizottság másnapi ülésén mellettem fognak felszólalni. Másnap – március 10-én, szombaton – a Városháza kultúratanácsnoki helyiségében tartotta szokásos heti ülését a Nemzeti Bizottság, amelyen Békés megye főispánja, Szobek András elnökölt. Rövidesen behívtak, amikor módomban állt elmondani, hogy mint jogász, ügyvédi gyakorlatom folytatása helyett, amennyiben azzal a Nemzeti Bizottság is egyetért, kész vagyok a rendőrkapitányság vezetését ideiglenesen átvenni. (Ebben állapodtunk meg Koczihával és Fockkal is.) Szobek néhány jelentéktelen kérdést

tett fel, majd közölte, hogy a Nemzeti Bizottság zárt ülésben hozza meg határozatát, várjam meg az előszobában a döntésüket. Néhány perc múlva már nyílt is az ajtó. Betessékeltek. Az elnöklő Szobek „tályékoztatta” a Bizottság tagjait, hogy múltbéli, és a felszabadulást követő magatartásom „kifogás alá nem esik” és így a Nemzeti Bizottság tudomásul veszi, hogy ügyvédi gyakorlatomat kívánom változatlanul folytatni Békéscsabán. . . Kocziha és Fock mosolygó tekintetével találkoztam. . . Szobek vagy nem értett meg, vagy – és ez a valószínű – nem akart megérteni. . . Arra fel voltam készülve, hogy Szobek felajánlkozásomat elutasítja, de arra nem, hogy ilyen módon tér ki a határozott válaszára elől.

Erdeinek tett ígéreteimet ezzel a módszerrel nem tekinthettem tárgytalannak, a végére kívántam járni a dolgoknak és ezért elhatároztam, hogy másnap Gyuska Jánost, az MKP városi titkárát is felkeresem, hiszen áldozatot vállalok, ha az ügyvédi irodám megnyitása helyett a demokratizálódó rendőrség helyi vezetésében veszem ki a részem.

Vége erőt vettem magamon és felkerestem az Apponyi u. 5. sz. alatti házban lévő ügyvédi irodámat, lakásunkat. A ház Felsőkörös-parti oldalán, az udvarban Dévald szitás lakott, az ő segítségével nyitottam ki az irodát, lakásomat. Rettegetes volt a látvány: Csak a szekrények, a rekamiék maradtak a helyükön. Persze üresen. Mindent kiraboltak. Éva kosztümjei, ruhaim a ruhafogasokkal együtt eltűntek. Elvitték a rekamiék huzattal bevont párnáit, a belső irodám íróasztalát, elrabolták Éva „Lauberger és Gloss Wien” kereszthúros fekete zongoráját is. És ez bőszített fel leginkább. A könyvvállvány könyvek nélkül, levelek, fényképeink a szőnyegeinktől megfosztott padlókon heverték szanaszét. . . Pedig Csabán a Horthy uralmat nem váltotta fel Szalasiék banditizmusa. Mi lett volna itt akkor? Hiszen tudhatták, hogy engem nem deportáltak, hanem „közérdekű munkaszolgálaton” vagyok, tehát visszatérhetek Békéscsabára. . . Mindezt bejelentettem Kocziha Jánosnál, a lakáshivatal vezetőjénél, aki kilátásba helyezte a segítségét, talán valamit vissza tudok szerezni.

Egy címről tudtam, egy régi kliensemnél valamit Éva megőrzésre elhelyezett. Garai Pál kőművesmester az utolsó darabig mindent hiánytalanul visszaadott. Az ilyesmi ritkaságszámba ment abban az időben.

Este összeismerkedtem lakótársammal, Murányi János rendőrrel. Elmondta, hogy tulajdonképpen társadalmi munkában önkéntes rendőr, mert a fizetése csak papíron létezik, azon a piacon alig lehet már valamit is vásárolni, ezért most leginkább természetben kapják illetményeiket. A lakásban látottakra azt mondta, hogy az csak Csaba felszabadulása előtt, a németek idején történhetett, látta is, amikor innen is, onnan is hurcolták el, ami elmozdítható volt. A vasút melletti laktanyában összehordtak már sok mindent, talán ott megtalálom Éva zongoráját is. . .

Másnap, vasárnap, a volt Úri Kaszinóban felkerestem a Magyar Kommunista Part városi szervezetét, – ahol később sokszor megfordultam – hogy a városi titkárral, Gyuska Jánossal megismerkedhessem. Partizán volt. Már tudott visszaérkezésemről. Alig váltottunk néhány szót, máris azzal fogadott, hogy ellenem bejelentés érkezett, mely szerint a munkaszolgálatom alatt, mások rovására használtam ki a századparancsnoknál élvezett előnyös helyzetemet! Képtelen vádaskodás. Honnan ered ez? Ki követte el? Szembe kívánok nézni azzal az aljas gazemberrel! Csak nem arra alapítja, hogy milyen módon szöktem meg a keretlegénnyel, a békési kubikkal? Dehát itt vannak a velem egy századbeli Lerner testvérek, akik közül a legidősebb – úgy tudom – a politikai rendőrség helyettes vezetője, talán a legautentikusabb ebben az időben annak tisztázására, hogy akit kikötöttek és bezártak Hajdúhadházán, nem lehetett valami előnyös helyzetben. . . Dicséretére váljon, Gyuska elvtárs nem vette készpénznek a bejelentést. Sejtettem is, honnan fúj a szél. . . 8–10 nap alatt kivizsgálja az ügyet és akkor nem lesz akadálya annak, hogy komoly megbízatást adjon számomra. Kellemetlen szájizzal jöttem el, de este már nevetve meséltem el ezt is krónikámmal együtt a vendégszerető Sípos házaspárnak, egy békebeli vacsora mellett.

Igen, dr. Sípos István, akinek a helyébe léptem a századnál, mint orvos – már október végén otthon volt, folytathatta praxisát és felesége, az önfeláldozó Nóra, aki még Erdélybe, Gödemesterházára is követte férjét, nagy részvétellel igyekezett gondjaimon segíteni. Őt nem érinthették a fasiszta rendelkezések. Olasz grófnő volt. Évát hívta Gödemesterházára és megmentése érdekében Aradra, Romániába akart vele átszökni. . . Még egy napom volt Csabán, ezt lakásügyem elintézésére szántam. Ígéretet is kaptam, hogy néhány napon belül sor kerül annak elintézésére. Készülődtem a másnapi elutazásomra, hatalmas katonai hátizsákot minden jóval megraktam, hogy Pesten néhány napra elegendő élelmünk legyen.

Az utolsó estét Gáti Emiléknél töltöttem. Emil ugyancsak a megyei politikai rendőrségen szolgál. Őrnagy. Most intenzíven a büntetőjog anyagi és alaki kérdései foglalkoztatják.

20. fejezet

Ismét Pesten

Március 13-án, kedden délben, újból a csabai állomáson vagyok. Most már mint gyakorlott utas, nyomban felkeresem az állomásparancsnokságot ahol az eddigiekhez képest a legnagyobb megtiszteltetés ér, a szovjet állomásparancsnok személyesen ültet fel a kijelölt tiszti kocsiba. A fülkében szovjet tisztok, altisztek. Az állomásparancsnok néhány szóval rájuk bíz. Nagyon barátságosak, megindult a „beszélgetés” közöttünk. Az egyik nevét – a későbbiek során – feljegyeztem: Elhem JenkIef. Vele és a társával az úticélunk csak Szajolig azonos, a vonat is csak addig megy. Pestre nagyon kíváncsiak, még eddig nem jártak ott. Elkérik a Pesti címemet, miután vállalkozom arra, hogy majd kalauzolom őket. A vonat a csabai állomásról azonban csak éjjel Indult el, akkorra már aludt a társaság, mire felébredtek: Pusztapó. Rövidesen Szajolban vagyunk, elbúcsúznak egymástól: „Daszvidánya!” Szajoltól csak Szolnokig megy a szerelvény, ez alatt egy kozák őrnagy az útitársam. Szolnoktól már csak tehervonat indul, erre az utolsó percben szálllok fel, egy fékbódéban helyezkedem el. A vonat délben Kispesten megáll, tovább nem is megy. Innen a Vörösmarty utcáig ezzel a nagy cuccal bizony nehéz lesz bejutnom. Már arra nem is emlékszem vissza, hogyan és mi módon, de szereztem valahonnan egy kis kézikocsit, arra tettem a hátizsákot és Kőbányán keresztül délután 5 óra tájban érkeztem meg a Vörösmarty utcába. Sajnos mindannyiukat legyengült, rossz állapotban találtam. Anyám és húgom, Zsuzsi is beteg. Nagyanyám nehezen szánja rá magát az útra, haza Csabára. Minden igyekezetemmel azon vagyok, hogy mielőbb otthon lehessenek. Én magam is betegnek érzem magam. Hiába, sok volt ez mindannyiunknak. . .

Az egyhónapos távollétem alatt bámulatos az előrehaladás. Megindult a romeltakarítás, üvegtáblákkal járnak az emberek, itt-ott egy-egy üzlethelyiséget úgy, ahogy sebtiben rendbe hoztak és a kapuk alatt is folyik az árusítás. Falragaszok

a tudnivalókról... Vas Zoltán és felesége, Vadas Sára nevétől hangos a város. Ők Moszkvából érkeztek vissza. Vas Zoltánnak köszönhető, hogy az országtól néhány hétre elszakított főváros az ostrom után nem halt éhen. Vadas Sára nevéhez pedig ezekben a napokban a fontos egészségügyi szolgálat fűződik. Megindult az élet...

Eközben Szálasiék a dunántúli, határmenti városokból még mindig azt hirdetik: „1945 a miénk!” „Meggyőződése – mondja a „nemzetvezető” – az 1945-ös esztendő fordulatot jelent a Duna medencében is.” Hát ez a jóslata bevált, hiszen március 15-én megjelent az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete, amelynek alapján a kisémmizett szegény parasztok álma beteljesült, hozzákezdtek a földosztáshoz, mindenekelőtt a latifundiumokat, az uradalmakat vették birtokukba.

Visszaérkezésemet követő napon újból jelentkeztem a követségen. Jelentést tettem a hivatal vezetőinek, Vonruss és Zürcher uraknak. Februári és márciusi „fizetésem” címén 1600 pengőt vettem fel. Anyámmal együtt felkerestem a Varosháza IX. Ügyosztályát. Ez volt a Kitelepítési Kormánybiztos Hivatala és az akkori előírásoknak megfelelően a főváros „tehermentesítése” érdekében kértem magam és családom hazatelepülésének a biztosítását. Dr. Falk Leó járásbíró volt a hivatal vezetője, aki néhány napos türelmet kért, miután – mutatta – rengeteg akta halmozódott fel néhány hét alatt. A menekültek, most már mint hazatelepülendők, megrohmozták a hivatalt, melynek elsőrendű feladata, hogy a MÁV útján a szükségesnek mutatkozó irányvonalokról gondoskodják.

Tavaszi első napja, milyen csodálatos nap volt ez az életünkben, Évám születésnapja. Az Apassionátával ünnepeltük ezt a napot. Gondolatainak szépsége, bensősége és kifejező ereje, a harmóniák és ritmusok gazdagsága árasztotta el szívünket. A kedvenc zenedarabunk volt és én odaadással hallgattam játékát. Hol van most Éva és hol vannak a társai? Bacher Joli „néni”, az első tanárnője és anyai barátnője biztonságosabbnak vélte a Légrády Károly utcai lakásánál a Szemere és Klotild utca saroképületének az óvóhelyét. A karácsonyt egyik otthagyó tanítványának a családjával töltötte. A karácsonyfa kis gyertyáit azonban elfújta az a légibomba, mely leszakította az ötemeletes házat a pincéig. Többet nem láthattuk azt az aranyszívű Jolikát... Faragó György az utolsó tanára sincs meg, Szegedi Ernő még akkor nem került elő a Zeneakadémián, Zoltán Magdát hiába várta vissza az édesapja.

A Teréz körúton felkerestem Langer Klári fotóművészt és a barátnőjét, Spitz Marát. Éva hosszú ideig itt lakott náluk, amikor az érettségije után felkerült Pestre és én minden alkalmat felhasználtam, hogy Csabáról feljöhessek és együtt lehessünk ebben a meghitt környezetben...

Családtagjaim rossz egészségi állapota sürgőssé tette visszaindulásunkat Csa-

bára. Ismételten kértem Falk doktort, hogy kitelepítésünket soron kívül intézze el. Egy ilyen alkalommal találkoztam ott régi cserkészársammal, Kucsera Györggyel is, aki fiatal feleségével, pár hónapos kis gyermekével ugyancsak haza, Csabára igyekezett.

Felajánlottam a segítségemet Falknak, aki ezt örömmel elfogadta és egy napot a Kitelepítési Kormánybiztosságon dolgoztam, hogy Kucseráéknak és nekünk közös vagonot szerezve, mielőbb hazamehessünk. Falk állta a szavát. Két nap múlva már indulhatunk a Nyugati pályaudvarról, kezünkben a kitelepítési engedély a számozott tehervagonnal. Kucsera Gyuróval megbeszéltem a részleteket, neki lesz egy kézikocsija is, értünk jön ezzel, és arra pakolva megyünk a közelben lévő pályaudvarra. Még a következő nap vasárnap Pesten, és március 26-án, hétfőn, indulunk végre Csabár.

Vasárnap hideg időre ébredtünk. Metsző szél fújt. Fáztunk. Elfogyott a tüzelő, újból lementünk ketten anyámmal a sínek közé, hulladékfát gyűjtögetni. Nagyjából össze is pakoltuk a kevés holminkat

21. fejezet

Szovjet katona útitársaim látogatása

Már beesteledett, amikor az ajtónkon kopogtattak. Két orosz katona. Alig ismerem meg őket. A két őrmester, Elhem Jenkief és a társa, akikkel a minap Csabától Szajolig utaztam, és akiknek ígéretet tettem, hogy Pesten elkalauzolom őket. Elmondták, hogy Kispesten kellene az illetékes parancsnokságukon jelentkezniök és az éjszakát a kijelölt átmeneti szállásukon tölteni, másnap pedig tovább kell utazniok a Dunántúlra, az egységükhöz, ahol még harcok folynak. De hát szeretnének előbb valamit Pestből, Magyarország fővárosából is látni. Hol folytak a harcok, mi maradt meg az ostromlott városból? Mutassam meg nekik. A nagyobb nyomték kedvéért zsákjuktól kisebb vászonzacskókat halásztak elő. Kincseket tettek le a konyhaasztalra, lisztet, cukrot, – úgy számítottak, hogy majd nálunk vacsorát és éjjeli szállást is kaphatnak. A vacsora nem volt gond, hiszen anyám a magunk számára is épp főzni készült, de az alvást nem tudtuk számukra megoldani, de én csak biztattam őket, hogy majd erre is sor kerül. Meg kellett értetnem velük, hogy bizony az utolsó percben érkeztek, mert nekünk másnap reggel el kell utaznunk Pestről és így csak arra vállalkozhatom, hogy most ezekben az alkonyati órákban indulhatunk el egy rövidke „városnézésre” és mire visszaérkezünk, majd várja őket is a meleg vacsora, utána pedig még el kell kísérenem őket, hogy az éjszakai szállásuk is biztosítva legyen. Így hát mindjárt indulnunk is kell. Megértettek.

A Podmaniczky – Alkotmány utcán mentünk végig. Csüggesztő a kép, mindenütt az ostromverte házak, leszakadt emeletek. . . Elértük a Parlamentet, az Országház téren a Személynök utca felől látszott járhatónak az út a Dunapartig, de csak nehezen tudunk átugrálni a romokon, a hatalmas kőkövökön, amíg megközelíthettük a partot. Megdöbbenve nézték a felrobbantott hidakat, a kétszer is elpusztított Margit hidat, ahogy a szigeti bejárónál felpúposodott, a leszaggatott, Dunába lőtt Lanchidat, a romba dőlt Várat. . . A nap valahol már a Hármashatárhe-

gyen túl járt, megtört sugaraival bágyadtan borította be a folyót, mely néhány hete még a nyilasok rémtetteitől volt véres... Útitársaim megértették mi történt itt... .

Vacsora után elkísértem őket a Vörösmarty utcával szomszédos Izabella utcába, nagybátyámékhoz. Szívesen, készségesen álltak rendelkezésre. Előkerül egy összecukható vaságy, a másik szobából egy sezlon, ott tölthetik az éjszakát. Így együtt még visszamentünk a Vörösmarty utcába vacsorázni és a felszerelésükért. Onnan majd ketten visszatalálnak a szomszédos utcába. Előttünk egy fekete macska szaladt át az úttesten, Jenkief rossz ómennek tartotta, én meg csak nevettem rajta. Elköszöntek. Mi négyen rövidesen lefeküdtünk, elaludtunk

Jóval éjfél után nagy ordítózásra ébredtünk. Az udvar felőli folyosóról dörömbölnek az ablakomon. „Nyissa ki azonnal!” „Tolvajok, rablók!” Valami fatális tévedésről lehet szó – gondolom – és kiszólok nekik, hogy eltévesztették az ablakot, hagyjanak bennünket aludni, reggel utaznunk kell. Mindez azonban nem használt, tovább dörömböltek. Ki kellett nyitnom az ajtót. A házparancsnok Faludi Oszkár mérnök és a házfelügyelő álltak előttem. Faludi magából kikelve kiabált, adjam ki az elrablott ezüstjeit, ezüst gyertyatartóit, porcelánjait, stb.

– Az este még leltár szerint egy gyékénykosárban hiánytalanul minden megvolt és most nyoma veszett. Azokat csak azok az orosz katonák rabolhatták el, akiknek megmutatta, hogy hol vannak elrejtve, ezért jártak itt kétszer, háromszor is... .

És a házmester mindehhez asszisztált, ő látta, hogy nálam voltak és egy percig sem voltak egyedül. Szent meggyőződésük volt, hogy jó nyomon vannak, hiszen itt minden ellenem szól, reggel le akarok lépni a szajréval, na majd elbánnak velem. Engem egyedül az izgatott, ha most elkezdődik egy cirkusz, nem tudok a reggelre beütemezett, nagynehezen megszerzett vagonnal a családommal elutazni... .

Hajnalodott, amikor újból kopogtattak és érces hangon bebocsátást kértek. Faludi patrújt hozott a nyakamra. Széles vörös karszalagos zöldsipkás Szovjet katoná volt. Mögötte Paludí és a házmester. Látom, alaposan szétneznak a kis lakásban, a katoná az utazásra már elkészített csomagokba is beletúr. „Davaj-davaj” – mondja és arra ösztökél, hogy gyorsan öltözzem fel. Anyám és a húgom megrémülten néznek rám, alig tudom őket nyugtatni: „csak készüljete az útra, nem sokára itt leszek”. Persze alig tudom magam türtőztetni, meg is mondom Faludinak a „véleményem”. A patrúj és Faludi társaságában a Nagykörút felé indulunk és és hamarosan célhoz is érünk, a Britannia Szállóhoz. Ez amolyan katonai városparancsnokság. A Szondy utcai oldalon (a söröző felett) egy nagy teremben az egyik asztalhoz vezetnek. Tolmács segítségével kezdetét veszi a kihallgatásom.

Egyáltalán nem tetszik a kihallgatást vezető tisztnek, hogy szovjet katonáknak privát szállást nyújtottam éjszakára.

– Bizonyára meg sem tudja mondani, hogy hol helyezte el őket – mondja.

– Dehogyanem: Izabella utca 43., földszint 1.

– Már egymagában, hogy nem jelentkeztek az Illetékes parancsnokságukon, az is súlyos függelemsértés és gyanússá teszi őket – magyarázza nekem a tolmács-, de ha a megadott cím való, akkor magának nem lehet baja, de velük lesz elszámolni való.

Máris intézkedik a tiszt, két zöldsapkás a tolmáccsal együtt kíséren el engem a megadott címre és ha valóban ott tanyáznak a gyanúsítottak, állítsák velem együtt elő őket. De amíg elindulunk a Britanniából, várnom kell. Kínosan múlnak a percek, talán egy óra is beletelt, míg végre elindulhatunk.

A vonat tíz órakor indul! Miképp tudom addig ezeket lerázni? Sietős léptekkel megyek a patrújjal az Izabella utcába. A lakásban egyedül nagynénémet, Éva nénit találok. Ijedten néz rám a szuronyos szovjet katonák láttán. Megpróbálok a szituációt megmagyarázni.

– Na szép kis vendégeket hoztál a nyakamra, akiket rablással gyanúsítanak.

– Hová lettek?

– Ibolykától (fiatalasszony unokahúgom) reggel azt kérte az egyik, hogy legyen a segítségére, feleségének egy retikült szeretne venni és hát ők itt nem ismerik ki magukat, kísérje el őket. A patrújt megnyugtatja a látvány: ott hagyták teljes felszerelésüket. De a következő percben már mindent felforgatnak, még a vendéglátók ágyait sem kímélik, azokat is szétdúlják, a szekrényekből mindent kidobálnak, percek alatt a lakás szétdobált szalmakazalhoz lesz hasonló. A kincstári zsákok tartalmát egyenként vizsgálják meg. Persze azokból sem kerül elő semmi sem. Miután hallják, hogy csak jövetelünk előtt néhány perccel távoztak, maguk állapítják meg, hogy dél lesz mire visszaérkezhetnek. A patrúj parancsnoka intézkedik. Feltűzött szuronyú társa visszamarad. A házlaknak nem szabad erről a „vendég” katonákat visszaérkezésükkor tájékoztatniok. Mi pedig visszamegyünk a parancsnokságra. Már-már feladtam a reményt, ha vissza is visznek, nem utazhatom el. Igaza volt Jenkiefnek, amikor az a fekete macska tegnap éjjel

átszaladt előttünk az úttesten. . . És Jenkief meg a társa mindezekig semmit sem tudnak minderről! A patrúj parancsnoka jelentést tesz a tisztnek, aki mintha egy kissé megkönnyebbülve venné tudomásul azt, és felém fordulva közli, hogy este 7 órakor kell itt újból megjelennem, akkor hallgatja ki a delikvensüket. Egy cédulát kaptam, annak felmutatása mellett távozhattam a Britanniából. . .

Rohantam, a Vörösmarty utcáig meg sem álltam. Kucsera Gyuró kitett magáért. Már egyedül le is hordta a málhákat a kis kocsira, fel sem kellett mennem a lakásba, minden indulásra készen volt. Együtt toltuk ki a kis kocsit a Podmaniczky utcára és valahol a 62-es postahivatal oldalán jutottunk be a pályaudvarra. Az egyik külső vágányon állt a teherkocsikból álló szerelvény, megtaláltuk a számozott vagonunkat. Ott volt már Gyuró felesége, az ugyancsak csabai, szép Gurzó Mici, aki magát egyáltalán nem zavartatva, szoptatta a kicsijét. . . Nagyanyámnak, anyámnak a vagon egyik végében a kofferokból Gyuróval az adott lehetőségekhez képest kényelmes helyet alakítottunk ki. Miután Gyurónak sebtiben elmeséltem az éjszakai krimet, engem is a vagon háttérébe taszított, mert az a Faludi képes még innen is a patrújjal leráncigáltatni.

Anyámék, amikor a vonat tíz órakor a Nyugatiból kidöcögött, örömben sírtak, hogy ezt megérhették, hiszen ők úgy jöttek el Csabáról, hogy többé – mint az Auschwitzban maradt sorstársaik – nem kerülnek haza. . . Kishúgom, Zsuzsi is nagyon szomorúan kereste a helyét a vagonban, hiszen Péter nem kísérhette ki a vonathoz. Súlyos betegen feküdt szülei lakásán. Vigasztaltam, hogy majd hamarosan felépül, lejön Csabára és most már majd mi is jól tarthatjuk őt, hiszen Zsuzsi vigyáz majd rá, jól kipihenheti magát. De Zsuzsi gondolatai messze jártak, alig hallgatott vigasztaló szavaimra. Péter valóban súlyos beteg. A sok nélkülözés, az állandó izgalmak életveszélyes helyzetekben, a felelősségérzet hozzátartozóinak az életéért kikezdte fiatal szervezetét, agyhártyagyulladásal feküdt odahaza, édesanyja gondos ápolása mellett. . .

Csak júniusban, amikor újból Pesten jártam, derült fény a Vörösmarty utcai „krimire”. A Vörösmarty u. 60. sz. házzal szemközti házban ukránok ütöttek fel maguknak szállást. Ezek valami módon tudomást szereztek arról, hogy a II. emelet egyik lakójánál, Faludi mérnöknél, töméntelen ezüstnemű van egy ruháskosárban. Kapuzárás után nesztelenül kinyitották a kapu feletti üvegablakot, egymás segítségével így másztak ki a bezárt kapun. A Vörösmarty u. 60. sz. ház bezárt kapuját sem kellett kinyitniuk, mert már előre – még a kapuzárás előtt – hasonló módon kinyitották a kapu felső részét és ide is azonos technikával jutottak be a kapun, anélkül, hogy az egyik házmestert is, a ház csendjét, megzavarták volna. Nyomtalanul távoztak.

Csak a bravúros nyomozás derítette fel a valódi tetteseket. Jenkief és társa

szabadult a kelepceből.

22. fejezet

Hazatelepülés

Bandukolt, döcögött velünk a vonat. Az átélt izgalmaktól mindannyian kimerültek voltunk. Egy szál gyertya világa mellett bóbiskoltunk, el-elaludtunk. A reggel Törökszentmiklóson ért bennünket. Harci alakulatok foglalták el a pályát. Csak délben indult a vonat tovább, Szajol irányába.

Este végre megérkeztünk a csabai állomásra.

Kucsera Gyuróékat kocsni várta, mi is erre pakoltunk fel. A családom Szamekékhoz tart, én ismét Mariska néniéknél töltöm az éjszakát.

Másnap a Lakáshivatalban megtudom, hogy miután néhai mostohaapám, dr. Bíró emil ügyvédi irodahelyiségében kívánom az ügyvédi irodámat megnyitni, mely édesanyám lakásához tartozott, és így vele közös háztartásban fogok élni (?), nincs szükségem a saját lakásomra (?), mely egyben az ügyvédi irodám is volt. Így azt az árvaszéki elnök lányának – aki időközben férjhez ment – az igénylésére kiutalták! Nagyon megdöbbenett ez a döntés, hiszen mindössze másfél utcai szobánk volt, amelyből az egyik egyúttal a belső dolgozószobám volt és az udvarra nyíló előszoba volt a tulajdonképpeni irodahelyiségem. Ebbe a kis fészekbe vártam vissza a deportálásából a feleségemet is és a t. Lakáshivatal máris kész dolgok elé állít? Kocziha János a lakáshivatal vezetője érdeklődik, kívánok-e az ügyben formális tárgyalást? Természetesen.

Nincs meg az írógépem, így egyelőre kézzel kell írnom a beadványokat, leveleket. Sietnem kell a lakás, az iroda kitakarításával, mert máris jelentkeznek ügyfelek. Mindent magamnak kell csinálnom, a rendbehozatalt, a felleltározást, az ügyfelek fogadását. . . Közben Éva zongorája után is kutatok.

A szegedi Ügyvédi Kamaránál jelentem visszaérkezésem, benyújtom az Igazolási Bizottsághoz kérelmemet, telefonálok Gyuska elvtársnak: megérkeztem. Hosszas beszélgetést folytatok Éva kommunista barátjával, Spitz Jóskával a pártba

való belépési szándékomról. . .

Bejutok az Andrássy út 9. sz. ház emeletére, Éva szülei lakásába, ahonnan négy évvel ezelőtt indultunk el ketten, tele életörömmel, szép tervekkel. . . És most üresen tátonganak a szobák. Megragadnak az emlékek. . . Milyen boldogok voltunk itt! Csak most érzem igazán, mennyire szerettem őket. A mindkettőnket annyira féltő, drága Anyut! Milyen jószívű teremtés volt és Imre, akinek, ha módjában állt, minden akadályt elgördített az utunkból. Lilike, aki mindig boldog mosolyával fogadott és Tibi, aki barátai előtt „büszkélkedett” ügyvéd sógorával. . . Mindannyian hiányoztak. . .

Március 31-én a csabai „Népújság”-ban hirdetést adtam fel, „Ki tud róla?”, Tibort keresttem.

Néhány nap múlva Gyuska elvtárs hívatott. Úgy látszott teljes elégtételt kíván adni, mert rövid beszélgetés után arra utasít, jelenjek meg a politikai rendőrségen és ott rá hivatkozással vegyem át annak vezetését Balla Alajos elvtárstól, akit erről ő mar értesített. De legnagyobb csodálkozásomra Balla megdöbbenve néz rám, ő semmiről sem tud! Na, ennyi elég ebből!

Most már formálisan is meg kell nyitnom az irodámat, hiszen anyámról, húgomról is gondoskodnom kell, nem várhatok tovább. Éppen kapóra jön Emil bátyám volt irodakisasszonya, Zsíros Margitka, aki időközben Mezőberényben férjhez ment és most onnan hozta el az általa megőrzött „Remington Noiseless”-t, így van már írógép is, üzenek az írógép karbantartó Tóth Sándor műszerésznek, aki azt mindjárt rendbe is hozza.

– Bizonyára tudna nekem egy gépírónőt is szerezni?

– Hogyne – mondja – van egy kis rokonom, még ugyan kezdő, de Tardos Dezső ügyvéd úrnak volt az „elmenetele” előtt a kisasszonya, nem tudom, megfelelne-e?

– Hát ha a Dezső bácsi kisasszonya volt, akkor ki sem kell próbálnom, látatlanban is fel van véve.

Igen, hiszen dr. Tardos Dezsőnek a Ferencz József téri emeletes házában nemcsak Békéscsabán, de talán az egész megyében is elismerten a legjobb ügyvédi irodája volt. Ő maga valamelyik szabadkőműves páholy tagja. A Kereskedelmi Csarnok elnöke. A Rosenthal malom, az Exelcior Kötöttárugyár, a Békéscsabai Takarékpénztár, stb. ügyésze. Az 1919-es direktórium tagjának - a jogászörökben hallatlan népszerűségnek örvendő – dr. Domokos Józsefnek volt a principálisa – Achim L. András tündöklése idején. Egyébként Tardos Dezső nagybátyja volt a

velem munkaszolgálaton lévő dr. Ellmann (Somogyi) Bandi kollegámnak, akiről akkor még nem tudtuk, hogy a századdal Németországba került, ahol a Hitlerjugendek géppisztolysorozatot adtak le az összeterejt munkaszolgálatos bajtársaimra, de Bandi hamarabb vágódott a földre és így a lövések szerencsére elkerülték és hazajött.

Ezzel a szomorú, tragikus kitéréssel egy kissé előreszaladtam a történetek leírásában, pedig ez a nap igen emlékezetes marad mindannyiunk számára. Ezen a napon a szovjet csapatok kiverték az utolsó német katonát is az országból, a határmenti kis községből, ezen a napon szabadult fel: Nemesmedves!

Tavaszi fényben tündöklött a város, április negyedikén. . .

Két nap múlva egy gesztenyebarna kislány jelentkezett félénken az irodámban, copfjaiban kis piros maslik virítottak. Ő volt Dezső bácsi utolsó irdakisasszonya. Elcsukló hangon számolt be Dezső bácsi és az irodájának utolsó napjairól. Szlancsik Dóra, édesapja a Deutsch féle Exelcior Kötöttárugyár karbantartó asztalosa volt.

A fixfizetés helyett, a pengő rohamos romlására is tekintettel, új gyakorlatot kívántam meghonosítani, százalékos fizetést ajánlottam, emlékezetem szerint mindennemű jövedelmeknek húsz százalékat. Ezen bizony nagyon elcsodálkoztam.

– Ezt még meg kell otthon is beszélni – mondta – és ne tessék engem Dórának hívni, otthon is csak Dódi vagyok. . .

Emil bátyám irodagondnokától, dr. Saller Ferenc ügyvédtől néhány ügyiratot vettem át, az iratszekrényével együtt. Berendezkedtünk.

Bennem egyre jobban elhalványul a debreceni beszélgetésem Erdeivel. Szálingóztak a kliensek. Aki az ügyvédi gyakorlatot nem pusztán kenyérkereseti lehetőségnek, hanem élethivatásának tartja, nem egykönnyen tud erről a szerelméről lemondani. De élni, megélni is kellett. . .

Április 9-én, egy hagyatéki ügyben folyt be az első keresetem: 100 pengő. De ezen a napon tíz skatulya gyufa ára már 45 pengő volt!

Az első klienseim: Dr. Remenár Elek, a kórház igazgatója; Einhorn vaskereskedő; egy Braun nevű fiatalember; Kergyik János rendőr és a szombatos Polgár Margit varrónő. A következő nap még többen jönnek. Közöttük van egykori gimnáziumi tanárom: dr. Czinkótszky Jenő.

23. fejezet

Mártírjaink

Ekkoriban érkezett haza Csabára az első, századbeli olyan bajtársam, aki már Németországot is megjárta. Forschner (Fazekas) István Deutschschützből jött vissza, ő hozta a gyászos hírt, hogy a század jelentős részét agyonlőtték. . .

Ott pusztult el a nagyszalontai kollégám, dr. Ellmann József, a pesti fiatalok közül Komlós Vilmos színésznek a fia, Jancsi, Kürschner Gabi, Lisszauer Pali, Propper Laci, a már korábban is említett debreceni Werner Emil és a medikus Blum Pubi, a két Blayer fivér, Havas Poca, a gyomai Kner unoka, Haiman Feri, a gyulai Gáli Ákos, a sarkadi Sárkány László és sokan mások. . .

Hiába vártuk vissza a csabai kollégáim közül a szomszéd házban (valamikor Kerényi Soma ügyvéd háza volt) lakó kedves barátomat dr. Fischer Ferencet, akinek munkaszolgálatra történt bevonulásomig irodagondnoka voltam, de alig volt valami hírünk felőle. 1942. óta nyoma veszett. A gerinces, becsületes ügyvéd mintaképe. Dr. Erdélyi György a harcos kommunista védő, talán Fischer Ferivel együtt valahol a keleti fronton aknaszedés közben esett el. Osztálytársamat, egyetemi évfolyamtársamat, a mindig eminens dr. Brüller Endrét, diákkori nagy szerelme, felesége, a mindig mosolygós Guttmann Csibi, – aki Auschwitzet is megjárta – hiába várta. Havas László (Szeged), aki csak nemrégén nősült meg és aki büszke volt arra, hogy édesapja az első világháborúban, mint az ezred kürtöse hősi halált halt, ő maga pedig ügyvédként telve volt optimizmussal, ismeretlen helyen nyugszik. A felejthetetlen kollega, a mindenben oly nagyon precíz dr. Weisz István (a medika Vajda Lili férje) is munkaszolgálatos hősi halottunk.

Dr. Bosnyák Árpád, dr. Fárber Viktor, dr. Fenyvesi Károly, dr. Herzog Henrik, dr. Károlyi Ernő, dr. Kemény Dezső, dr. Lusztig Géza, dr. Prónni Ernő, dr. Schwartz Gyula mártírjaink, deportált kollégáim Auschwitzból nem tértek vissza.

Nevük hadd álljon itt emlékezetül.

Jó hírünk volt Tardos Dezsőről, aki lányával, Olgával, valami különös szerencséivel, nem az auschwitzi haláltáborba, hanem Graz közelében, egy gázgyárba került munkára. Velük volt Olga férje is, aki még 1943-ban a századunkban volt. Mindhárman felszabadultak. Útban hazafelé azonban egy légitámadás áldozata lett apa és lánya, egyedül csak Sándor Laci, a fiatal férj menekült meg. Tardos mind a két gyermekét nagyon szerette, de talán mégis Olga volt a kedvence. Ő volt az „apja lánya”. Ő örökölte apja eszét, temperamentumát. Olgával kölcsönösen megértették egymást. A deportáltak közül ez volt az első lesújtó hír, melyet szemtanútól tudtunk meg. Olga anyjáról később sem érkezett hír, szelektálták. . . talán Dezső bácsi első házasságbeli lányával, Katóval, Frenkel Lászlónéval együtt. Tardosék csodálatos harmóniában éltek, mindig jókedvűen, Dezső bácsi szabad idejét – a kártya mellett – kizárólag családjának szentelte. A bírói és ügyvédi kar tisztelettel övezte. Kollegiális magatartásáért példaképünk volt.

24. fejezet

Akik megfeledkeztek a morálról

Példaképünk hatása azonban nem bizonyult elég erősnek ahhoz, hogy néhány kollegánkat a viharos időkben morális magatartásra készítse. Így Gönczy Miklós, aki Békéscsabán, éveken át eleinte, mint ügyvédjelölt, később, mint ügyvéd, dr. Holländer Lipót ügyvédi irodáját vezette és kötelességén túlmenően, a család életében is részt vett. A zsidó lányos házakban, az akkoriban szokásos zsúrokon hangadó volt. A kritikus időben már ő volt a város ügyésze

Csak a hazaérkezésemet követő napokban tudtam meg, hogy dr. Szamek Oszkár unokáját – az ostrom alatt is még karonülő Jánoskát (akinek az apját, dr. Révész Gyula orvost, feljelentés folytán a csabai kórházból emeltek ki és vittek el 1942-ben munkaszolgálatosként a keleti frontra, ahonnan többé vissza sem tért), a mindenkin segíteni akaró nagyszerű asszony, Nóra, hogy a közeledő deportálás elől mentse, adoptálni kívánta. Be is nyújtották az erre vonatkozó kérelmet és anyakönyvi kivonatokat az Árvaszékhez. Így került az ügyirat Gönczy elé. Gönczy az ügyészhelyettesként ott működő dr. Nyirő (Czibesz) Alfonz előtt kifakadt: „Mi jut eszükbe ezeknek a Szamekéknak? Csak nem gondolják, hogy egy zsidó fattyút keresztény családba hagyok hivatalos segédlet mellett becsempészni?” Nyirő tájékoztatta erről Szamekékat és amikor Nóra és Szamekné az utcán összetalálkozott Gönczyvel és emiatt kérdőre vonták, azt felelte, hogy ő a másik Szamek doktorra (dr. Szamek Lajos nőorvos) és annak családjára gondolt!

– Micsoda szemtelenség – mondta erre Nóra – hát magának nem mindegy, hogy melyik Szamek doktor, ha egy gyermeknek segíteni kell és lehet?

Gönczy, kegyelmet és méltányosságot nem ismerő ellenségként utasította vissza a kérelmet.

De közvetlen tapasztalataim is voltak kollegáimmal kapcsolatban: 1943-ban, Nagyváradon jártamban két csabai ügyvéd tűnt fel. Dr. Dobay Kálmán és dr. Knyihár Ervin, és az alig számottevő nyilaskeresztes párt tagjaiként buzgólkodtak. Igyekeztek a zsidótörvények rendelkezéseivel sújtott kartársakat megfélemlíteni. Ez sikerre is vezetett, mert ezek egyikétől átvették az irodáját és megnyitották közös ügyvédi irodájukat. Knyihár előzetesen a Szociáldemokrata Párt tagja volt. . .

A nálam jóval fiatalabb Molnár Kálmán ugyancsak, mint a MÜNE tagja, az elsők között volt, aki a járásbíróság felé vezető szűk kis Apponyi utcában (az ott lévő 4–5 ügyvédi iroda miatt ezt a kis utcácskát „Csalóköznek” csúfoltak) velem szembe kerülve, tüntetőleg átment az utca túloldalára, hogy ne kelljen engem köszönteni. Később már át sem kellett mennie. . .

A két „hivatásrend”, a MONE és a fentebb említett MÜNE „kimagasló” érdemeket szerzett, vitathatatlan, hogy ezek tagjai közül kerültek ki a spiclik és a besúgók, ezek szállították a zsidó származású orvosokat és ügyvédeket azokba a munkaszolgálatos századokba, ahol utóbb a „keret” gondoskodott arról, hogy a feljelentők szabaduljanak vetélytársaiktól. . .

25. fejezet

Miről ír az „Alföldi Népújság”?

Irogatásom közben előkerült a Csabán megjelenő Alföldi Népújság 1945. április 11-i megsárgult, teljesen szétszakadozott. (ún. támpéldányul szolgált) száma is. Két, a nevemmel kapcsolatos fizetett hír is szerepel. „Ügyvédi hír” arról, hogy Apponyi u. 4. sz. alatt ügyvédi működésemet újból megkezdtem, és a „Ki tud róla?” rovatban keresem Lindenfeld Jenő gyulai származású, vak zongoraművészt, aki január végén társával a Svájci Követség épületéből ismeretlen helyre távozott.

Mi olvasható még ebben a szétszakadt újságban?

„Tolbuhin csapatai Bécs közepén állnak. A híres Ringstrassén tombolnak a harcok. Az oroszok elfoglalták a Parlamentet, a városházát, az Operát, a Rendőrfőkapitányságot, a Postát és a Burgot. 4.000 katonára esett fogságba. Malinovszki hadserege a Duna északi partján számos helységet foglalt el. Tovább nyugatra folytatták az oroszok Bécs körülvételét és elvágták a németek utolsó visszavonulási útját. Szlovákiában az oroszok 40 helységet foglaltak el Pozsonytól nyugatra és északra. Moszkva. A moszkvai rádió újabb felhívást intézett az osztrák néphez, amelyben kifejezetten hangoztatja, hogy a szovjet kormány magáévá teszi a szövetséges hatalmak moszkvai deklarációját, amely Ausztria függetlenségét biztosítja. . . ”

A lap beszámol arról az ünnepségről is, melyet Magyarország felszabadítása alkalmából „Békéscsaba közönsége” a Kossuth szobor előtt tartott. Olvashatjuk:

„A Kossuth szobor előtt felsorakoztak honvédeink tisztjeikkel együtt. A munkásdalárda nyitotta meg a gyűlést. Majd Lőrinczy Lóránt ezredes lépett a szónoki emelvényre, hogy mint katona, magyar honvéd, méltassa hazánk felszabadításának jelentőségét. – Hat éve már,

– mondotta Lőrinczy ezredes – hogy az emberiségre rászakadt a világegés, melyhez foghatót a történelemben nem találunk. Ebből a világegésből – sajnos – mi maroknyi magyarok sem maradhattunk ki. A magyar népet bűnös vezetői hozzákötötték ahhoz az átkos rendszerhez, mely a millióknak nyomorúságot és szegénységet hozott, nekik azonban pompát, fényűzést biztosított. És amikor minden idők legnagyobb gonosztevője, az emberiség legelvetemültebb fenevadja, aljas hazug ígéretekkel, örült nagyzási hóbortjában akarta, habozás nélkül lökték Magyarországot is a háborúba. . . a Szovjetunió nemcsak megállította a rabló fasiszta hadakat, hanem olyan szörnyű csapást mért rájuk, hogy meginogtak és rémült ijedtséggel futni kezdtek visszafelé. Ebben a futásban elpusztult előbb a második, majd az első magyar hadsereg. Elpusztult sok tízezer honvéd, akiket lelkiismeretlen vezetőik gonoszsága kényszerített harcba. Nem volt már erő, mely a győztes Vörös Hadsereget diadalmas előnyomulásában megállítsa. . . hála és köszönet a hatalmas Szovjetuniónak és dicső Vörös Hadseregének, sikerült Magyarországot az utolsó pillanatban kimenteni a lángok közül. Gyűlölt ellenségünk, amely szép hazánkat a pusztulás, az örvény szélére sodorta, kitakarodott innen. Legyen ez a nap nemzeti ünnepünk. . .”

Ehhez csak annyit, hogy Lőrinczy Sztachó Lóránt ezredes Horthy törzstisztje volt.

A mai szemmel is sok érdekességet megőrző újság vezércikkében méltatja azt a dr. Domokos Józsefet, akiről már korábban is megemlékeztem. Nem térhetek ki e nem várt lehetőség megörökítése elől.

Idézem:

„Dr. Domokos József békéscsabai születésű budapesti ügyvédet tavaly március 19-én elhurcolta a megszálló német csapatok előőrseként fővárosunkat lerohanó Gestapó. Hogy ki volt Domokos József? Ügyvéd volt. Kommunistákat védett. Többek közt Rákosi Mátyást is védte. A baloldali munkában résztvettek között nincs egyetlenegy sem, aki ne ismerte volna őt, ha nem is személyesen, de legalább hírből. Legendás hős volt, aki gyenge, beteges fizikumával ezerszer kockára tette életét és mindig másokért. Elképzelhetetlen bátorsággal szállt szembe akár Szombathelyi, akár Újszászi kegyelmes úrék pribékjeivel. Testestől, lelkestől védte azt, akinek ügyét vállalta. Polgári pere, amiből megélhetett volna, alig volt. Nem volt hajlandó semmiféle turpisságra, jogcsavaró kibúvó keresésére. Inkább éhezett. A szó

szoros értelmében szegény volt. Amiért más bűnügyi védő ezeket kért, azért ő csak száz pengőt fogadott el a bajba került elvtársaktól. Ha valami ügyet védett, olyan ragyogó tudású védőbeszédet tartott, hogy nem csak kollégái, de igens okbíró is eljött, hogy meghallgathassa. Törkey, Szemák, Kreyzell hírhedtek voltak durvaságukról. Vele szemben sohasem ragadtatták el magukat. A reakciónak ezek az elszánt védelmezői is félték a tudását, tisztelték szegénységét és azt az abszolút lelki tisztaságot, ami ebből az emberből áradt. Ezer meg ezer azoknak a száma, akiknek az életét mentette meg. Harcolt bátor és teljes kiállással minden üldözöttéért. A detektívek úgy ismerték, mint senki mást. Figyelték minden lépését, levelezését, telefonját, a klienseit, még a magánéletét is. Tudták, hogy földalatti mozgalmak összetartója, de rábizonyítani semmit sem lehetett. . .”

Hadd egészítsem ki ezt azzal, amiről meg 1945-ben nem lehetett tudni. Domokos József portréjához tartozik ugyanis, hogy az a bátor, férfias kiállás jellemezte őt a felszabadulás utáni években is, amikor közjogi méltóságokat töltött be addig az időpontig, amíg az elveivel, az egyéniségével összhangban lehetett. Egy perccel sem tovább. . . (Amikor az Alföldi Népszerűség vezércikkét most a Vörös Csillag Szálló teraszán a felesége társaságában felolvastam Domokos Józsefnek megjegyezte, hogy a cikk írója, Zsille Zsigmond, akkor azt sem tudta, életben van-e egyáltalán. Mauthausenban volt.)

Visszakanyarodva az újsághirdetésemre, április 14-én reggel, Gyuláról Lindenfeld Jenő beállított. „Haza” került, de Gyulán is teljesen egyedül maradt. Már kiheverte a pesti rémnapiakat. Arcvonásai kisimultak. Nagyszerű beszélgető partnernek bizonyult. Szentül megfogadta, hogy visszaszerzi Éva zongoráját, csak kísérem el a szovjet városparancsnokságra. Ott eleinte hallani sem akartak kíséretezésünkről, de miután egyszer-kétszer megjártuk a parancsnokságot és Jenő nagy tetszést aratva bemutatta zongorajátékát is, kezünkre játszottak egy bécsi zongorát. Persze nem az Éváé volt.

26. fejezet

Péter nincs többé...

Április 24. Mindannyian könnyes szemmel járunk. Lesújtó hír jött: „Péter nincs többé...”, 16-án, háromhetes súlyos betegség után meghalt.

Ó, honnan volt a bátorságod, a csupa tűz elszántságod, ahogy óvtad, megőrizted kis hűgomat és mindannyiunkat, mentetted idegenenek, számodra ismeretlen emberek életét, segítettél életed árán is. Az emberiség olyan fokán, amely mutatta lelki nagyságodat, az igazságba és a jövőbe vetett hitedet...és most, amikor „a világ újra épül” – éppen Te nem vagy már sehol?

Rám várt az a fájdalmas feladat, hogy a hírt Zsuzsival közöljem. Elvesztette, akit szeretett. Simogató meleg tekintete akvarelljein Pétert kereste. Ez maradt belőle...

27. fejezet

Varga Károly hazatérése

Faggattam Jucikát, hát mi van Károllyal, hogyan is került haza Békésre?

– Én igen hamar úgy tudtam, hogy meghalt. Tudniillik, amint az első munkaszolgálatos hazajött Csabára, engem értesített és minden csütörtökön összejöttek és elmondták egymásnak, kit, mikor és hol láttak utoljára. Én is mentem többször, mert az első hírhozó elmondta, hogy Putnokon halt meg, ott van eltemetve, csak a sírhelyét nem tudta megnevezni, hol azt mondta letettek egy fiút vele, hogy temesse el és ha az a fiú hazajön Csabára, az majd megmondja, hová temette el. Mind így mondta, csak azt nem, hogy mi okozta a halálát. Én tudtam, hogy meghalt, de azért valami megfoghatatlan erő mindig azt súgta, ne félj, csak higgy. Ezen a csütörtökön még egyszer átmentem Csabára, gondoltam, hátha már más hírt is hoztak róla. De semmi új. Így hát elhatároztam, most már megmondom a gyerekeknek, de hogyan? Igaz, ők is tudták titokban. Arról ítélték meg, mert én a leveleket összeszedtem dátum szerint és összekötöttem, mondtam, ha valamikor olvassák, el ne vesszen belőle egy sem, úgy vigyázzanak rá. Ezekkel a gondolatokkal ballagtam hazafelé, amikor a lakásunktól kb. 700 méterre egy idegen férfi elém került. Utána is néztem – vajon az enyémet én mikor látom jönni hazafelé? Azt még láttam, hogy az utcánkba ez a férfi befordult, de azt mér nem is figyeltem, hogy hozzánk betért, csak a szomszédos kisfiú szólt, Juci néném, hazajött Varga Károly bátyám! Én nem akartam elhinni, de ő csak állította. Én azt hittem, ha már hazajött, az udvaron már látható és amikor a kerítéshez értem, már megint visszaestem az előbbi érzésbe, a gyerek csak tréfát űzött velem. De amikor a kaput becsuktam, borzalmas pillanat következett. A két kislány visítva szaladt elém, az ajtót úgy vágták, hogy a kilincs majd letört. Én azt hittem már, hogy a kisfiam halt meg, míg; odajártam. A kislányok szorították a nyakam, derekam, majd kis-

vártatva mondták, édes jó anyám, itthon van édesapa. Majd megindultak befelé, hát az a férfi áll a szoba közepén, akt előttem haladt. Annyi ideje volt csak, hogy megkérdezze, hát anyátok hol van? A kislányok mondták, édesapánkat keresi. Én majd szívrepedést kaptam, a küszöbön a földbe gyökeredzett a lábam. Károly megilletődve vezetett be a szobába. A kisfiam egy hétig nem vállalta. Azt mondta, „ne szeret embert, apát szere, tataja messzi meghalt, apja pizsony azt szere, ne embert”. A kétéves kisfiam civilt nem látott az udvarban még, apja pedig mint katona lebegett a kis emlékében.

Tetszik tudni, Károly mindjárt megmondta, ha nem a Gyuri van ott a századnál, akkor valóban ott hal meg a vasúti árokban...

Azután Jucika belekezdett abba is, ahogyan azt Károlytól hallhatta, hogyan indult el Károly Pestről Békésre...

– Alighogy elindult, hamarosan elfogták a nyilasok és bekísérték egy nagy épületbe, ott már többen voltak bezárva és kihallgatás nélkül végezték ki tizenötével az embereket. Károly szeretett volna megszökni – még a kivégzés előtt! Ment a kijárat felé, ahol az őr a kapun kívül volt, egy kerékpárt igazított. Amikor Károly odaért, kérdezte, kell-e kilépő? Az őr felnézett és mondta, úgymond tudom, hogy van, és az őr csak tovább foglalatoskodott. Így Károly kijutott, de nagyon félt, hogy felfedezik a szökését és utána küldenek egy golyót. Ahogy a sarkon túlhaladt, elfordult és futásnak eredt. Így haladt előre. De amikor a másik utcába ért, ott meg oroszok szedték össze az embereket és itt úgy menekült meg, hogy éppen egy család költözködött egy nagyon rossz szürkével és elakadt. Ő pedig odament és a túldalt segítette a kocsit tolni. Így menekült meg. Ment tovább, de se pénze, se ennivalója nem volt. Majd talált egy cső kukoricát, azt rágcsálta. Iparkodott a nagyon forgalmas utakat elkerülni. Egy állomáson érdeklődött egy vasutasnál, rnagy-e Csaba felé valamilyen vonat? A vasutas biztatta, hogy rövidesen egy tehervonat indul. Az a vasutas ezen tehervonaton együtt jött vele, az úton néha megnézte és egy-egy állomáson egy-két falattal meg is vendégelte. A tehervonatról Csabán szállt le és gyalog indult Békésre. Ez január 26-án, csütörtökön volt, amikor én is estefelé értem haza ugyanazon az úton...

Károlyt csak később láttam viszont. Szabadkozott, hogy hamarabb nem volt rá érkezése, mert mióta hazaérkezett, rendőr – Békésen.

Károlyt valójában ekkor csak egy dolog izgatta még, vajon tudok-e valami hírt Propper Laciról?

– Tudja, az a szemüveges fiú, nagyon jó fej volt, attól lehetett tanulni.

Szeméből könny szökött fel, amikor a még meg nem erősített tragédiáról számoltam be. De az megnyugtatta, hogy „vendéglátói” a Ráday utcából, Vasas tanár úr, Miska és felesége, Cicus, már két hónapja Csabán, a Bajza utcában laknak.

28. fejezet

Békés vármegye volt főispánja

Április 22-én, vasárnap az egész napot ágyban kellett töltenem. Már napokkal előtte is megtörtént, hogy minden erőfeszítésem ellenére reggel az ágyból nem tudtam felkelni. Megmerevedtem. Időbe tellett, amíg a rekamiéről keservesen lecsusszantam, és kétrét görnyedve elindulhattam

Egy ilyen napon keresett volna fel Beliczey Miklós a feleségével, de állapotom miatt nem tudtam fogadni őket. Persze nehéz az ilyen „fogadtatást” elsimítani, ezért néhány nap múlva magam kerestem fel Beliczeyéket. Miklóssal még a harmincas években kötöttem barátságot. Kardvívó voltam, de csak háziverse nyeken szerepeltem a „Csaba” Vívó Egyesületben, ahol rövidesen az egyesület főtitkárának választottak meg. Miklós, baiczai Beliczey Géza felsőházi tagnak, a gerendási földbirtokosnak volt az egyetlen fia. Ötszáz saját, ötszáz kat. hold bérleten gazdálkodtak. Miklós közgazdasági egyetemet végzett. Tanulmányutat tett Amerikában, Afrikában, Európa legtöbb országában; angolul, franciául, németül beszélt. Felesége egy vagyontalan osztrák grófnő volt, apósa nyugállományú huszártiszt. Miklóst velem egyidőben az egyesület elnökének választották meg. Miután kifelé így mi ketten képviseltük egyesületünket, a választmányi üléseken kívül is, gyakran került sor közös megbeszélésre. Ilyenkor rendszerint a libériás hajtó, Miklós könnyű kis kocsiját az irodám előtt állította meg. Az egyesület bevételi forrása a gyér donációk mellett, a telente megrendezett „Vívóbál” tiszta jövedelme volt és ennek érdekében Miklóssal felkértük a számításba jöhetőket a bál díszelnökségére, védnökségére, rendezésére. És az anyagi siker nem maradt el. Miután az egyesület tagjai között a csabai fiatalok minden rétege képviselve volt, ezek a bálók fesztelen, jó hangulatban kerültek megrendezésre. Miklós demokratikus, humanista gondolkodására vallott, hogy a bálokon mindenkor nemcsak megjelent, de elegáns frakkjában, velem együtt felkereste a Vigadó báltermeiben

az ez alkalomra felállított boxokban a lányos mamákat, papákat és kivétel nélkül mindegyikkel közvetlen hangon eldiskurált. És ez a gyakorlata akkor sem változott meg, amikor a negyvenes évek elején kinevezték Békés vármegye főispánjává. E méltóságában is megmaradt annak, amilyenek korábban megismertette magát. Persze ez szerencsésen összeesik Kállay miniszterelnöksége alatti jó közhangulattal, amikor a lakosság legkülönbözőbb rétegeiben érezhető volt erjedés, valami újnak esetleges bekövetkezése.

Kovacsics vagy báró Feilitsch főispánságára vezethető vissza, hogy a Csabán megjelenő kurzuslapnak a keresztény irányzatú Körösvidéknek kiadója és nyomdája a Sajtókamara által is igen intenzíven támogatott Békésmegyei Keresztény Nyomda és Lapkiadó Rt. elnöke, a mindenkori főispán volt. Éppen ezért a kurzus oldalán érthetően nagy felháborodást és megütközést váltott ki, amikor a gyulai főispánnak a Körösvidék Rt. elnökének, – az Oroszlány Gábor és Gyöngyösi János szerkesztésében és kiadásában megjelenő liberális csabai lapban, a Békésmegyei Közlönyben, Beliczey Miklós névalírásával „Búzakereszt vagy horogkereszt” címet viselő vezércikk megjelent. A cím megválasztása is elégséges volt arra, hogy „judeobolsevizmussal” vádolja a két antiszemita, háborús uszító Koppanyi Gyula ref. lelkész és Migend Dezső, a főispánt, aki ezzel egyidejűleg lemondott a Körösvidék Rt. elnöki tisztjéről és számolnia kellett azzal, hogy vitéz Keresztes Fischer Ferenc belügyminiszter kiüldözi a főispáni székből. De Beliczey vállalt a gáncsoskodást, maradt a helyén, amíg ez számára lehetséges volt – és bizony segített azokon, akiken csak tudott! 1944. március 19-én azonban félre kellett állnia. Tüntetőleg mondott le. Sztójay Dömét már nem szolgálta és a kormányzó Magyar Élet Pártjából is kilépett!

Körülbelül ennyit tudtam róla, amikor felkeresésem előtt néhány nappal az utcán összetalálkoztunk. Napbarnított arccal, felgyúrt ingben, zöld kárpitos kötényben üdvözölt. Kezében is szerszámok voltak. A város asztalosműhelyében dolgozik másfél hónapja. Önként jelentkezett közmunkára.

Most, hogy felkerestem, nagy bizalommal fordult hozzám. Elmondta, hogy az egyetlen tisztségviselő volt Békés megyében, aki már 1944. március 19-én az állásából, pártjából kilépett, mégis rendőri felügyelet alatt áll, mert a politikai rendőrségünk vele szemben érthetetlenül elfogult és nem mindenben tárgyilagos, sokkal szigorúbb az országos mértéknél! Csak élni és dolgozni szeretne, hogy eltarthassa becsületes munkával 73 éves anyját, feleségét és három kicsiny gyermekét. Minden vagyonát elvették, semmije sem maradt. Hat napig a maga kezével aratott, hogy családjának a kenyérre valót megkeresse. Mindezt szívesen, örömmel és emelt fővel tette, de egyedül a testi munkából megélni és családját fenntartani nem képes. Sokat tanult, tapasztalt, dolgozott, most is dolgozni sze-

retne, szörnyű büntetésnek tartja, hogy munkaerejét, munkakedvét, demokratikus érzésektől áthatott igaz segítőkészségét figyelmen kívül hagyva, munka nélkül nyomorog családjával együtt. Megítélése szerint nálánál szüzebb politikai múltú szaktisztviselő az országban nem akad, amikor a közigazgatás 90

Nehéz szívvel hallgattam jogosnak vélt panaszát, mert egyenes, őszinte, gerinces embernek ismertem. Politikai rendőrségünk benne nyilván csak Horthy főispánját láthatta és az „éberség” jegyében járt el, amikor ezt a férfiút „rendőri felügyelet” alatt tartotta.

Ekkor még Miklóst lényegében más bántódás nem érte. Biztatnom kellett ,hogy rövidesen megkezdődik az igazolási eljárás és akkor mód és alkalom nyílik, hogy eddigi politikai működését, munkáját az igazolóbizottság értékelje és ha szükséges, rehabilitálja. Ha „igazolt” lesz, akkor gazdasági vagy adminisztratív munkakörben kedvére való elhelyezést fog találni. . .

29. fejezet

Az első auschwitzi szemtanú

Visszaérkezett a mauthauseni koncentrációs táborból unokaöcsém, Vörös Laci, aki a Graz melletti Ilsből szökött meg április elején és hazaérkezését követően a Bethlen téren a deportáltak ügyét intézi.

És május 4-én megérkezik Békéscsabára az első Auschwitzba deportált! A mélyen vallásos, orthodox Weisz Jenő szabómester. A Szív utcai lakása megte-lik érdeklődőkkel és úgy néznek rá, mint egy két lábon járó csodára. Föltűnik régi, megszokott mosolya, világoskék szeme könnyekkel tele, hálát ad az Isten-nek, hogy elkerülte a krematóriumot és tudja, hogy felesége is él, hiszen a tábor felszabadítása előtti napokban is még néhány másodpercig láthatta, biztos, hogy más úton transzferálták a nőket és így napokon belül ő is itthon lesz, most csak ezért imádkozik. . . Özönlöttek a kérdések, reménységek és kétségbeesések váltot-ták egymást, szorongatott érzések között a kedvező hírt várták, de Weisz Jenő a nagyobb megrázkódtatásoktól nyilván megkímélni akarta a hozzá fordulókat, csak egy–egy momentumot mondott el a deportált sorstárs kinti keserves életéből.

Engem is biztatott, mert látta apósomat, Imrét, mikor az első szelektálás után a „jobb oldalra” került és „Schreiber” feliratú jelvényt kapott, de azóta bizony nem látta. . .

Békéscsabáról 770 családot, mintegy 2200 családtaggal deportáltak. Weisz Jenő az egyedüli volt, akinek a felesége is visszaérkezett Auschwitzból. . . Ha a nálam jóval idősebb Weisz Jenő életben tudott maradni, a fiatal, 22 éves asszony-kám és kis húga, Lilike is kibírhatta a sok szenvedést, éhezést, kegyetlenséget. Milyen határtalan optimizmus él az emberben, amikor szerettei életben maradása a tét. . . Álmodom is ezt táplálta.

Május 6. Vasárnap. Csak két sor:
„Kisanyám ma Veled álmodtam, álomban megérkezted – szép volt nagyon. . .”

30. fejezet

A távolbalátó

Sógoromat keresve, a megjelent „Ki tud róla?” hirdetésemre, alig tudtam meg többet felőle, mint amit az első napokban már kollegám, Varga főjegyző velem közölt. Gyoma körül, mint szökött munkaszolgálatos társaival együtt hadifogságba került és Aradon át szállították őket tovább. Összeállítottunk egy listát is a csabaiakról, akikkel együtt esett fogságba és ezek részére is utazási engedélyt kaptam az Arad–Bukarest–Nagyvárad térségbe. A Yoint hivatalos megbízatásomat igazolta.

És amikor május 9-én az egész világon az emberiség ujjongva ünnepli a békét – és Csabán is erre készülődnek – most már menetrendszerű gyorsvonattal indulok Aradra, hogy megkeressem Tibit. Néhány óra múlva Aradon vagyok és már a délutáni órákban igyekszem kapcsolatokat teremteni. A Yoint és az Orthodox Hitközség megerősíti a feltevést, valóban tudnak arról, hogy munkaszolgálatosok fogságba esve, Aradon keresztül utaztak. Az állomáson voltak, akik erre figyeltek és enni–innivalóval látták el őket. Aradiak nem voltak közöttük és így egyelőre többet nem tudnak mondani, de jöjjenek el másnap újra, talán Bukarestből addig sikerül valamit megtudniok.

Ezután ismerőseimet kerestem fel, Kornisékat, Varjas Kálmánékat’ Kálmán felesége, Ina mindjárt ott tartott éjszakára, tanácsolta is, ne utazzam tovább, amit el lehet érni, azt innen Aradról is elintézhetem. Felesleges ilyen hosszú és kilátástalan utat ebben a bizonytalan időben megtennem és addig, amíg valami biztosat nem tudok, legyek igazán a vendégük. Ina romániai volt, csak nehezen törte a magyart, de csupa jószándék. Kálmánt Csabáról ismertem, korábbi házassága révén rokonok voltunk.

Másnap – a 45-ös naptárban még piros betűs ünnep: Áldozócsütörtök – a Strada V. Babes-i vendéglátó házból elindultam, hogy többet tudjak meg a fiúk-

ról. De a Yointnál, Lób jegyző csak nehézségekre hivatkozott, szerinte is csak Bukarestben lehet valamit megtudni. A Flórián utcában volt munkaszolgálatos bajtársaimat kerestem, de sem Hellmant, sem Leichtert nem találtam meg.

A színház környékén több színes plakátra lettem figyelmes. A román kormány népjóléti minisztériumának nagy terjedelmű hirdetése volt. A háborúban eltűntek felkutatása a minisztérium és a Vörös kereszt közös feladata. Ennek megkönnyítése érdekében a minisztérium felkérte a „távolbalátó nagymestert”, Köröspataki Kiss Lászlót, hogy kivételes tudását bocsássa a nagyközönség rendelkezésére. Köröspataki Kiss május 10-én, csütörtökön délután 4 órakor a Városi Színházban ingyenes előadás keretében, a rendelkezésre bocsátott adatok napján, felelősségteljes tájékoztatást ad az eltűnt utolsó, illetve jelenlegi tartózkodási helyéről. . .

Dél felé járt az idő, rohantam a nekem oly nagyszerű hírrel Kálmánékhoz. Már ők is tudtak arról, mutatták az újságot, ott is feltűnő helyen megjelent az azonos szövegű hirdetés, valamint a kormány humanitárius intézkedését értékelő kommentár. Kálmán mindjárt vállalkozott arra, hogy elkísér a színházba. Mire odaértünk, az emberek özönlöttek a nézőtérre. Mi ketten már csak az erkélysonron kaptunk egymás mellett helyet. Színültig megtelt a színház. Különösen sok nő volt jelen. Ezek közül sokan könnyes szemmel meredtek a csupasz színpadra. Kálmán elmondta, hogy a bevonult katonák nagy része még távol van, közülük sokan részt vettek a jugoszláv partizán harcokban is és nincs hír róluk, ezért karolja fel ezt a lehetőséget is a bukaresti kormány.

Ezeket az intenciókat ismertette a zúgó tapsviharban (lehet, hogy ez máris a tömegpszichózis eredménye?) színpadra lépő nagymester is. Minden sallang nélkül beszélt. Elmondta, hogy a telepátia már tudományosan elfogadott, kimutatható közvetítőeszköz nélküli szellemi távolbaérzés, távolbalátás és ne tévessze meg a nézőket, a hallgatóságot az a néhány produkció sem, amelyben előjáróban a publikumot részesíteni fogja. Egyedüli kívánsága az, hogy egy emberként, teljes odaadással, bizalommal kísérik a szavait. . .

És máris tanúi lehettünk, hogy miképp uralkodik ezernyi emberen. „Kulcsolják össze két kezüket, ujjukat!” És a publikum kivétel nélkül engedelmessé vált az elhangzott parancsnak.

„Most nem tudják a bekulcsolt ujjukat széthúzni. . . Próbálják csak meg!” Teljes erővel megkíséreltük, senkinek sem sikerült. . . Majd néhány erre ajánlkozót a színpadra hívott fel. Előbb semmitmondó dolgokról beszélgetett velük, kérdéseire fesztelenül válaszoltak. Ezek közül két-három nőt és ugyannyi férfit a színpadon tartott, majd röviddel később hipnotizálta őket és amikor meggyőződött, hogy a hipnózis beállt, harsányan kiáltva közölte velük, hogy egy nyári zápor verdesi

őket, zuhog az eső, – amire gyors és önkéntelen mozgások közben az ág felé tekintettek, a férfiak a gallérjukat gyúrték fel, kétségbeesve kerestek valami ereszfélét, ahová a zápor elől menekülhetnek, a nők pedig igyekeztek a szoknyájukat a fejükre húzni, szinte látni lehetett rajtuk a lecsurgó esővizet. Majd a szavára pillanatok alatt minden visszatért a kiindulópontra. A hipnotizáltak minderről semmit sem tudtak. . . Ilyen és hasonló produkciók zajlottak, azután már csak két médium maradt a színpadon.

Ekkor érkezett el a tulajdonképpeni feladatához. Felkérte a jelenlévőket, két-két ismeretlen helyen lévő hozzátartozójuk nevét, ha tudják, úgy az életkorukat is, valamint az utolsó helyet, ahonnan az eltűnt még életjelt adott magáról, mondják be. Persze lett erre zsvaj, mindenki egyszerre kiáltotta e neveket, a címeiket. Köröspataki megnyugtatta a hangoskodókat, mindenkire sor kerül. A visszamaradt médiumok útján megindult szemünk láttára a „visszakeresés”. Az első egy partizán adataira vonatkozott, aki a Nis-belgrádi országúton jár, útban hazafelé, megsebesült, igen legyengült állapotban, de igyekszik, hogy mielőbb együtt legyen a családjával. . . És a nézőtéren egy asszony felzokog. . .

Olyanra is kérdeztek, aki már nem volt az élők sorában. A médium megmondta, hogy hol és milyen mélyen van eltemetve. Volt, aki Magyarországról (Dés) deportált felől érdeklődött. Köröspataki mosolyogva mondta, hogy a megnevezett felől itt a nagy nyilvánosság előtt is szívesen ad választ, de egyszerűbb, ha felkeresi, mert már otthon van. . .

Valószínűleg ez volt az a kis rés, amelyen keresztül bennem is megindult a végkifejlés felé egy folyamat, bár kétségtelen, hogy úgy indultam el Kálmánnal délután a színházba, hogy ott valami rendkívüli élményben lesz részem, mely nekem is támpontul szolgálhat, honnan és mikorra várhatom haza Évát. . . Percek alatt ott voltam a nézőtér elején, az első széksorok és a lesüllyesztett zenekari ülések most gazdátlanul hagyott székei között és máris sokakkal együtt vártam, hogy ram kerül a sor és bemondhatom az adatokat. De oly sokan voltunk, hogy már előre látható volt, Köröspatakinak még az éjszakai órákban is itt kell maradnia, ha mindannyiunknak választ akar adni. De talán ki is merülhetett, mert hiszen órák óta folyik felé az áradat. A produkciójában valóban itt tarthatott, mert csendet, figyelmet kért, miközben bejelentette, hogy még a nála lévő egy-két adatra a választ megadja, a többi jelentkezőt arra kéri, hogy lehetőleg a kért fényképek a hátoldalára írják fel a kért adatokat, mert azok alapján is, telepatikusan a pontos eredménnyel fog szolgálni. A benyújtott adatok számához képest a választ néhány napon belül a színház titkárságán személyesen átadja. Be kell vallanom, szívesen vettem Köröspataki bejelentését, mert átsuhant az agyamon, mi történik velem, ha Köröspataicl egy tragikus hírt közölne? Jobb, ha még napok múltán

kapom meg a hírt, elég lesz akkor is, ha Bukarestből visszaérkezem. Langer Klári által készített fotóink közül volt nálam egy szürke kartonra erőstett képem Éváról, a valóságban is épp ilyen volt, meleg szemeivel, gyönyörűen ívelt szemöldökeivel, hullámos fekete hajával, kissé nedves ajkaival. . . Ezt tettem be egy Kálmánnál lévő narancssárga borítékba és a címzés helyén tintával írtam rá: „dr. Kiss Györgyné, sz. Péterfi Éva szül. Békéscsaba, 1922. III. 21. Deportált: Békéscsaba 1944. VI. 26. Hol van? Megbízott Weisz Kálmán Arad Str. V. Babes 16.” A biztonság kedvéért még egy névjegykártyára is ráírtam ezeket az adatokat és azt is a borítékban helyeztem el a fényképpel együtt. Köröspataki személyesen átvette. Kálmán vállalkozott a válasz átvételére. Ő Is Gabi fiát kerestette.

Másnap délután 3 órakor – miután ez időben hatalmas summáért, 28.000 Le-íért megváltottam a jegyet Bukarestbe – Aradról a Rapiddal indultam el. Úgy látszik akkoriban még nem lehetett ilyen hosszabb utazásra helyjeggyel sem biztosítani az ülőhelyet és így csak Brassóban ülhettem le egy felszabadult helyre és csak reggel 8 órakor érkeztem meg a román fővárosba, ahol a királyi palota előtt még a testőrség díszelgett kócsagtollas csákóikban. Utam természetesen a Yointhoz, a Vöröskereszthez vezetett. Jó jelnek vettem, hogy már itt drezdai lányokkal találkoztam, akik Auschwitzből – skandináv országokon át kerültek ide és alig tudtak betelni a szabadság mámorító érzésével. De elszámítottam magam, szombat lévén, Tibi ügyében semmit sem tudtam intézni. Csavargásomban a perifériára kerültem, a Str. Fiesta No 3 alatt, Száváéknál, egy kis falusi házban kaptam szállást és vacsorát is. Egyébként minden méregdrága, az étkezés megfizethetetlenül sokba kerül. A vasárnapot már Tibi ügyének szentelhettem. A Yointhban elképesztő a tájékozatlanság. Mindössze 50 erdélyi, romániai muszos van a nyilvántartásukban. Fogoly listák egyáltalán nincsenek. Alaposan megmondtam a véleményem. Notabilitásokat, a hitközség előkelőségeit kellett felkeresnem, hogy megfelelő összeköttetésekre tegyek szert. Dr. Vámos István vette át tőlem a névsort elég szkeptikusan. A Hotel Athénében dr. Székelyt kellett keresnem. Másnap délután dr. Kornsteinnel tárgyaltam hosszán anélkül, hogy eredményt érhettem volna el. A következő nap újból dr. Várossal és Lantos Olivérrel, de csupa kifogás és semmi eredmény. Azt sem tudták minden kétséget kizáró módon megállapítani, hogy a foglyok Románia területén, vagy már a Szovjetunióban vannak.

Ezt a sikertelenséget némileg kárpótolta egy századbeli bajtársammal, Gerle Palival való véletlen találkozásom, akit gazdatisztként valamelyik grófi uradalom már korábban mentesített a munkaszolgálat alól. Most nagyon megörültünk egymásnak és még tetézte is örömeimet, hogy hosszú időn át a közvetlen szomszédomról, hálótársamról, a szerencsi Róth Dezsőről is hírrel szolgált, szökése a századtól sikerrel járt, hazakerült. Mindössze ezt a találkozást könyvelhettem

el pozitívumként, egyébként azt sem sikerült Tiborról megtudnom, mi van vele, nemhogy hazahozhattam volna.

Kora reggel újból a Rapidon ültem. Irány: Kolozsvár, ahová az esti órákban érkeztem. Szerencsémre röviddel érkezésem után egy személyvonatra szállhattam fel és egy napi váradi tartózkodás után végre újból Aradon lehettem.

Váradon mindig jól éreztem magam. 1941–1943 között sokszor megfordultam Váradon. A Rimanóczy Szálló volt mindig a főhadiszállásom. Csak amikor 1941-ben a nászutunkon Váradon keresztül utaztunk, kedves barátom, Kiss Laci, a Rimanóczy bérlője, intézkedett úgy, hogy be az ő elavult szállodájában, hanem a híres keleti utazó, Vaiszlovits trófeákkal és keleti szőnyegeivel díszített hoteljében szálljunk meg. Lacival első ízben Sarkadon, az erdőkerülő Nagy Sándorék házában találkoztam, akkor hívott át Váradra. Ennek a meghívásnak 1940. december 5-én tettem eleget. Váradon a Casinóban várt rám. És Laci már akkor ott mindent latba vetett, hogy hamarosan váradi lakos legyek. Ez ugyan nem sikerült neki, de nagyon megszerettük egymást. Özvegyember volt, sógora Bukarestben szenátor, később a Tenkei Autóbusz Rt. vezérigazgatója volt. Összehozott velem is, meg néhány üzletbarátjával, annyi ügyre és olyan publicitásra tettem szert Váradon, hogy az egymaga komoly egzisztenciát nyújtott egy fiatal ügyvédnek. Így sűrűn utaztam át tárgyalásokra is Csabáról Váradra.

De Lacival most nem tudtam találkozni, éppen sógoránál, Bicáéknál volt Tenkén, csak telefonon üdvözölhettük egymást. Néhány bajtársammal találkoztam össze. A században több váradi flú volt. Ők már októberben vették az irányt Várad felé. Talán az első Dávid Feri volt, aki egy alkalmas pillanatban az egyik erdélyi állomáson az ott veszteglő mozdonyra felszállt, miután megtudta, hogy az szőlóban Váradra indul vissza. A mozdonyról Várad előtt szállt le. Most Káhn Lacival és Jakabfi Lacival hozott össze a véletlen. Alig volt fogalmuk arról, hogy mi is történt 44 utolsó hónapjaiban és 45 elején Pesten. Szinte hitetlenkedve hallgatták beszámolómat.

Aradra éjfél után egy órakor érkeztem meg. Miután Kálmánékat nem értesítettem pontos érkezésemről, nem akartam őket éjszaka felkelteni, a Vadászkiút Szálló halljában vártam meg a reggelt, aztán sietve mentem a Str. V. Babes 16. alá.

Minden várakozásomat felülmúlta az, ami ott rám várt! Kálmán a narancsárga borítékot mosolyogva adta át.

– Szerencséd van! Előbb a névjegykártya esett ki a borítékból, de annak hátlapján semmit sem találtam, de a fénykép kartonlapján erőteljes írással ez állt: „Marja Elend Klagenfurt mellett.”

– Klagenfurt? Hiszen az Karintiában van. Hogyan kerülhetett Éva Auschwitzból oda? Munkára vitték!?! – és Kálmán mindjárt Köröspataki csalhatatlanságára hivatkozott. Én is megfogózkodtam ebben.

Már éjfél után egy munkásvonattal zuhogó esőben Csabára érkeztem ismét. Rövid éjszakai alvás után az irodámban átfutottam a távollétem alatt összegyűlt iratokat. Azután megkértem Dódit, hogy lediktálhassak két fontos levelet. Pestre írtam a húgomnak és Vörös Lacinak a Bethlen térre. Arra kértem őket, hogy haladéktalanul vegyék fel a kapcsolatot a Nemzetközi Vöröskereszttel és Laci még külön az Osztrák Vöröskereszttel is, hogy kutassák fel Mariaelendet, vannak-e, voltak-e ott deportáltak és név szerint Frau dr. Éva Kíss? Lacinak alkalmat kellett találnia arra, hogy egy Bécsbe utazót találjon, mert még abban az időben nem volt postaforgalom Ausztriával, de később már közvetlenül is megkerestem levélben a mariaelendi polgármestert. Már magam is indulni szándékoztam Mariaelendbe, amikor korábbi sürgetésemre Lacitól megérkezett az első hír: a Vöröskereszt nem tud arról, hogy Mariaelendben vagy Klagenfurt közelében lennének deportáltak. Ez már június 4-én volt. Majd egy hónap múlva megérkezett a mariaelendi polgármester körpecséttel ellátott levele: „Frau Eva Kiss war hier...” és dátumokra hivatkozva közli a levélben, hogy mint „Jüdische Häftling” az ottani uradalomban dolgozott, majd egészségesen haza, a magyarországi Pápára utazott!

Fantasztikus! Hogyan tudta Köröspntnki kikaparni a „visszaszámlálásnál” ezt az azonos, vagy hasonló nevet? Rejtély marad a számomra. A tragikus véget csak apránként tudtam meg. Megtudni? Nem, ezt soha nem tudtam meg. Talán kíméletből? De a mozaikok összeálltak bennem.

31. fejezet

Ami otthonunkból megmaradt...

Már korábban kézhez kaptam Lipták András, – Békéscsaba m. város polgármestere – által hozott 971/1945 ikt. sz. határozatát, melyet a hatósági raktárba szállított bútoraim kiadása tárgyában hozott, de ezeket vissza nem kaptam, miután ott nem voltak feltalálhatóak. A határozat indoklása szerint: a kérelmező nem menekült el /sic!/, hanem munkaszolgálatra vitték, családját pedig deportálták és mert a bútorok kiadását a 34/1945 M. E. sz. rendelet előírja. Jóllehet ugyanezen „a háborús viszonyok következtében elhagyottá vált lakásokkal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában” kiadott rendelkezés szerint, ha az elhagyotként kiutalt lakás korábbi bérlője visszatér és a lakására igényt tart, a lakáshivatal a korábbi bérlőt „köteles” visszahelyezni, ezt a rendelkezést azonban az én esetemben nem hajtották végre Békéscsabán, sőt a jogerősen elutasított fellebbezésem értelmében most már tartozom a lakást kiürítve az igénylő házaspárnak átadni.

Most már szembe kellett nézmem mi is maradt meg a mi kis otthonunkból? Hát a falakhoz nem nyúltak. A festményeket már egy korábbi rendelet értelmében be kellett szolgáltatnunk. Itt maradt, Kolozsvárinak Évát, a pár hónapos csöppséget ábrázoló rajza és egy dombormű Filipinyi Sámuel szobrászművész alkotása... Néhány könyv (miután a Jókai és Mikszáth díszkötéses sorozatomnak nyilván megfelelőbb helyet találtak), Éva könyvei: Zenei Pantheon kiadásban Beethoven élete és művei; Meyers Konzertführer; A kis Mozart („a jövő zongoraművésznőjének”), Káldor János: A magyar zenetörténet kistükre („szép zongorajátékaért”). A könyvet még érettségi előtt kapta dr. Banner Benedek igazgató dedikálásával. És itt találok a könyv fedele alatt most néhány, ceruzával odavetett sort:

„Gyurikám szeretném, ha evvel a könyvvel a zene szeretetét, átérzését és sok-sok olyan boldog órát tudnék Magának átadni, amit csak a

muzsika varázsából, a művészetek szentségéből meríthetünk. Szeretném, ha ezen a ponton is közösek lennének érzéseink! Sok szeretettel: Éva”

Talán a legbüszkébb erre a kis bekeretezett emléklapra volt: „Fiaim csak énekeljtek. . .” amelyet Kodály Zoltán dedikált „Péterfi Évának” – Az egyik fiókban megtaláltam a kis fekete, kinyitható fedelű plasztik pianínókat, amelyen egy piciny kis kotta volt széttárva, két oldalán pedig egy–egy félgombostűnyi gyertyácska. Ez volt otthonunk talizmánja. Ez maradt meg és ezt jó ómennek vettem.

Egyébként mindenütt idegen kezek nyomai voltak fellelhetőek. Arra nem is gondoltam, hogy a lakásunk fászpincéjébe szórták le leveleinket, fényképeinket. Minden tiszta penész és erre eddig senki sem hívta fel a figyelmemet. Mindent napfényre hoztam. A sok holmi közül egy eddig előttem ismeretlen kis barna könyvecskére esett tekintetem. Rajta a magyar címer, a szent koronával és az angyalokkal és a benyomott vignettán: „dr. Kiss Györgyné sz. Péterfi Éva”. Kinyitom. Mindenféle bélyegző van rányomva Éva érettségi tablójáról való fényképére. Fehér matrózblúzban, nagy maslival oly boldogan nevet a világba, ahogy csak egy maturanda képes, aki előtt megnyílt az élet kapuja. Ez a négy évvel ezelőtti fényképe kerülhetett a kezébe, hogy sebtiben kiválthassa a „cselédkönyvét”. Előbb az egyik uradalom földjén végzett földmunkát, mert jóakarói így próbáltak számára menedéket biztosítani, ha beáll cselédnek, elkerüli a gettózást. . . De a kis cselédnek ez sem sikerült. Gazdája, Pfeiffer Ede a Nemzeti Zenede tanára volt a Felsőkörössor 11. alatt. A cselédkönyv adatai szerint 1944. május 23-án lépett be „mindenesként”, de május 29-én már ki is kellett lépnie a szolgálatból. Úgy gondolom a ház asszonya írhatta be: „Minden tekintetben kiváló, hűséges, megbízható, intelligens /sic!”. Persze mindjárt felkerestem volna az előttem ismeretlen Pfeifferéket a Felsőkörössoron, azonban egy fiatal, de régi szoc. dem. városatyától érdeklődésemre megtudtam, hogy Pfeifferék Csabáról elmenekültek és még nem tértek vissza, sőt Csabára is Pestről menekültek le. . . Ez alkalommal panaszkolt fel ifj. Hankó Mátyás, hogy Éva nem hallgatott rá, holott másokat is bújtatott egy–egy tanyán. . . Egy alkalommal megállított az utcán Kádár László, a Kádár és Eisenberger cég beltagja. Keressem fel, mert érdeklődésemre számítható dolgokat tartogat számomra. A Gestapo valamelyik szervének volt a házukban az irodája. A raktár polcán ott feküdt a bordókötésű „Schaubek” bélyegalbumom. Szépen rendezett gyűjtemény volt. 1922-ig klasszikus bélyegekkal. Nagy hozzáértésről tanúskodott a vandál munka. Úgy látszik mér gyorsan kellett vele végeznie. Mindent, ami értékes volt kiszedett, vagy bicskával vágott ki belőle és csak a filléres, kis értékű bélyegeket hagyta meg emlékül. De ott díszelgett Emil bátyám hatalmas

Wertheim kasszája is – teljesen kiürítve. A németek két különböző helyről hozták el és egy helyen találtam reájuk.

Az Andrássy út 9. sz. ház emeletén laktak Éva szülei. Alattuk az utcai fronton volt a „Hauer Nagyáruház”. A Hauer családból a baloldali gondolkodásáról ismert Tibor (ma Simon Tibor) maradt meg. Miután Péterfiék lakását a „Délszlávok Magyarországi Szövetségének” kellett átadni, Tiborral jártam végig a lakást, amely már úgyszólván üres volt. Néhány imakönyv maradt szétszórva a lakásban, ahol valamikor Engel Iván zongoraművész adott házikoncertet, mert a csabai „Auróra” Közművelődési Társaság már nem kapott a rendőrségtől engedélyt arra, hogy a zsidószármazású művész nyilvános hangversenyt tarthasson. Tibor már előre összekötött néhány bekeretezett régi fényképet, köztük apósom első világháborús katonaképét és unszolásomra lementem vele a ház pincéjébe is, ahol a vastagon megült penészben Éva szétszórt kottáit, kettőnk leveleit szedhettem össze darabonként...

Az utcai nagy erkélyről még egy utolsó pillantás... Megragad a kép, ezen a helyen álltunk eljegyzésünk alkalmával nagyanyámmal és a szülőktől átölelve, boldog mosollyal mindannyiunk arcán. Innen indultunk el a nászutunkra is, lent várt az egyfogatú konflis, mely kivitt bennünket az állomásig...

32. fejezet

Igazoló bizottságok

Gyuskával, a városi párttitkárral véletlenül a borbélynál találkozom. Megvárt, amíg a borotválkozással velem is végez a segéd és azután együtt kerüljük meg a 101-sek emlékoszlopát.

Én már vissza sem kívánok térni a furcsamód kiadott rendelkezésére, de ő ott folytatja. Addig is, amíg átveszem a politikai rendőrség vezetését Balla elvtárstól, segítem ki a megyei rendőr-főkapitányságot és menjek át Békésre, vegyem át ott a kapitányság vezetését. Az igaz, hogy a köz ügyéért, a demokratikus átalakulásért mindenkor kész voltam áldozatot vállalni, de annál többre becsültem magam, hogy egy községi (nagyközségi) rendőrség vezetője legyek. Ha felhagytam volna az ügyvédi gyakorlattal, akkor már Pestre mentem volna, mint ahogy Erdei fel is kínálta nekem azt a belügyminisztériumi állást. De itt maradtam, itt várom be a kis asszonykám visszatérését Auschwitzból, itt vár a családom, akikről gondoskodnom kell, és mint ügyvéd, itt is szolgálhatom a közérdeket. Gyuska elfogadta az érvelésem.

Ezekben a napokban jelentek meg a Nemzeti Parasztpárt falragaszai. Pünkösöd vasárnapjára nagygyűlést hirdettek. A nagygyűlés szónoka Erdei Ferenc belügyminiszter. A nagygyűlés után alkalmam volt Erdeivel beszélnem. Hol maradtam el? Számított rám, hogy a Debrecenben együttesen megbeszélte „represszáliák” végrehajtásába bekapcsolódom, ha úgyis adódott, hogy annak a speciális megbízatásának nem tudtam eleget tenni. Szobek főispán elnöklete alatt megtartott nemzeti-bizottsági ülésről, röviden beszámoltam. Erdei még mindig nyitva hagyott egy kis kaput e búcsúzásnál.

Néhány nap múlva a városi hajdú, „Békés vármegye főispánjától” felirattal ellátott lepecsételt levelet kézbesített ki a számomra.

A közalkalmazottak igazolásáról szóló 1.080/1945 M. E. sz. rendelet alapján

a Békéscsabán felállított igazolóbizottságba a főispán, mint „jogi képesítésű tagot” hív be és felszólít, hogy június 22-én 8 órakor a fogadalom letétele céljából jelenjek meg előtte.

Elhangzik a fogadalom szövege:

„Én becsületesemre és lelkiismeretemre fogadom, hogy mint az igazolóbizottság tagja a tagságból folyó feladatomat elfogulatlanul és csakis a magyar nép érdekeinek szem előtt tartásával fogom ellátni.”

Egyik kollegámat kellett felváltanom és tüstént be is ültettek az I. számú igazolóbizottság aznapi ülésére. Másnap megjelent a Viharsarok c. lapban a megbízatásom. Ettől az időtől bizonyos együttműködés alakult ki köztem és az MKP városi szervezete között.

A pártok és a szakszervezetek kiküldöttjeivel nincsenek ellentéteim, megindokolt javaslataimat többnyire egyhangúlag elfogadják. De ez csak a kezdet, hiszen rövidesen a szabad pályán működő értelmiségi foglalkozásúak; a hatósági jogosítvánnyal rendelkezők; az ügyvédek és közjegyzők; majd a magánalkalmazottak; ezt követően pedig a nyugatra távozott személyek igazolására kerül sor.

Azután mégis csak át kellett Békésre is mennem, mert a békési „nyugatosok” e célra létesített külön igazolóbizottságába is a főispán engem delegált. Bizony előfordult, hogy gyalog vagy kerékpáron kellett megtennem ezt a tíz kilométeres utat oda és vissza. De mindig jókedvűen, lelkesedéssel végeztem a munkámat. Persze akadtak, akik feltételezték, hogy az ily módon keletkezett kapcsolataimat, mint ügyvéd, helyesebben, mint védő gyümölcsöztetni fogom. Előfordult, hogy Szegedről is felkerestek, lássam el a népbírói tárgyaláson védelmüket, vagy a politikai rendőrségen járjak el érdekükben. Meggyőződésemmel ellenkezett. Sohasem tettem. Átengedtem ezt a feladatot kartársaimnak.

33. fejezet

A mozaikok...

Időközben visszaérkezett Auschwitzból az első hírhozó is. Már nem volt fiatal elhurcolásakor sem, a gyenge fizikumu Goldfinger Eta. Az első volt, aki Éváról vallott:

– Nem, nem tudok időpontot mondani, de Évával együtt estem „sarlachba”. Mindketten együtt kerültünk a járványkórházba, de azóta nem is láttuk egymást (!), tulajdonképpen Évának már itthon is kell lennie. Nem érkezett meg?

Én csak rakosgatom, szárítgatom a pincéből kimentett leveleket, kottákat, fényképeket. . . Azután egy nagyon rokonszenves, fiatal lány érkezik, kollegámnak a lánya, Prónai Ancsi. De őt nem Csabáról deportálták, hanem egy 6-os villamosról szedték le a Nagykörúton és a csabaiakat megelőzve Auschwitzban találta magát. Már májusban – szerencséjére – el is került onnan. De ő már ismerheti a tragédia részleteit is, mert ott van mellettem minden nap és nem hagy magamra őrjítő gondolataimmal. Ancsi kis kezes báránka, lesi, hogyan segíthetne rajtam. Együtt nézzük át legdrágább emlékeinket, a fényképeinket. És mondja:

– Én tudom, hogy Éva milyen jó kondiban volt, azt a „sarlachot” én tudom, ott játszva kigyógyították belőle, nem szabad feladni a reményt, én tudom, Éva hazajön.

Máskor:

– Éva olyan szép volt, nem is lehetett rossz helyen, nem is bánhattak vele rosszul. . .

Igen, a munka, a beszélgetés barátokkal, ismerősökkel volt az egyedüli narkózis számomra ezekben a napokban. Ancsi talán még ma sem tudja, hogy milyen nagyon jó volt hozzám. Még mindig reménykedhettem. . .

A második szemtanú: Vali sógornője, Vámos Jánosné, Erzsike, – Évánál jóval idősebb, de most is fess, hogy visszaérkezett Auschwitzból. Csak arról tud, amiről már Goldfinger Eta beszámolt, a „sarlachról”. Kórházba vitték, azóta nem találkozott vele. Meséli:

– Még levágott hajjal is olyan szép volt Éva!

„Sarlach és kórház” – az a két vissza–visszatérő motívum. A szombati hetipiacra átjött és az irodámba berobbant Jucika is, Varga Károly felesége.

– Higgyen nekem Gyuri – mondja – azért jöttem be, hogy elújságozzam, hazajön a felesége, meg a kis húga, Lilike is, az éjszaka megálmodtam. . .

Drága jó nagyanyám is biztat: Évának vissza kell jönnie! Még Návai (Nagel) Dénes kollegám is sürgönyöz nekem Szegedről, hogy biztos tudomása van arról, hogy csabaiak Linzben vannak! Ó, bár igaz lenne! Bár már láthatnának. Borzasztóan összeszorul a szívem. Hol vagy Évám?

Az újonnan érkezettek között volt Horváth Bözsi. Talán tőle tudtam meg legtöbbet. Évával együtt Auschwitzban az 1-es Blokkba került. Akkor is egymás mellett álltak a Zählappelen, amikor Éva nem bírta a további állást. Magas láza volt, összeesett. Ez a megérkezésüktől számított harmadik héten volt. Úgy tudja, hogy akkor a birkenauai járványkórház ambulanciájára, a 6-os Blokkba vitték. Sarlachja volt. Ő is sarlachba esett, de csak később, augusztus 21-én, és ott volt egész október 13-ig. Évával sem ez idő alatt, sem később már nem találkozott! Amikor kikerült a kórházból nem az 1-es Blokkba, hanem a C Lagerba vitték. Itt volt november 1-ig, amikor egy transzporttal Ravensbrückbe ment. Amióta a kórházból kiengedték, már egyetlen csabaival sem találkozott. . . Éva kis hűgát, Lilit egy darabig szemmel tarthatta. Lili rokonunkkal, Eisler Annieval volt együtt egész augusztus 13-ig, amikor egy transzport Ravensbrückbe indult, ezzel ment el Lilike is. Azóta felőle sem tud. . .

Horváth Bözsi, a harmadik szemtanú, a puszta tényekre támaszkodik.

– Amikor augusztus 21-én a birkenaui. járványkórházba kerültem, Éva már nem volt ott. . .

Özv. dr. Bíró Imréné női ruhaszalonn tulajdonosnőjével is beszéltem. Ezekben a napokban érkezett vissza. Évával volt együtt Auschwitzban, amíg Éva kórházba nem került. Lilikével egy transzporttal ment Ravensbrückbe, de ott szétváltak, azóta Liliről sem tud. De arra határozottan visszaemlékszik, hogy Auschwitzba történt megérkezésükkor, Éva anyja, a drága Margit, már az első szelektáláskor „balra” került... Ezt követően már nem jegyeztem fel semmit. Mi értelme lett volna? Azon kevesek, akik Auschwitzból Csabára visszajöttek, társtalanul érkeztek meg. A férj a feleségét, a feleség a férjét siratta. Egyedül Weisz Jenő volt az a szerencsés, akinek a felesége valóban hazaérkezett. A csendes, mindig imádkozó asszony most is vigasztaló szavakat keresett számomra: „Hinni kell...”

Nem, nem tudtam felfogni ésszel és a fantáziám sem tudta követni. azokat a rémisztő képsorokat, melyet az Auschwitzból megmenekültek elmondtak, csak amikor évek múltán összegyűlt bennem annyi bátorság, hogy a pokoli tettek színhelyein, Auschwitzban, Birkenauban, a kiszolgáltatottság hadszínterét felkeressem, győződhettem meg arról, hogy amit a füleimmel hallottam, az mind kevés, látni kell, hogy milyen pokoli tervszerűséggel készítették elő azt az utat, melynek utolsó stációja a krematórium volt...

Horváth Bözsi felépült a sarlachból. Évát a kórházban szelektálhatták...

„Die Körper der verstorbenen Höftlinge werden laut Befehl vom 4. Januar 1944 mit Autos direkt ins Krematorium gebracht, die auf ihren Rundfahrten zu den Nebenlagern die Leichen zum Krematorium in Birkenau fuhren.” (Hefte von Auschwitz 12, Verlag Staatliches Auschwitz. Museum 1970. 130. oldal).

1944-ben egész családokat irtottak ki. Dr. Szamek Ignác MÁV főorvos, valamikor Achim L. András háziórvosa volt. Az aranydiplomás, 84 éves, köztisztviselő, elismert orvos feleségével, lányával, annak férjével, dr. Kalmár Marcellal, ez utóbbiak lányával és annak férjével, Iczkovits Zoltánnal és ezek kislányával kerültek deportálásra, ahonnan többé nem térhettek vissza.

(Dr. Kalmár Marcell a Tanácsköztársaság idején a kiskunfélegyházi direktóriumnak volt a tagja, ennek következtében a Csiullag börtönben leült szabadságvesztésén felül, mellékbüntetésként az ügyvédi hivatásgyakorlatától is eltiltatott.) Dr. Szamek Ignác fia, dr. Szamek Lajos szülész–nőorvos volt Csabán. Munkaszolgálatból hazatérően századát Pusztavámon az SS-ek körülfozták, a 216 munkaszolgálatossal megásatták azt a mély árkot, melybe a szerencsétlen zsidó munkaszolgálatosokat belelőtték. Így pusztult el társaival ez a kitűnő 48 éves orvos. Feleségét és két kis gyermekét Auschwitzban pusztították el. Tizenegyen voltak, mindannyiukat meggyilkolták. Dr. Szamek Lajos unokatestvére, dr. Szamek

György – a csabai gimnázium egykori eminense, Makón volt ügyvéd. Családjával együtt az egyik ausztriai lágerba, Göstlingbe került. A Vörös Hadsereg előnyomulásának hírére 1945 április 13-án egy SS különítmény kézigránáttal és páncélököllel felrobbantotta, a tábor. Ebből a táborból 77 sorstársa közül egyedül a szegedi dr. Szepesi Imréné, sz. dr. Szamek Sára gyermek–szakorvosnő menekült meg, egy héttel a tábor likvidálása előtt megszökött. (Férje a Csillag börtönben szerzett súlyos szívbetegségben (: endocarditis lenta :) 1933. december 8-án halt meg.) A ragyogó tehetséggel megáldott Szamek György vegyészmérnök–hallgatót a szegedi egyetemről zárták ki, mert Szegeden 1932-ben „Házi Újság” címen ismert politikai bűnper vádlottjaként, nem tagadta meg kommunista voltát. (Dr. Szepesi Imre volt e per 22 vádlottja közül a másodrendű vádlott.) A szegedi Szamek György a vizsgálati fogságból szabadlábra került, kimenekült az országból. Megpróbálkozott Prágában, Bolognában, hogy az ottani egyetemeken folytathassa a tanulmányait. De sehol sem maradhatott, tovább kellett mennie. Végre Zürichben megszerezte a diplomáját és innen a pesti barátai segítették Hollandiába, a groningeni papírgyár főkémikusa lett. Ide húga, a szépséges Vera is követte, ahol később 1945. elején mindketten a nácik kezébe kerültek. Édesanyjuk – özv. Szamek Jenőné – a harcos, kommunista „Klári néni” hiába várta vissza őket a Wahrmann utcai kis lakásba, nem jött többé hír felőlük. . .

Mindez egy csepp a tengerből. . .

34. fejezet

Zoltánéknál...

Még egyszer Pestre kellett utaznom, tovább nem halogathattam ezt az utat. Június vége volt. Első utam ismét Zoltán Magdához vezetett. A Katona József utcai lakásban azonban csak Magda édesapját találtam meg. Az öreg úr egy csontváz, könnyei ömlöttek. Ő már tudja, érzi, Magda nincs többé, nem jött vissza... És Évike?... Elmondom, amit eddig megtudtam. „Borzasztó, borzasztó”

...és meg sem kísérli, hogy még reményt öntsön belém...

A Bethlen téren Laci elmondja, hogy minden létező helyet lenyomoztatott, eredmény eddig negatív, de vannak szerencsés esetek...

Gyöngyösi is biztatott. Tudomása szerint a Nemzetközi Vöröskereszt útján sokan a skandináv államokba kerültek és onnan lassabban szivárognak vissza a deportáltak, sőt vannak, akik vissza sem szándékoznak jönni...

35. fejezet

Az első társadalmi munka

Egy nyári délután, amikor az irodámba tartottam, a verandán egy kerekarcú, zömök kis embert pillantottam meg. Akkor láttam először. A kölcsönös bemutatkozás után megtudom, hogy a kis emberke azonos azzal a Vizsnyiczai János elvtársal, aki 1944. októberében fegyveresen vett részt a város „megtisztításában” és ez idő szerint az Országos Szakszervezeti Tanács Békés megyei titkára.

– Mi járatban van Vizsnyiczai elvtárs?

– Úgy gondolom jó helyre jöttem – mondja – Önt kívánom megbízni a munkáskáderek számára rendezendő közigazgatási tanfolyam vezetésével. Az Országos Szakszervezeti Tanács javaslatával most foglalkozik a kormány, ennek célja a közszolgálatnak demokratikussá tétele és ehhez új munkáskáderekre van szükség. Ezeket – jelentkezésük esetén – egy alkalmassági elővizsgának vetjük alá, és akik azon megfelelnek, jelentkezhetnek és részt vehetnek majd a közigazgatást bevezető tanfolyamon. A tematikát is az Országos Szakszervezeti Tanács dolgozza majd ki, dehát most csak elvileg kérdezem, hogy számíthatok-e önre?

Nem óhajtok további részletekbe bocsátkozni. Az első megrendezésre került bevezető tanfolyam végén 23 hallgatónak sikerült úgy a vizsgája, hogy őket a közigazgatás körében alkalmazni lehetett mindazon állásokba, amelyekhez eddig az érettségi volt szükséges. Csak érzékeltetni kívántam, hogy mily időpontban érkezett el hozzám Vizsnyiczai elvtárs hívó szava és miért is fogadtam el oly szívesen ezt a megbízatást is.

Kerestem a munkát, a lekötöttséget, gyűlöltem a múlt rendszer még megbúvó maradványait, nem egyszer nyilvánosan is kiálltam és hallattam szavam a párt

célkitűzéseinek érvényesülése érdekében.

36. fejezet

Zarándokutam

Kedves Olvasómat végül is itt szeretném beavatni abba, hogy amikor hozzákezdtem az átélt 44-es események leírásához, azzal egyidőben útra keltem. Még egyszer bejárva azokat a helyeket, felkeresve azokat az embereket, akik azokban a kritikus időkben a segítségemre voltak.

Közel 30 év után ismét elmentem Putnokra, hogy újból átéljem az odaérkezésünk zavaros perceit, magam elé idézhessem azt a fojtó légkört, amely a kórházat körülvette, majd azt a hat napot, mely alatt Varga Károly keretlegény élet és halál között lebegett.

A Budapest Keleti pályaudvar – Miskolc – Ózd között közlekedő gyorsvonat 15 perces késéssel, 11.15 órakor érkezett meg velem Putnokra. Az állomás épülete ismerős. Kilépve az állomás előtti térre egy távolsági busz állt indulásra készen. A vezetője érdeklődésemre elmondja, hogy a tanácsháza előtt is megáll, de szálló, az nincsen Putnokon. Visszatérek az állomás épületébe és keresem a poggyász-megőrzőt, hogy a hátizsákomat letéve, besétáljak a városba. Hamar kiderül, hogy csak a málházót kereshetem fel. Itt egy készséges vasutas további felvilágosításokkal szolgál. Majd ő vigyáz a csomagomra. Utam a Mezőgazdasági Technikum felé vitt, a Bajcsy Zsilinszky úton. A városból kiérve meg is találtam ezt a több impozáns épületből álló intézetet. A parknak is beillő kertben a portás kérésemre abba az épületbe Irányított, ahol a tornaterem van, de a kulcs nem került elő.

Jó lenne, ha kaphatnék itt egy vendégszobát, hogy a további úti céljaimat is innen bonyolíthassam le.

A bejárati épülethez kalauzoltak, itt van a Gondnokság. Nagyon rokonszenves nő fogad. Nem, nem ő a gondnok. Ő a kollégium élelmezésvezetője. Most tata-rozzák az épületeket, így nem tud szállást adni, de hogy merre és hogyan menjek innen majd tovább, azt mindjárt elmondja. . .

Amikor a kollégium éllemezésvezetőjének elmondtam jövetelem célját, meglevenedett előtte is a kép. 1944-ben itt élte át azokat a „hideg napokat”, és csak elmenetelünk után egy hónapra, december 17-én szabadult fel a német megszállás alól Putnok.

Egy kis útitervet is készített számomra, miután megtudta, hogy szándékomban áll bejárni azokat a helyeket, ahol Varga Károllyal megfordultam. Elmondta, melyik utat tehetem meg kívánságomhoz képest gyalog, melyiket vonaton, buszon. Beláttam, nem ragaszkodhatom már a 44-es eredeti útvonalhoz.

Újból kibaktattam az állomásra. A málházóban az otthagytott hátizsákomból kivettem a legszükségesebb holmijaimat és a szolgálatkész vasutast megkértem, vigyázzon még egy-két napig a hátizsakomra, majd visszajövek érte. Még útba igazított.

Ott mentem a vasúti sínek mentén, majd az első útelágazásnál bal felé fordultam. Egy bekötő út. Messziről látni a templom tornyát. Igen, így láttuk meg mi ezt akkor is. Egy kis zörejt hallok a hátam felől. Egy fejkendős néni biciklizik el mellettem. A csomagtartóján egy veknit visz. Munkából jöhet ő is Putnokról. Amikor mellém ér, a biztonság kedvéért megkérdezem:

– Hétre visz ugye ez az út?

– Igen, igen.

Majd a község határában egy trágyahordó kocsival találkozom, ketten ülnek bakon. A kocsi táblájáról olvashatom, hogy a téeszé. A bácsika megkérdezi, „ugyan hány óra lehet?” – Mondom: „kereken három”. Mire a lovak közé csap, úgy látszik lejárt a munkaideje. Lassan beérem az első házakat. Feltűnően tiszták. Néhány falubelivel találkozom, de nem érdeklődöm semmi után sem. Megsüvegeljük egymást. Bizonyára felmerül bennük, vajon ki lehet ez azzal szatyorral? Azután odaérek a tanácsháza elé, ott van az esőtető mázsáló is. Amikor a falu derekába, érek, látom egy kicsit túl is mentem, az a háromablakos ház volt Lökös György uramé. A kapun a riglit felemelem, bent a tornácon egy kisfiú ül. Lökösék háza ez? Az. Azután a nagypapa is előkerül.

Törődött öreg bácsi jön elő. Bizalmatlanul áll elem.

– Aztán mi járatban – kérdi tőlem, amikor nagyon meghatódva köszöntöm. Elmondom, hogy 30 évvel ezelőtt egy éjszaka volt szíves bajtársammal együtt befogni a házába...

– A front alatt sokan fordultak meg nálunk, nem is emlékszem magára, nem, nem... Valami tévedés lehet ez, talán valamelyik szomszédomnál lehettek, nem nálunk...

Ez a beszélgetés ott a kis tornácon zajlik.

– Nem, nem tévedek. És hogy bizonyítsam, elmondom, hogy innen a kis tornácról az utca felé nyíló ajtó abba a kisebb szobába vezet, amelyben az ágy felett ott lóg a hősi halált halt fiának életnagyságú katonaképe.

Ez hatott.

– Rémlik nekem már most. Olyan úriforma ember volt maga akkor 44-ben is. Azért akadt meg a szemem magán és a társán... Emlékszem már, írt maga nekem, amikor hazakerült, meg még Dubicsányból is küldött egy idevaló emberrel üzenetet, köszönetet, jóval később... Ezekről én feledkeztem meg.

(Ez utóbbi jó húsz évvel ezelőtt történt, amikor a dubicsányi kastélyban voltam beutalva az országúton sétáltam, egy szekeret pillantottam meg, amelynek névtábláján „Hét” volt olvasható.)

– Aztán most erre járt kocsival és meglátogatott, benézett hozzánk?

– Nem, egyenesen Pestről jövök és Putnokról gyalog tettem meg az utat, mint annak idején Károllyal, hogy magukat lássam és még egyszer hálásan megköszönjem, amit értünk tettek...

– Igen, gondoltam én már akkor, hogy maguk a front elől jönnek, amolyan cselengők lehetnek, sok katonán segítettem én annak idején, régen volt az ám, most már 84 éves vagyok...

A beszélgetésünk közben előkerült egy pirospozsgás asszony – a kisleány anyja – ő lenne Etelka? Mondom is, hoztam egy kis ajándékot magának Etelka, azzal már át is nyújtom a csokoládéval telt díszes dobozt. Nem, ő a Piroška, a nagyobbik lány, négy gyermek anyja, már nagymama...

– Hát a mamát sehosem látom?

– Ő hajnalban kél, a kertben dolgozik és csak késő este, sokszor csak 11 óra körül kerül elő. Egy kis karalábét főztem vacsorára, Itt tetszik-e maradni addig? Jön a férjem, a fiam, meg a lányom is Putnokról, ott dolgoznak, nemsokára itt lesznek...

Elmondom, hogy a putnoki állomáson maradt a holmim és nem szándékozom most visszafordulni, elfáradtam az úttól, itt szeretnék éjszakázni megint. . . Láttam, kissé meglepődött ezen a fordulaton, de mindjárt készségesen ajánlotta, hogy majd a lánya szobájában megágyaznak számomra. . . Közben egyet–mászt megtudtam a családról.

Az öreg 15 holdon gazdálkodott. Ottjártunkkor még a Legeltetési Társulat pénztárosa volt. Az ötvenes évek elején, mint kulákot egy évre internálták, e minőségében Kazincbarcikán földmunkát végzett. Etelka kitűnő tanuló volt, költői hajlamokkal, de a gimnázium elvégzése után nem vették fel az egyetemre, orvosnak készült. . . később patikus lett. Pesten élnek, férje bányamérnök és most éppen Zebegényben, az ottani nyaralójukban vannak. Volt még egy kisebb húguk is, Ika. a miskolci főpostán dolgozik. Alighogy beköltöztek a szépen berendezett új lakásba, férjét motorkerékpár szerencsétlenség érte, szörnyethalt. Egy kisgyermekük van, akit az apja nem is láthatott meg.

Azután az öreg Lökös, meg Piroska is a szobában magamra hagy, miközben egy nyúlánk, igen választékosan öltözött, trapéznadrágos, jól ápolt fiatal nő lép be. Kifogástalan fellépése, öntudatosságot, önállóságot árul el.

- Tóth Zsuzsa vagyok.

Piroska 22 éves lánya. A Putnoki Vegyes Ktsz konfekcióüzemében művezető. Dolgozott szalagon, volt szabász, tele ambícióval, de panaszolja, hogy az egyenlő munkáért – egyenlő bérelve nem valósul meg az üzemben, pedig nagy felelősség hárul rá, szovjet exportra dolgoznak.

Majd motorkerékpáron érkezik meg a nagyobbik fiú is az apjával. Ők együtt dolgoznak az egyik építőipari ktsz.-nél Putnokon. Az id. Tóth Zoltán bádogos, a fiatal központifűtés-szerelő. Vacsorára a karalábé helyett paprikás csirke, meg palackos jófajta bor kerül az asztalra. Piroskát nem is látom, Zsuzsa látja el a háziasszonyi tisztet. A drága jó Lökös néni akkor jön fel a kertből, amikor a TV Reymont Parasztok VI. részét sugározza.

Reggel korán kelek. 7 óra körül indul a vonat a Pogonyi puszták állomásról. A reggelizés közben névjegyet adok át Zsuzsa apjának, hogy Ika kártérítési peres ügyében Miskolcon, egy régi kollegámat azzal felkereshesse. Majd Zsuzsa a káposztás földek közötti úton elkísér az állomásra. Megváltom a jegyem Centerig és már itt is a vonat. Felszálllok.

Pogonyi pusztai vasútállomást elhagyva, néhány perc alatt teszi meg az utat a vonat Bánrévig. Most határállomás. Innen vissz az út Sajólénártfalva felé, ma Le-

nartovce (CSD), ahonnan autóbuszjáratok szállítják az utasokat Fülek, Losonc és a többi szlovákiai helység felé. Még egy negyedóra és a vonat Center vasútállomásra ér. A forgalmista – amikor megérkezem – csodálkozik, hogy innen igyekszem Királdra, hiszen Királdnak is van vasútállomása, az Eger–putnoki vonalon és ha Putnok felől jövök, onnan csak a második állomás, 15 perc alatt ott lehettem volna, így meg a szemben lévő jó magas hegyet kell megmásznom, de ha igyekszem, egy jó óra alatt ott lehetek. Elindultam a nagykiterjedésű fadepó mellett, majd átvágtam a völgyben fekvő réten, elhagytam a hegy lábánál elnyújtózó temetőt is és máris kapaszkodnom kellett a meredek hegyoldalon. De hiába kerestem az utat felfelé, mert egy kőbányát vájtak ki a hegyoldalból, az ösvények járatlanok lettek, csak szarvascsapások nyomait fedezhettem fel. Valahol messze lent egy ember takarította be a szénát, annak kiáltottam oda többször is, amíg a hangomat meghallhatta. . . A magasba integetett. . . Kétkedve fogadtam a jelzését, de elfogadtam és tovább mentem, pedig valahol ott lent lehet az út folytatása, mely Királd irányába visz. Nagysokára egy tisztásra értem, ahová elhallatszott a vonat füttye is. Megnyugodtam, helyes irányba jöttem, most már lefelé kell keresnem az utat. Nem volt számomra könnyű a sűrű bozótban eligazodni, hiába. 30 év telt el az első királdi „kirándulás” óta. Másfél órai barangolás után leereszkedhettem és az egyik ház kis udvarára értem, ahol egy nénike érdeklődésemre elmondta, hogy Czakó bácsi a felszabadulás utáni években meghalt és akkor Czakó néninek el kellett költöznie a Hatház kolóniából egy még kisebb lakásba, de egy pár évvel ezelőtt őt is utolsó útjára kísérték el. Nemrégén itt járt lányuk, Böske az urával, itt mentek el a ház előtt. . .

Első utam a Hatházhoz vitt. A szomszédok új lakói a kolóniának, még hírből sem hallottak Czakóékról. Ott mentem el a névtáblával ellátott kicsinyke lakás ajtaja előtt, mélységesen sajnálva, hogy nem szoríthatom meg már Czakó néni dolgos kezét. . . Azután egy kisfiú szegődött mellém. A péktől jött, a kerékpárjának a csomagtartójára volt felerősítve egy szép nagy kenyér. Ő mutatta meg nekem a már átalakított Egészségházat. A nagy várócsarnokból fektető, meg kötőhelyiség lett. Aztán önmagának is egy kicsit tovább kellett érdeklődnie, hogy elvezethessen ahhoz az épülethez, melyben annak idején a csendőrőrs székelt. Útközben megszólal a kisfiú:

– Ha volna valami elszámolni valója a bácsinak, hát van még egy régi csendőr itt, aki 1944-ben is itt szolgált, meg egy németes nevű nyilas is. . .

A háziak készségesen mutatták meg, mint alakították át kényelmessé a lakást, a kis szoba (amelyben akkor összezsúfolódtunk) jól felszerelt kis konyha

lett, éppen az ebédet készítette a tűzhelyen a háziasszony. Még a hátsó udvarba is bekukkantottunk, ahol ott állt még a ma már használaton kívüli budi is, megközelíthetetlenül, mert a kerítésig elébe egy disznóól épült. . .

Már Királdon tisztázódott, hogy Ózdról hiába is kísérelném meg az utat a hegyekben, Hangonyon át Feledre, közben ott az országhatár. Minden bizonyral gyalogosan nehezen jutnék keresztül, a két ország határőrei előtt kellene magyarázkodnom, mit is keresek itt harminc év után?

A bánrévei határállomást követően pedig a Sajólénártfalváról induló busszal egészen más úton jutnék el Feledre, ezért némi tusakodás után, a hosszabb túráról lemondtam.

Királdról a vonat percek alatt Putnokra ért és ahogy lekászálódtam a vasúti kocsiból, a legnagyobb meglepetésemre egy kedves ismerős arc fogadott. Zsuzsa volt. Hiszen csak alig pár órája váltunk el a „Pogonyi puszták” állomásnál és ő máris kijött a vonathoz, a vasútállomással átellenben lévő üzemből, ahol dolgozik. Azt hitte mindjárt tovább utazom megint, az eredeti terv szerint Ózd, majd Feled felé. . .

Újabb impressziók hiányában kellett felfrissítenem az emlékezet tárházából előkaparnom, mi is történt az Ózd–Feled felé vivő úton. . .

37. fejezet

Epilógus

Éva a megpróbáltatás súlyos óráiban is szülei és kishúga mellett maradt. Feláldozta fiatal életét, boldogságát, mindazt, ami számára a legértékesebb volt. Fontosabbnak találta morális eszményképét, mint önmagát. . .

Így láttam én, a szemtanú, az embertelenség, a szadizmus, a másik ember kínzásán, elpusztításán szórakozó, családokat, otthonokat szétdúló, kritikátlanul elszabadult indulatok tombolását, a fasizmus őrületét.

Ezek a kitörölhetetlen fájó emlékek kísérik ma is az utamon, nem fakultak meg, még mindig tele gyötrellemmel vergődöm közöttük. . .

Felejteni? Nem lehet és nem is szabad! Meg kell őriznünk emlékeket. . .

Budapest, 1975. június 20.

38. fejezet

Dokumentumok

915 sz. m.

lk.- 1943.

I g a z o l v a n y ,

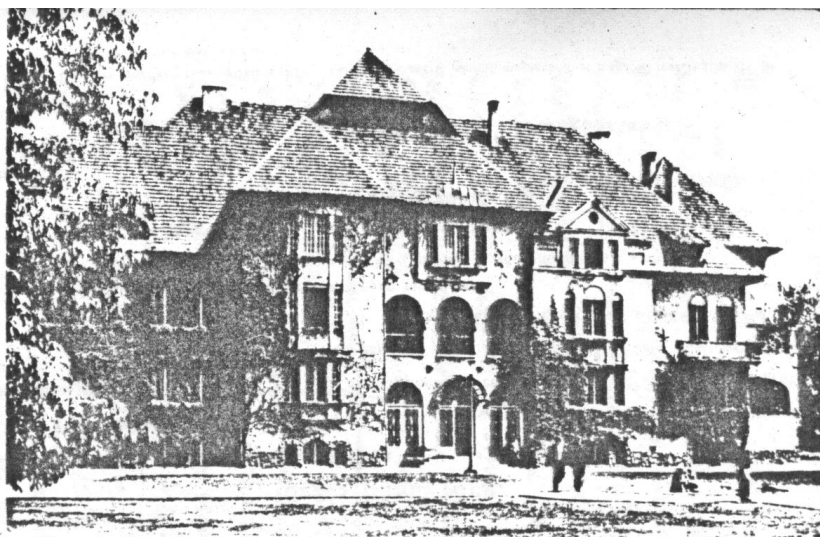
ügyvédsamarai ügyben leendő hasznalat céljára igazolom, hogy dr. Kiss György ksm. /:1908 Klein Kornélia:/ a fenti százzal f.évi május hó 13. óta teljesít kisegítő munkaszolgálatot.

Hajdúhadház, 1943. évi december hó 10-n.

Tóth
szd. pk.

Tóth Zoltán zászlós, aki a kikötéseket rendelte el, adta az igazolást

A putnoki leánynevelő intézet, mely szükségkórház volt (ma Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum)

Nb. 23/1948/4. sz. min. **A szegedi népbíróságtól.** törvényszék.

194

A kivonatban a száma kell hivatkozni. Ez az idézet a megjelölés nélkül nem érvényes.

Idézés bűnügyben.

Háborús stb. bűntett

Róth Zoltán ellen indított bűnügyben a törvényszéknek

Békéscsaba Városbírósága utca ... házszám. ... emelet ... ajtószám alatt lévő helyiségébe az 1948. évi **március 23.** hó napjának délelőtti ... órájára kiűzött főtárgyalásra a címzeteli, min: **t a n u -** ... t, figyelemzítéssel a tulsó oldalon **2.** szám alatt olvasható jogkövetkezményre, megidézem.

A vádlott védőt választhat vagy az eljáró bíróságnál védő kirendelését kérheti.

Szeged, 1948. évi **február** ... hó **23.** napján.

Címzett: **Dr. Károlyházi Pál sk. a t.eln.**
A kiadvány bitelével:
ir. segédtit. st.

133. Egységes idézőlevél kitárolására a vádlott, védő, tanú, szemérvő, sértett, maganváltó és magánfel részre (Rp. 286. §) Václav és bűntett elleni könyvszámok alapján.

Háborús stb. bűntett miatt, mert a „fákon guggolva kukorékoltatta az öreg fiúkat”

(49) ^{1944. máj. 25. d.}
 Drága Gyöngyi! Most kaptam
 meg 27-es leveled, benne nagyon szép a hír, mit Mária
 és Mihály any is mondott, hogy olyan nagyon messze
 vannak te és a fiam. Híves fiam, csak vigyél nagyon
 nagyon nagyra mindenképpen, nem tudniem
 már elvinné, ha teged valamit baj lenne!! Itt
 nagyon hideg lesz, hirt itt is olyan hideg most az
 idő, szeretném, ha megkérde melletted, hogy tünd-
 kérem-e a meleg ruháidat Uőuad, (azt ide is
 elhoztam magammal) ~~de azért azonnal~~
 a pólókat is az is, a meleg ruhatart meg a
 barna ruháidat is csinosít is elvinném, ha
 tudniem, hogy szabad-e hogy azok! Melletted
 is az meg kérem!!! Tegnap feladtam az a
 csomagot kérem, bárcsak még megkaphatnád
 az, hogy legyen valamit az útra... Híves fiam,
 hogy szeretnék kérem megtenni, kérem csomagolni,
 hogy tudniem... Oh, bárcsak, láthatnád az addig
 még, bárcsak pillanatnyi is... Oh, sivat, szeretném
 az is írt kérem, hogy már szinte nem is értem

Éva utolsó, négyrét összehajtott május 25-én kelt (cenzúrázott) levele

az egész birtok, minden élőszőlő a mellett, hogy nagy
 mire vártam, ita vad. Már annyira befelé és
 erős befelé volt, az emlékeim, a régi népművek,
 mit az én emlékeim, hogy alig hallam történetem
 Hossz a hangját, hogy ita vadit veszedéset, a
 M. apr. zivallót) én folyton befelé figyeltem, ahogy
 van hallom a te meleg, vinnapok hangját,
 a paraidat, meg egész becsülettel és látom, hogy
 is éltem te-meg-én együtt. Az az életöröm, hogy
 éppen még feltehetően... látod az őt, már
 az én napot, mint az éjszakát, ki az emlékeim él, igaz,
 hogy én még a jövőre is... -

Így híven kapott a Minőség, az életem, megkapom
 együtt minden váradat. És hi van a váradat
 is...

Váradat napra értekeztem a meleg holnidra or-
 mártokban, mire van nűrséged. (Kétség kívül rövid
 bűnűj?)

Én jól vagyok, nem is vagyok lefogyva és ensem re-
 desem. A M. minőség nem az, me is mondatok
 a kőhathatóság közben mégis teled kerülgettem, a
 mit is én nemem, ita ita (vni teled...)

Mondások hit a profus, hogy mellettem a Zoltán műve-
 kas tülkölés, utam meg utolsóval, de Zoltán
 névben meg esküszem nem kapom meg az utolsó
 engedélyt, vessem meg az hallom, hogy N is vissza
 kell, hogy jöjjön. Majd ha ilyen beosztást kap, akkor
 megjel. Meg nem írták alá a működésük
 igazolásukat, ma voltam Budreffy di-nál, vár-
 jat egy-let napi vele, talán akkor ismerül-működte.
 Holnap aztán elment ~~szóló~~ Székely. - A felesleges
 kelmekét nézve kiemelték talán a Zoltán, hogy
 az van kinyit is, Nagymama is. Az már egyelőre mi-
 netelnek, jöttök utam Zoltánhoz majd. He-
 te kasszákra volna, akkor ma már a végére volna
 a Zoltánhoz. Rajta kétem, nem akarom, hogy ki-
 üssön az a levelém, én fogl, annál is
 tudom, hogy az a levelém, hiszen ez az epellő - Nélk-
 önkéntes lapos most foglunk. A Zoltán felül van, me-
 lyen is igazán eltemető, s az megmarad, értem, mi-
 gyan élni fogunk, nepe kétem? -
 Kétem, hogy a 2 percek, kétem, hogy az
 volna. Kétem, hogy a Zoltán bejelöltem. Azon
 ottan van, más jöttök a Zoltán. Kétem, hogy a Zoltán

szírius. Úgyis és úgy, ma is meg vagyok jelle van
 az, Évesi. Évesi. Évesi. Évesi. -

Így irásom kétem garran, leg, egészéges és erős
 Tersten és léleken egészén! Készen minden utá-
 don az léleken áldásom és az én végtelen nagy
 - nagy végtelen! Prákol is nagy, erővel, leg,
 én minden végtelenen nagy, teled nagy, é-
 fed tersten és végtelen végtelen. És barmit
 mérjen is ráim a Sors, én is erős arad lemmi
 és bírnai fejt minden, végtelen, teled áldás!
 Ne aggódj étem!

Áldás kétem, mindig teled les a Sors, és nagy
 nagy. Áldás, teled.

Távirat, ha van valami, fixum,
 a nagy végtelen - e a nagy áldás!

<p>54</p> <p>Vezeték szám: _____</p>		<p>TÁVIRAT.</p> <p><i>gr. Hus György</i></p> <p><i>706/A</i></p>																	
		<p><i>Eva</i></p>																	
<p>Felvett:</p> <table border="1"> <tr> <th>hivatal</th> <th>hó és nap</th> <th>óra, perc</th> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>		hivatal	hó és nap	óra, perc				<p>Továbbította:</p> <table border="1"> <tr> <th>vezeték</th> <th>hó és nap</th> <th>óra, perc</th> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>				vezeték	hó és nap	óra, perc					
hivatal	hó és nap	óra, perc																	
vezeték	hó és nap	óra, perc																	
<p>A távirat tartalma</p>	<p>hívó hívatás</p>	<p>postai szám</p>	<p>szó</p>	<p>hó és nap</p>	<p>óra, perc</p>	<p>Hivatalos megjegyzések</p>													
<p><i>indokolt</i></p>		<p><i>107710</i></p>		<p><i>17</i></p>	<p><i>10</i></p>														
<p><i>Somlyóton délben ismeretlen</i></p> <p><i>Eva</i></p>																			

Éva 1944. március 17-i (péntek) távirata Hajdúhadházára

CSABAI
AKKORDOK
 IFJÚ MUZSIKUSOK LAPJA

TARTALOM:

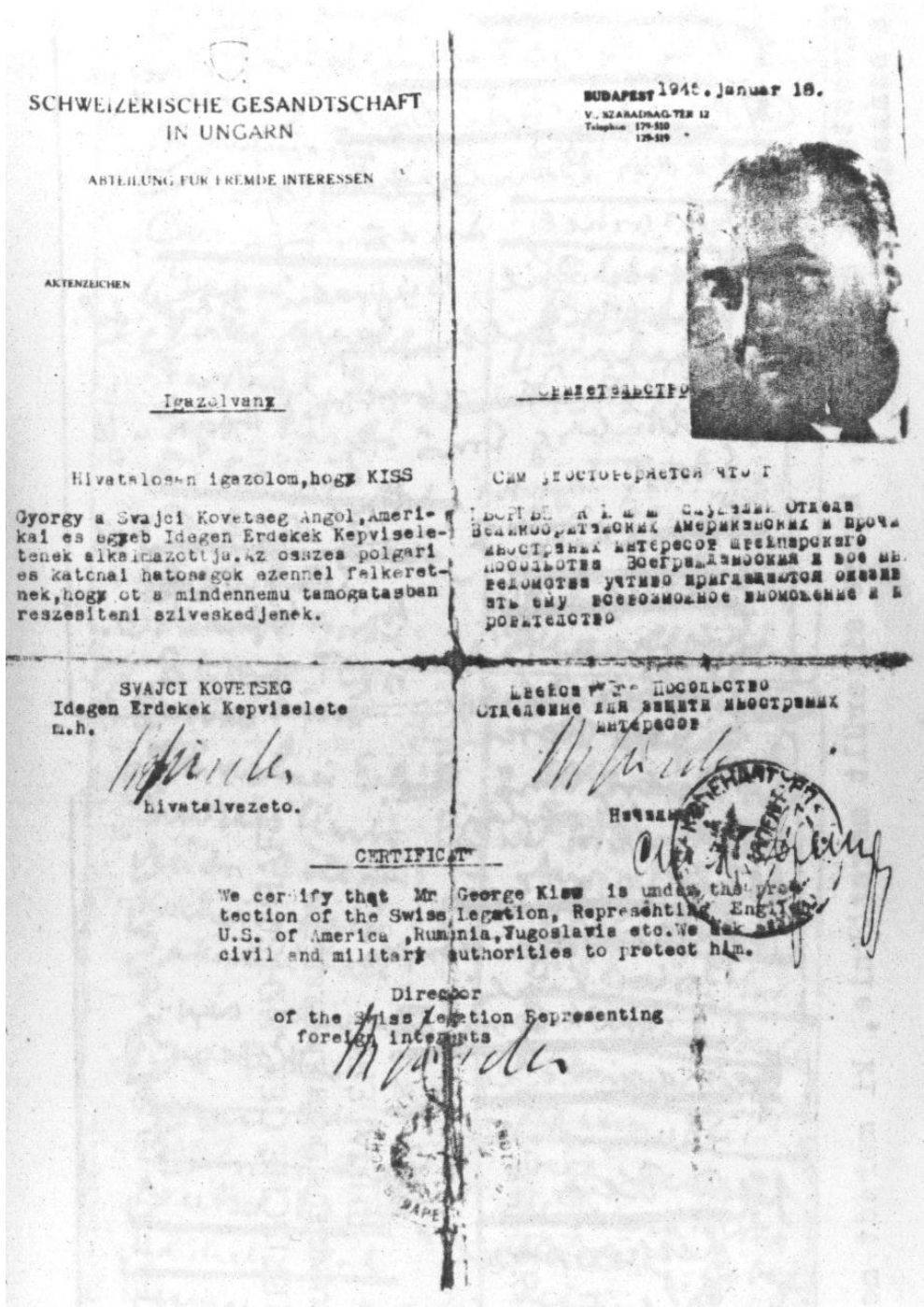
Strasser Zsuzsanna lyc. VIII. o. t.: Búcsúszó (Vers) . . .	1
Werner János felsőkeresk. III. o. t.: Egy elnémitott diák szót emel	3
Schwarcz Éva lyc. VIII. o. t.: Érdeemes zenét tanulni? . . .	6
Sipos Éva lyc. VIII. o. t.: Délután háromtól hatig	15
Szeghő Péter gymn. IV. o. t.: A hang fizikai alapelemei	17
Keppich György gymn. VIII. o. t.: Hangulatkép C. Franck szimf. költeményéről	20

V. évfolyam 2—3. szám. **Békéscsaba, 1938. január.**

Kettős szám ára 80 fillér

Bacjer Joli a „Csabai Akkordok” szerkesztője volt

A svájci követség 1945. január 18-án kiállított igazolványa

...
...
 dr. Pécsi Zoltán Sr. ügyészség va.
 dr. Radnai István Sr.
 Fodor Barnabé könyvesgő
 Várshelyi András orvos?
 2 Vécsei Pál Bujtalan gond. fel.
 Kovács Zoltán Pp.
... orvos Hajós u. 16
 Heimbarg Ernő Pp.
 Stark Gyula Pp. } Réma n. 38
 Sordahelyi Zoltán " }
... Pista Pp. Kf. n. 31.
 Szirmai Pál
 Hollós István
 Sinyei Péter
 Kövári Ernő Pp.
 Schwarzenberg
 Fehér István
 Lichtenstein Konrad
 Bátori László
 Varga Károly öv.
 Szenci Miklós D
 Simai Pista D
 13) Blazovszky Zoltán D
 Kőrösi László
 Pihenő István
 14) Pihenő Pista
 15) ...
 ...

BUDAPESTI
 VÁROSI KÖZTÉRKEZÉSI
 SZABÁLYTARTÓ ÉS FENNTARTÓ
 ÜRSZOLGÁLTATÁS

...egyeztetjük a névsort, kinek sikerült megszöknie, ki maradt meg a század-
ból?"

Gilbert J. J.	Werner K. J.
Gerner László	Reinler J. J.
Gendr. Zoltán	Radó E.
Gerner	<u>C. J. J. D.</u>
Kaufmann Pál	<u>W. J. J. D.</u>
Gábor Sándor	<u>Bl. J. J. D.</u>
<u>Clemens Pista</u>	Höbl Hubert
Gabor Sanyi	Bernad
Viki Arnold	Bernhardt J. J.
Farkas K. János	Farrago Bagoly
Gron László	Dr. Frank
<u>Dr. C. J. J. D.</u>	<u>Dr. Frank</u>
<u>Dr. S. J. J. D.</u>	<u>Dr. Frank</u>
Gyón Laci	Kovács Pál
Marek Gábor	Mécs György
Sándor Tibor	U. J. J. J.
Uvász Árpád	Wolf J. J.
Künnelner Gábor B	Feldmann Pál
Szurics László B	Feltó György
Gábor Zoltán	Angyal János
Kálmán Laci	<u>Döll Béla</u>
Zakari Laci	Dr. Elmán László
Pini's Schwartz	Dr. Elmán József
<u>Dr. Pista</u>	Hermann László
Páncsák Östön	<u>B. J. J. J.</u>
Páncsák Pista	Wegh Mendel J.
Deutsch László	Müller János
<u>H. J. J. J.</u>	Müller Robert
Hermann Antal	Helmann László
Lóczy Béla	Gy. J. J. J.
Berger Aladár	Kécs Sándor
Lichtenstein M.	Blein György
W. J. J. J.	V. J. J. J.
Gábor	M. J. J. J.

KÖZELLÁTÁSÜGYI MINISZTERTŐL.

10. 552. szám
1945. K. M.

vásárlási és szállítási engedély.

Engedélyt adok a budapesti svájci követségnek, hogy tisztviselői élelmezésének biztosítására Békés vármegye területén 80 kg. lisztet, 60 kg. burgonyát, 60 kg. zsírt és húsneműt vásárolhasson és azt Budapestre szállíthassa.

Rejtjelekről Békés vármegye közellátási kormánybiztosát, valamint Budapest közellátási kormánybiztosát és polgármesterét értesítem.

Debrecen, 1945. február 21.

Taragó
közellátásügyi miniszter.

Svájci követségnek,

Budapest

Szabadság tér 12.

A közellátásügyi miniszter engedélye a svájci követségnek

Igazolom, hogy Dr. Kiss György budapesti, Szabadság tér 12. sz. a. lakos követségi tisztviselő 1945. február 21.-től mai napig a Debrecen Hatvan u 6. sz. a. kórházban volt ápolás alatt bronchitis és colitis betegsége miatt.

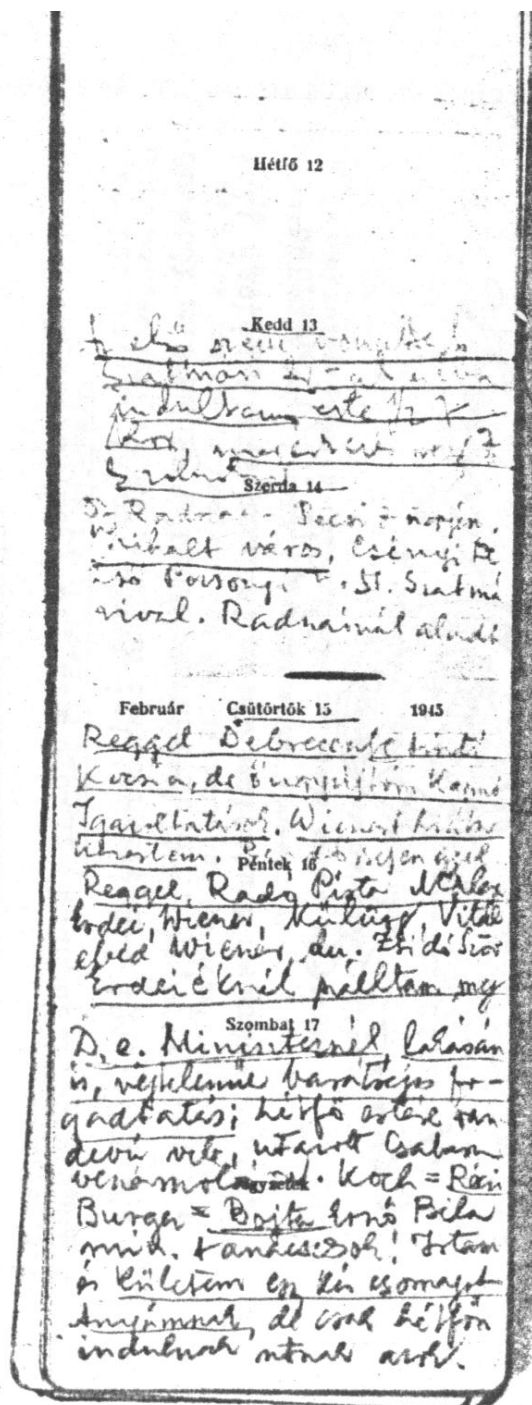
Debrecen, 1945. III/ 7.

Perecsny
gh. tisztviselő.

„... február 21-én kocsin vittek be a Hatvan utcai kórházba”

Előkerült a kis naptár 1945-ről is, – az első bejegyzés február 13-ról

„... a Városháza kultúrtanácsnoki helyiségében tartotta szokásos heti ülését a Nemzeti Bizottság”

Bekészült 1945. április 11. évi 7. sz. Ára 1 pengő

Alföldi Népújság

A Nemzeti Függetlenségi Frontban tömörült pártok szociálistáiból

Dr. Domokos József
Bekészült a Nemzeti Függetlenségi Frontban tömörült pártok szociálistáiból. Dr. Domokos József a Nemzeti Függetlenségi Frontban tömörült pártok szociálistáiból.

A miniszterelnök és a külügyminiszter Vöröslóvánál
A felszabadítás napjára április 4. nemzeti ünnep.
Három héttel ezelőtt a miniszterelnök és a külügyminiszter Vöröslóvánál a felszabadítás napjára április 4. nemzeti ünnepére megrendezett ünnepi összejövetelen részt vettek.

Ügyvédi hír. Dr. Kiss György békéscsabai ügyvéd működését Apponyi-utca 4. sz. alatt újból megkezdte.

Meghívó a Kereskedelmi Csarnok tisztújító közgyűlésére. A Kereskedelmi Csarnok április 15-én, április 4. ó. fél 10 orai kezdettel megkezdik Luther-utcai székházemeleti helyiségében tisztújító gyűlést tart a következő tárgypontokkal: 1. Elnöki megnyitó. 2. Hírközlő jelentés. 3. Tisztújítás. 4. A Kereskedelmi Csarnoknak mint érdekképviseleti szervnek elnevezése. 5. Tagdíjak megállapítása. 6. Indítványok. Kérjük a tisztelt tagtársak pontos megjelenését. Békéscsaba, 1945. évi április hó 7-én. Szilner Árpád elnök. Vámos Sándor titkár.

KI TUD RÓLA?
LINDENFELD JENŐ gyula származású zongoraművész, aki jár utat végén társával a Svájci Követség (Szabadság tér 12.) épületéből ismeretlen helyre távozott. Sürgős értesítést kér dr. Kiss György ügyvéd Apponyi utca 4.
Nagyon szívesen kerem azt a katonát, aki férjemet, CSORBA ISTVÁN tizedesrel Tótokberezdében volt és látta, hogy a fogolytáborba kísérték, tudassa velem a címét. Georba Istvánné. Hódmezővásárhelyi Miklós-u. 1.

Apróhirdetések
Ezüstözött jazz trombita eladó. Güttenberg u. 1.
Tojást mindennap átvessz, felvasz. a közellátás részére az Élelmiszerüzem.

„Miről ír az Alföldi Népújság?”

Vezércikk

– Ki tud róla?

– Ügyvédi hír. (1945. április 11. szám)

MAGYARORSZÁGI ZSIDÓK SZERVEZETE
VIDEKI OSZTÁLY
Budapest, VII. Sip-utca 12

ГЕНЕРАЛЬНАЯ ЗВРЕЙСКАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ
(Провинциальное отделение)
Будапешт. Шип ул. 12

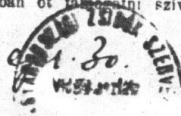
Igazolvány

12/2987/21
Kiss György
született 1908. évben, Budapest p.
Bethlenre i lakos, zsidó.

a fasiszta deportációból megszökött

Nevezett lakóhelyére, Bethlenre re
kíván visszatérni. Kérjük a katonai és polgári
hatóságokat, hogy útjában őt támogatni szives-
kedjenek.

Budapest, 1945

Удостоверение

Удостоверю: что еврей

Гр. Вилем Гацко
род 1908 год в Габуды, Милит
житель Бей-Келешов, убежал из
фашистского депортаций.

Именованый хочет возвратится на место
своего жительства в Бей-Келешов, 1000
просим все Советский власти, что ему в пути
помогать.

Будапешт, дня

1945.

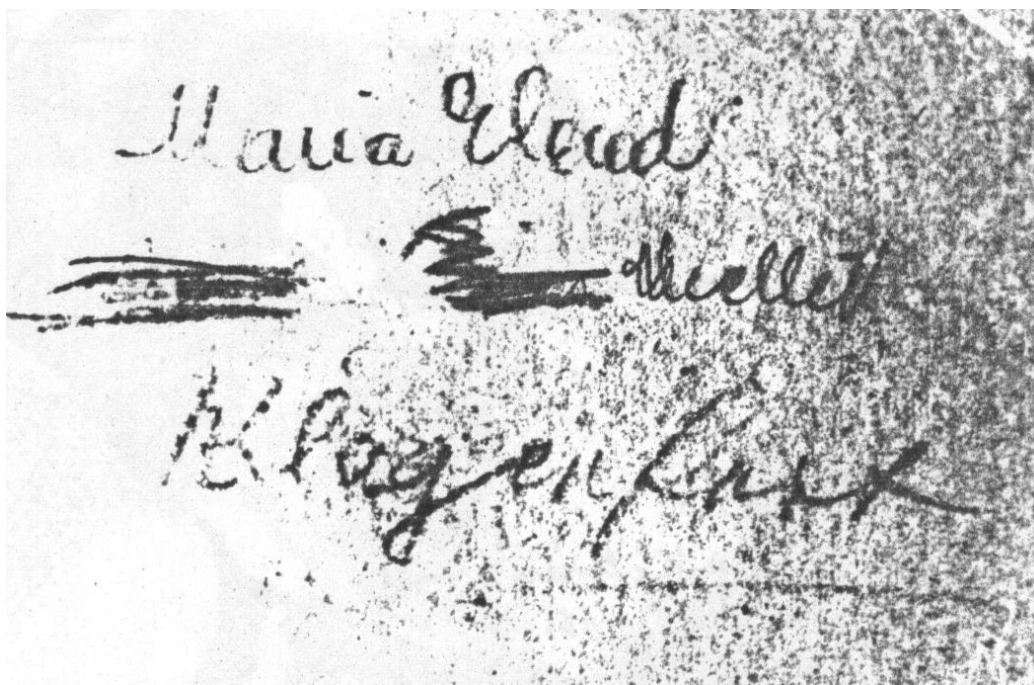
„Vörös Laci... a Bethlen téren a deportáltak ügyét intézi”

„Langer Klári által készített fotóink közül volt nálam egy szürke kartonlapra erősített képem Éváról”

U^r Kiss György úr. Péterfi Éva.
szül. Békéscsaba 1922. III/21.
Depozit: Békéscsaba 1944. VI/26.
Hol van?

rephizott: Weiss Kálmán, Anad
Str. V. Békéscsaba 16.

„ezt tettem be egy borítékba”

„A fénykép kartonján erőteljes írással ez állt:
Maria Elend Klagenfurt mellett”

Dr. Kiss Györgyné n. Péterfi Éva
 1-122. III. 21.

Békecsoktól 1944. VI. 26. - an
 ismeretlen helyre hurcolás.
 Hol van?

Értelmező: Dr. Kiss György igazságügy
 Békecsoktól
 Meslirott: Wein Kálmán Áron, Békecsok.

„egy névjegykártyára is ráírtam ezeket az adatokat”

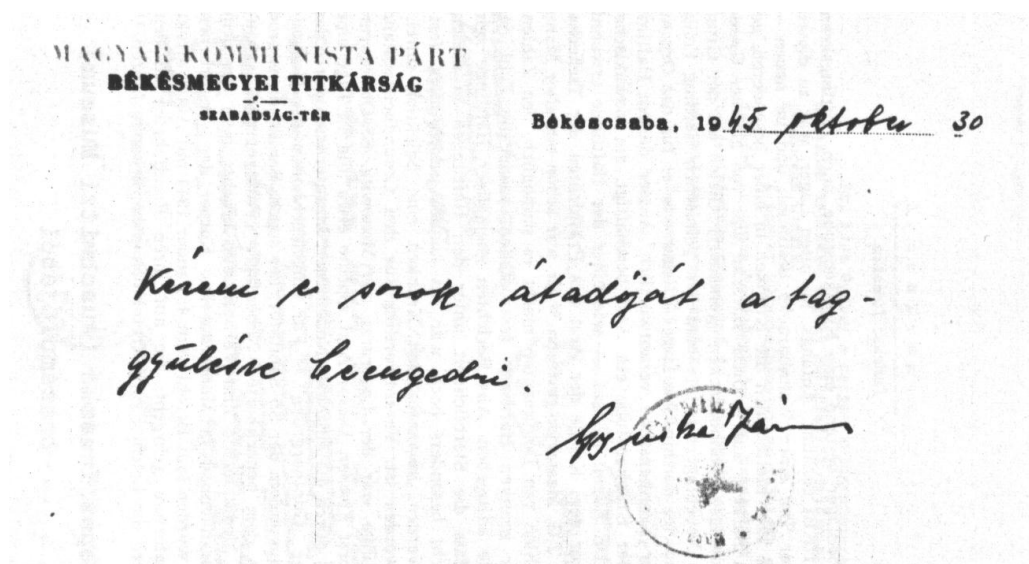

„egy eddig előttem is ismeretlen kis barna könyvecskére esett a tekintetem...”

„a legbüszkébb erre a kis bekeretezett emléklapra volt, amelyet Kodály Zoltán dedikált Péterfi Évának”

„Ettől az időtől kezdve, bizonyos együttműködés alakult ki köztem és az MKP városi szervezete között”

Im Nebenlager bestand eine Krankenstube, auch Häftlingskrankenbau (HKB) genannt. Anfangs, im alten Lager, war zu diesem Zweck der Teil einer Wohnbaracke bestimmt, und im neuen — seit Mitte 1944 hielten sich die Kranken in einer besonderen, gemauerten Baracke auf.⁴¹ Diese Baracke war von gleicher Grösse wie die übrigen Wohnbaracken (gemauert). Gleich bei der Gründung des Nebenlagers leitete man den polnischen Häftling Feliks Walentynowicz dorthin. Als Lager-Pfleger war er für das Organisieren der Krankenstube verantwortlich. Ausser diesem Häftling war in der Krankenstube ein Arzt beschäftigt, ein slowakischer Jude — Dr. Eugen Kovacs — wie einer der Häftlinge erwähnt, war er vor dem Kriege der Arzt des Präsidenten der Tschechoslowakei, T.G. Massaryk gewesen.⁴² Er war schon ein alter Mann.

Das Fehlen von Dokumenten macht es unmöglich, den Zahlenstand der kranken Häftlinge festzustellen, sowie die Zahl der Sterbefälle anzugeben. Aus Berichten ehemaliger Häftlinge geht hervor, dass die Sterblichkeit unter den Häftlingen in diesem Lager nicht besonders hoch war. Es konnte jedoch nicht festgestellt werden, ob unter den Kranken eine Selektion durchgeführt worden ist. Verantwortlich für den Gesundheitszustand der Häftlinge war der Lagerarzt aus Monowitz, SS-Obersturmführer Horst Fischer. Dieser Arzt machte etwa alle 14 Tage eine Rundfahrt durch die einzelnen Nebenlager, darunter auch durch das Nebenlager „Günthergrube“.⁴³ Für Angelegenheiten der Gesundheit war ausserdem der SS-Sanitäter, der sogen. Sanitätsdienstgrad (SDG) aus dem benachbarten Nebenlager „Fürstengrube“ verantwortlich. Medikamente und Verbandzeug brachte man aus dem Häftlingskrankenbau in Monowitz. Die Körper der verstorbenen Häftlinge wurden laut Befehl vom 4. Januar 1944 mit Autos direkt ins Krematorium gebracht, die auf ihren Rundfahrten zu den Nebenlagern die Leichen zum Krematorium in Birkenau fuhren.⁴⁴

Magyar Külügyminisztérium.
197/M.K.-1945.

I g a z o l v á n y .

Dr. Kiss György a magyar külügyminiszter személyi ügyeinek intézése végett Budapestről Békéscsabára és vissza gépkocsin utazik.

A magyar külügyminisztérium felhívja a magyar- és felkéri az orosz hatóságokat, hogy nevezett feladatok teljesítésében támogassák és őt szükség esetén védelemben részesíteni sziveskedjenek.

Budapest, 1945 július 18.

A miniszter rendeletéből:

[Signature]
miniszteri titkár

Безопасное Пропускное
Удостоверение
197/МК.-1945

Удостоверение.

Гр: Кисс Дьордь еден б Кисс Дьордь
с целью посещения международного дара
Безопасное пропускное удостоверение дара.
Безопасное пропускное удостоверение дара
всего безопасное и исправное удостоверение дара
с целью посещения международного дара
и исправное и исправное удостоверение дара
и исправное и исправное удостоверение дара.

Будapest, 18-го июля 1945. г.

По указу министра:

[Signature]
директор канцелярии

Autón Budapestről Békéscsabára és vissza 1945. nyarán...

KÖZIGAZGATÁSI TANTERV MÉRÉSÉRE										
HALLGATÓK OSZTÁLYKÖNYVE										
54.	36 79	Kovács Pál	textil iparüzem	1915			Textil Yoc. dem.	2. sz.	Kolumbia	Bajna u. 7
55.	34 80.	Kovács K. András	banteremt.	1920			Megyei Köz. dem.	Köz. dem.	Keres. Bank	Arany u. 30.
56.	67 64	Szencsik Fidus	szőlő. szőlő	1924			Elektron M. K. P.	Elektron	Elektron szőlő	J. 1657 Könyvtár 2. sz.
57.	6 48	Szencsik Judit	keres. szőlő	1924	64.	25.	Köz. dem. M. K. P.	2. sz.	Keres.	Benczei u. 8.
58.	33 80.	Kovács János	textil	1925			Textil M. K. P.	Elektron		Árpádsor 27
59.	82	Török Mátyás	irodalmiszer	1921	12.	25.	Elektron M. K. P.	Elektron		Bales u. 5.
60.	57 70	Török György	mezőgazdasági napiszer	1915	12.	25.	Elektron M. K. P.	Elektron		Zöld u. 17

„... új munkaskáderekre van szükség...”

17. A DEMOKRÁCIA ÚTJA A KÖZIGAZGATÁSBAN

(ÖSSZEFOGLALÁS)

Milyen vonatkozásban törhet út a demokrácia a közigazgatásban?

A jogszabályalkotás, a hivatalok betöltése, az eljárás, az önkormányzat fejlesztése, a lakosság bekapcsolódása, új népi szervek működése, a közeleti felelősség kiterjesztése és a közigazgatás világos szerepköre útján.

Miben érvényesül a jogszabályalkotás demokráciája?

A törvényhozó testületnél, a **törvényhozásban**, a nép által demokratikus úton választott képviselők vesznek részt (népképviselői törvényalkotás), az önkormányzatoknál, választott képviselők (bizottsági tagok) alkotják meg a helyi **szabályrendeleteket**.

Hogyan lehetséges demokrácia a hivatalok betöltésében?

A választás és a demokratikus testületek (nemzetgyűlés, törvényhatósági bizottság, képviselőtestület, nemzeti bizottságok, stb.) ellenőrzése útján.

Az eljárásban mik a demokrácia követelményei?

Az egyenlő elbánás, a méltányos segítés és a közönnyel való közvetlen érintkezés (együtműködés).

Önkormányzataink fejlesztésében mi a legújabb demokratikus vívmány?

Az 1930. 1945. M. E. sz. rendelet értelmében csakis választott, illetve átmenetileg a törvényhatósági választásokig a demokratikus pártok által kiküldött bizottsági tagok lehetnek tagjai a törvényhatósági bizottságnak, illetve a képviselőtestületnek. Ezzel az eljárással megszünt az a. a. virilista (vagyonhiányos alapú tagság) rendszer.

Melyek az új népi szerveink a közigazgatásban?

Nemzeti Bizottság, házmegbízottak, földigénylő bizottság, stb.

Mi a Nemzeti Bizottság feladatköre?

Közigazgatási feladatköre ma már megszűnt, politikai szerepe azonban továbbra is fennáll, ellenőrzést gyakorol, kezdeményezési joga van, stb.

Milyen szerepe van a laikus elemeknek a közigazgatásban?

Számos feladatot a jövőben közigazgatási szervek közbenjárta nélkül a lakosságnak kell közvetlenül társadalmi úton megoldania (népművelés, szövetkezeti gazdálkodás, stb.), másrészt a munkás- és paraszttregeknek megfelelő közigazgatási szaktudás elsajátítására lehetőséget kell nyújtani a közigazgatásba való bekapcsolásra.

Miképpen bővül ki a közeleti felelősség?

A közigazgatásnak lassan mindenki részesévé válik és e minőségben köztisztviselő módjára kell a közérdeket szem előtt tartania. Ugyanez áll a magánüzemekre is.

Mit jelent az a jelkép, hogy a közigazgatásnak »nyitott könyvvé« kell válnia?

Mindenki számára világos, élvezhetőnek kell lennie, nem maradhat titkos terület, hanem »nyitott könyvként« kell minden bírálati érzékkel bíró részére nyitva állnia.

Kézirat gyanánt kiadja: Dr. Kiss György. — Készült a Szakszervezeti Nyomdában.

„A tematikát a Szakszervezetek Tanácsa dolgozza ki...”

*

Minden családban, ahonnan a háború miatt hiányzott valaki, ettől a naptól, a teljes fegyvernyugvás pillanatától most már elodázhatatlanul hazavárták a fogságba esettet, az elhurcoltat, az elmenekültet. Ezeknek a családoknak az öröme, hogy várakozásaik hamarabb és biztosabban teljesülnek, nyilvánvaló és elképzelhető. Amint aggodalmaik is, hátha nem tér vissza mégsem a kedves személy, az elvitt, bár tudtuk, utoljára honnan adott hírt magáról.

Még olyanokat is vártak, visszareméltek, akikről halálos értesítés érkezett, akiknek halála helyét és idejét papiroson kívül tanúk is igazolták. Mert akadtak addig is, később is olyan esetek (s ezek a sok ismétlés, emlegetés által megtöbbszöröződtek), amikor a holtnak hitt, sőt holtta nyilvánított személy egy szép hajnalon cserzetten, soványan, de épen betoppant.

A maga köreiben hetekig város- és megyeszerte sokkal tovább szállt, szállongott a csodás értesülés, utóbb névtelenül, nevét veszítve, Kiss György békéscsabai ügyvédről és feleségéről. Mialatt Kiss doktor egy munkásszázad kötelékében „katonáskodott”, fiatal zongoraművész feleségét

Cseres Tibor is megörökítette...

Részlet: „Elveszített és megőrzött képek” c. könyve 69-70. oldaláról

Auschwitzba hurcolták. A hazatért túlélő fogolytársnők elbeszélése alapján félelmes adatokhoz jutott a hónapok óta Békéscsabán várakozó, aggódó férj. Az adatok Éva tragédiájáról szóltak. Kiss felfogta, de még nem hihette el. Történt, hogy ez idő tájt Aradon a Groza-kormány támogatásával a színházban egy Köröspataki nevű telepata mindazok vigaszul ajánlkozott plakátokon, akik bizonytalanok voltak eltűnt családtagjuk sorsa felől. Köröspataki fénykép, teljes név s az utolsó híradás helyének ismeretében újra és újra transzba süllyesztette magát. Egy szatmári anyának, ki katonafiát siratta, megmondta, ne sokat időzzön tovább Aradon, utazzék haza, fia már otthon várja őt. Egy másik, Lippára való asszonynak kiméletlenül megmondta, hogy itt és itt férje másfél méternyire a föld alatt fekszik. Dr. Kiss csak napok múlva kapta meg a választ, írásban, a visszakapott fénykép hátoldalán: felesége, dr. Kiss Gy.-né, Éva Klagenfurtban van. Levelek és táviratok siettek Klagenfurtba, s arrafelé utazók bizattak meg. Hetek múlva érkezett Csabára a klagenfurti polgármester levele, Frau dr. Eva Kiss a múlt héten hazautazott – Pápára. Köröspataki egy pápai Kissnére bukkant a transzban, akit történetesen Évának hívtak! Kiss ügyvéd már gyászolt negyvenöt szeptember elején, de történetéből ezrek merítettek bizakodást, a telepata tévedéséről megfeledezve.

*

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés; előszóként	5
2. Előzmény	7
3. Putnoki epizód	9
4. Egy nap Héten	17
5. A királdi lebukás	21
6. Útközben	29
7. A feledi tábor	33
8. A losonci zárkában	37
9. Útban Pestre	41
10. „Pannonia”	43
11. A Nemzetközi Vöröskereszt táborában	47
12. Menekülés a gettóba	53
13. Újból a Pannoniában	57
14. Bujdosásom Budán	61
15. „Idegen érdekek képviselője”	65

16. Az első személyvonat	75
17. A felszabadult Debrecen	77
18. Személyes találkozás az Ideiglenes Nemzeti Kormány tagjaival	79
19. Otthon	89
20. Ismét Pesten	93
21. Szovjet katona útitársaim látogatása	97
22. Hazatelepülés	103
23. Mártírjaink	107
24. Akik megfeledkeztek a morálról	109
25. Miről ír az „Alföldi Népújság”?	111
26. Péter nincs többé...	115
27. Varga Károly hazatérése	117
28. Békés vármegye volt főispánja	121
29. Az első auschwitzi szemtanú	125
30. A távolbalátó	127
31. Ami otthonunkból megmaradt...	133
32. Igazoló bizottságok	137
33. A mozaikok...	139
34. Zoltánéknál...	143
35. Az első társadalmi munka	145
36. Zarándokutam	147

<i>TARTALOMJEGYZÉK</i>	189
37. Epilógus	153
38. Dokumentumok	155